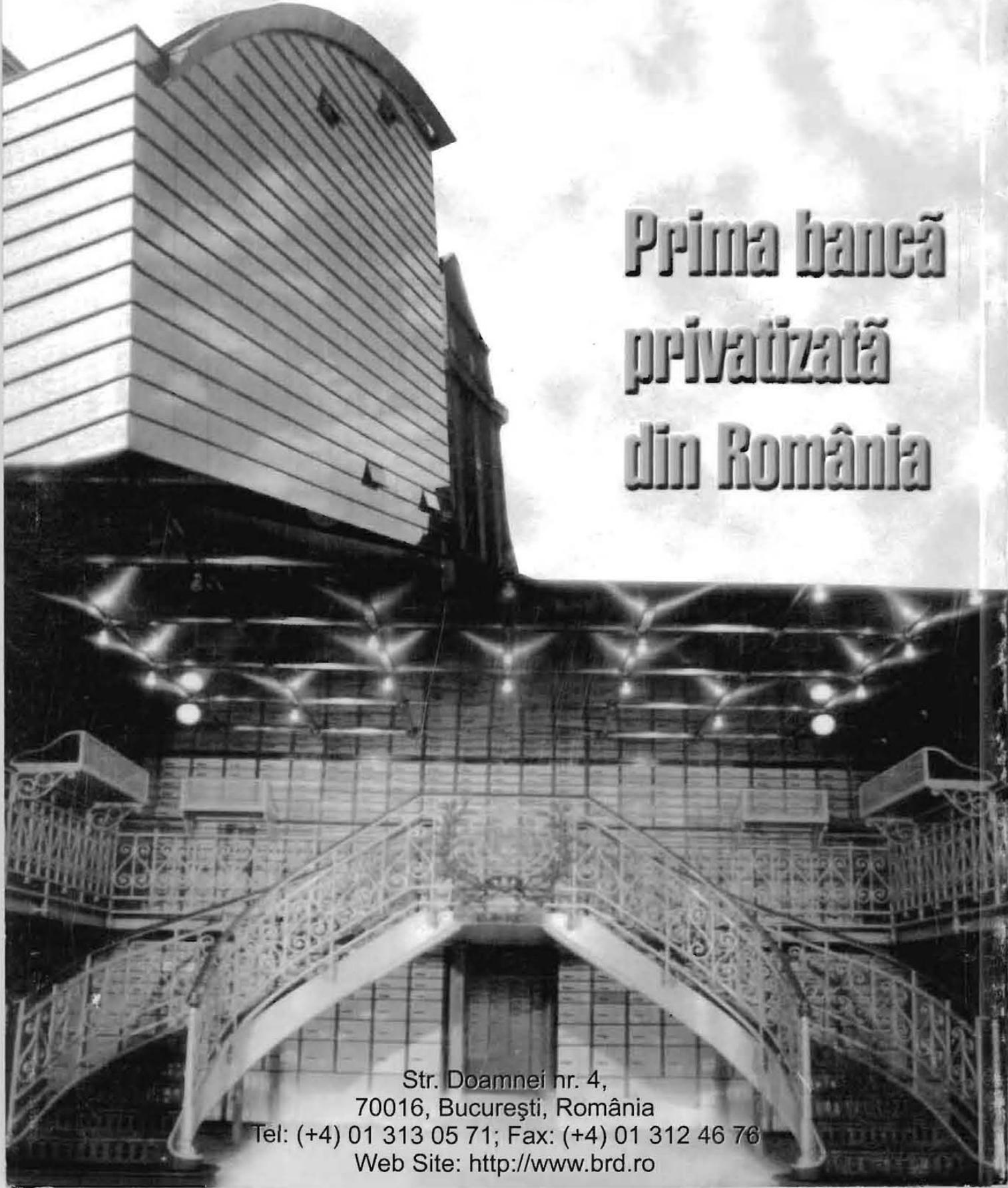

BANCA ROMÂNA PENTRU DEZVOLTARE
GROUPE SOCIÉTÉ GÉNÉRALE

SOCIETE
GENERALE

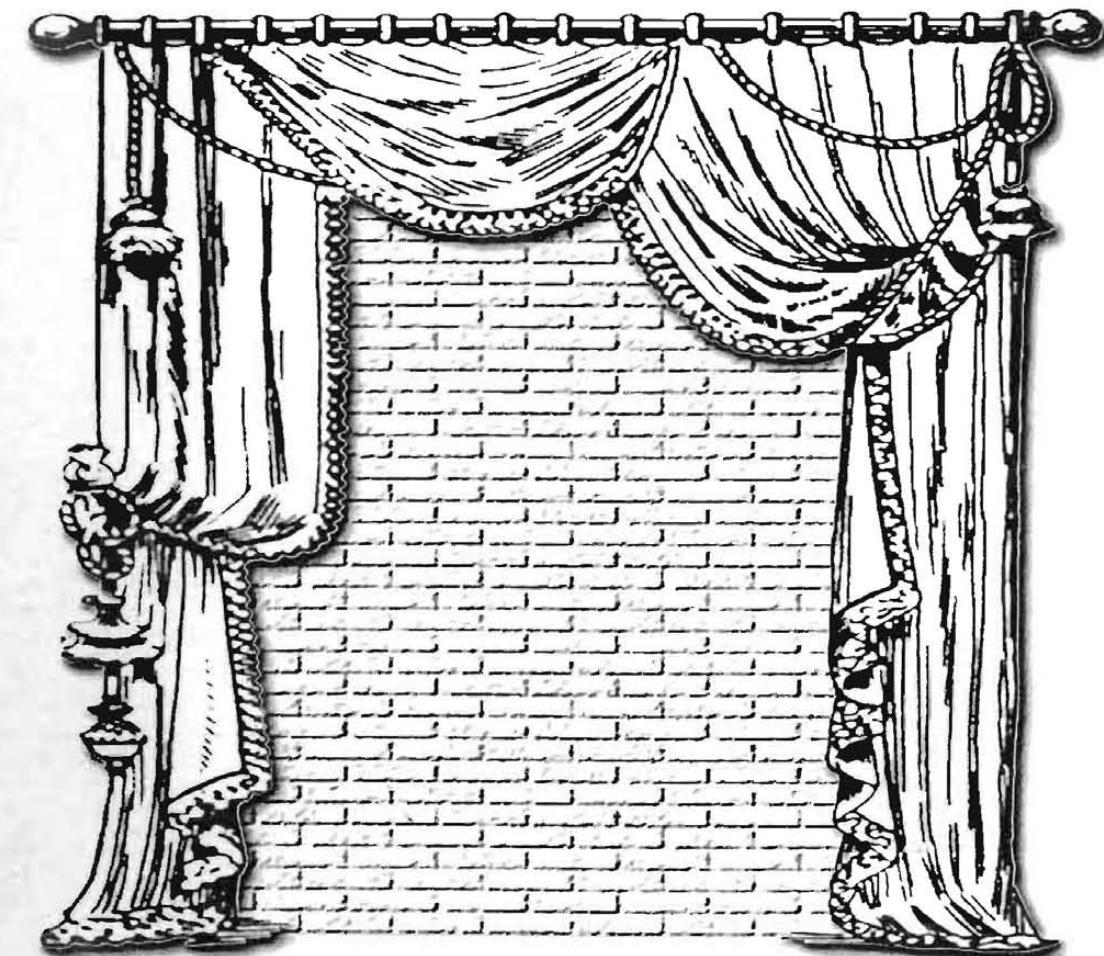
Prima bancă
privatizată
din România

Str. Doamnei nr. 4,
70016, Bucureşti, România
Tel: (+4) 01 313 05 71; Fax: (+4) 01 312 46 76
Web Site: <http://www.brd.ro>

Sfera Politicii 75

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDATAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VII, 1999

REFORMA --- INSTITUȚIONALĂ

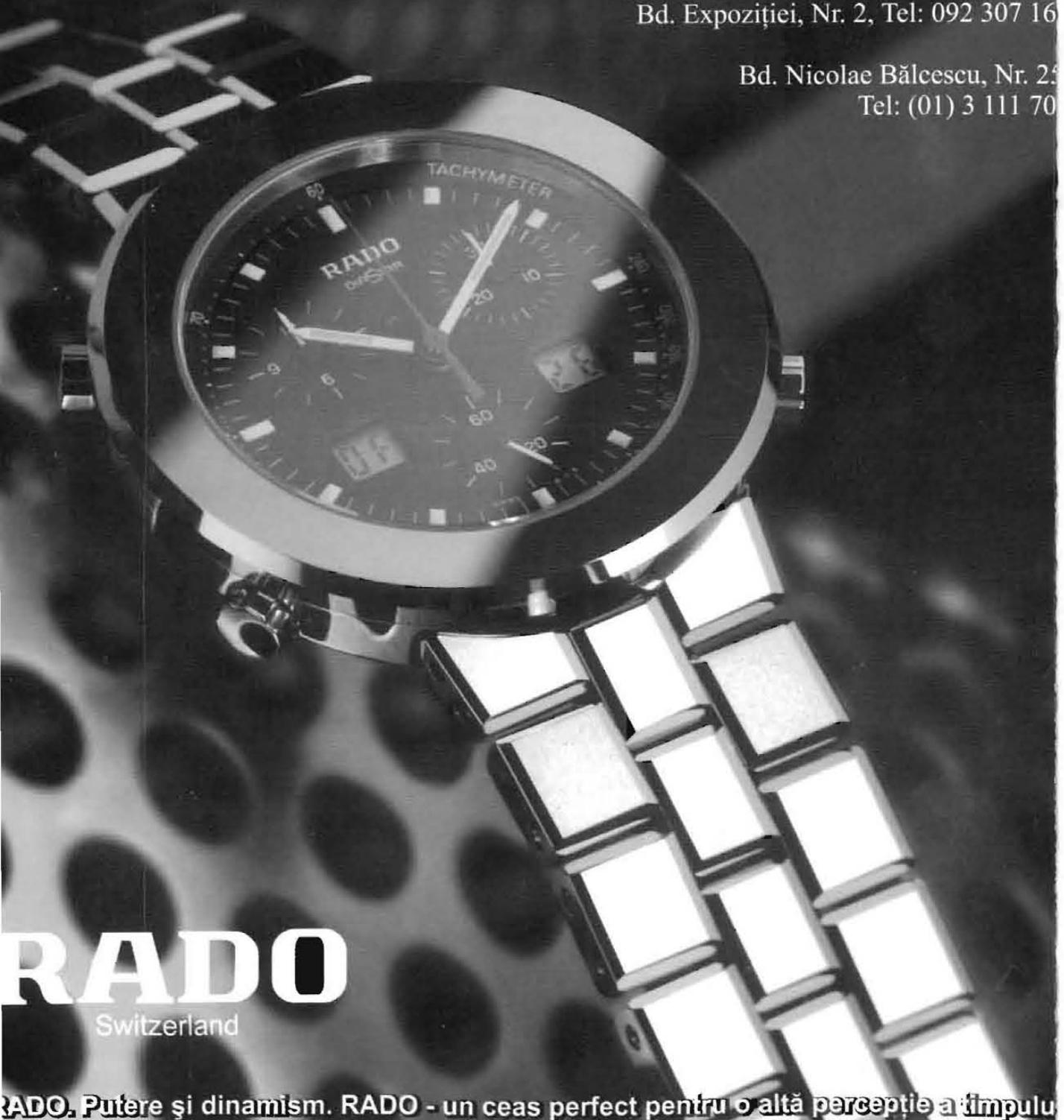
HELVETANSA

Ceasuri elvețiene

RADO LONGINES TISSOT CERTINA
CARTIER EBEL IWC-SCHAFFHAUSEN
HERMES MOVADO SECTOR
CANDINO NINA RICCI

Magazinele HELVETANSA
World Trade Center - Galeria Comercială
Bd. Expoziției, Nr. 2, Tel: 092 307 16

Bd. Nicolae Bălcescu, Nr. 25
Tel: (01) 3 111 70

RADO
Switzerland

RADO. Putere și dinamism. RADO - un ceas perfect pentru o altă percepție a timpului.

Cuprins

2. Editorial	Stelian Tănase	Schimbarea societăților și transformarea elitelor
6. Reforma instituțională	Romulus Brâncoveanu	Reforma învățământului: acces și echitate, prezentare din mers
11. Politicieni și funcționari	Bogdan Micu	Politicieni și funcționari
17. Înalta funcție publică	Emilia Irina Strat	Înalta funcție publică
24. Kosovo	Kopi Kyçyku	Diplomatica păcii - un imperativ mereu actual în Balcani
31. Originea, cauzele și consecințele conflictului sîrbo-albanez	Dusan Svetolik Janjic	Originea, cauzele și consecințele conflictului sîrbo-albanez
35. Un război poate ascunde un altul: delenda Serbia est	Claude Karnouh	Un război poate ascunde un altul: delenda Serbia est
43. Arhivă	Pavel Câmporeanu	Penitenciarul special Caransebeș
47. Politică Internă	Victor Neumann	Divergențe confesionale. Greco-catolicii și ortodocșii în România contemporană
52. Politică Externă	Mihai Mușet	Kosovo: efecte globale (III)
56. Ideosferă	George Voicu	Paradigma conspiraționistă (IV)
61. Recenzii	Ovidiu Maican	Forțele de elită ale lumii
64. Semnale		

Schimbarea societăților și transformarea elitelor

STELIAN TĂNASE

Revoluțiile din 1989 sunt revoluții în aceeași măsură în care au fost și cele de la 1848. Unicitatea lor constă în aceea că ele au avut loc doar în Europa de Est. Dacă revoluțiile din 1848 au fost înfrînte de marile puteri continentale, în 1989 Sfânta Alianță (Uniunea Sovietică) nu a avut resursele necesare pentru a stopa un proces care începuse în anii '50. Colapsul regimurilor comuniste europene nu poate fi privit separat de aceasta. Acest fenomen unic avea să depășească, după 50 de ani, consecințele celor de al doilea război mondial, aşa cum au fost ele conturate la Teheran, Yalta, Postdam și Paris. Acum, în anii '90, ne găsim în posterioritatea celui de al doilea război mondial. Congresul de la Viena nu va mai avea loc din nou. Prăbușirea blocului sovietic nu a fost ratificată de nici o înțelegere internațională. Ceea ce a limitat de această dată instabilitatea de durată a Europei de Est nu a fost Sfânta Alianță, ci ideea integrării în Organizația Tratatului Nord-Atlantic (NATO) și în Uniunea Europeană (UE). Balcanii, România și țările baltice rămân, pentru moment, într-o zonă gri, cu un mare potențial de conflict. Rusia, ca întotdeauna, și Occidentul (cu o Franță și o Mare Britanie care s-au retras parțial din zonă) sunt gardienii păcii postcomuniste de la sfîrșitul acestui secol. De asemenea, s-a schimbat și rolul Germaniei. Sfîșiată în 1814, ea este din ce în ce mai mult prezentă și mai capabilă să se implice într-un spațiu văgăuit din punct de vedere politic și economic. Cei 40 de ani de regim leninist au separat Europa de Est de Occident și au întrerupt un proces de modernizare și democratizare ce durase vreme de un secol. Nașterea în anii '40, sub ocupația Armatei Roșii, a unor guverne

marionetă a eliminat în mod eficient valorile occidentale (valori instituționale, economice, politice și culturale), marcând o întoarcere la un feudalism *sui generis* care nega democrația liberală și modernitatea. Stadiul de modernizare în care rămăseseră Europa de Est a eşuat în aceste circumstanțe istorice, după cum s-a întîmplat și cu revoluțiile care au pus capăt acestor regimuri în 1989. Începute simultan (1945-1948), ele aveau să se prăbușească împreună.

Această jumătate de secol de transformare s-a asemănăt uneori cu "o accelerare a istoriei", "o ardere de etape", menită să depășească înapoierea – problema cheie pentru toate elitele care au guvernat Europa de Est în ultimii 200 de ani. Această încercare a eşuat nu neapărat pentru că a fost prost condusă, ci pentru că a fost slabă încă de la bun început. Miracolul nu a fost că aceste regimuri au dispărut până la urmă, ci a fost că ele au supraviețuit în Europa vreme de astăzi decenii. Liderii comuniști au încercat să combine tentația egalitarismului (care a distrus tot ceea ce era spontan într-o societate) cu dinamismul necesar oricărui proces de modernizare. Acest experiment a durat aproximativ 10 ani. Apoi, ceea ce a urmat a fost o lungă agonie. Începînd cu criza din 1956 și continuînd apoi cu primii ani ai deceniului următor (perioadă ce coincide cu a doua jumătate a guvernării Hrușciov), relaxările posibile au înghețat, urmînd trei decenii de agonie. Regimurile erau epuizate, iar ceea ce a urmat a fost o succesiune de evenimente impuse din exterior, o revizuire a sistemului fie de tip stalinist, fie de tip hrușciovist, asemănător aceluia impus la sfîrșitul anilor '40. Nu exista nici o imagine politică, ci o imposibilitate

cronică de reformă și un proces paralel de demodernizare, precum și o detașare și o izolare față de Occident. Revoluțiile din 1989 nu au făcut altceva decât să marcheze sfîrșitul unui proces care începuse cu mult timp în urmă, precum și începutul unor noi procese. După ce această cezură istorică întrerupsese aceste procese la sfîrșitul anilor '40, democratizarea și modernizarea au reînceput în 1989, însă nu exact acolo unde ele se opriseră, întrucât societățile se schimbaseră la rîndul lor. În primul rînd, în anii '50, societățile de dinainte de război au fost distruse în același timp cu decimarea elitelor politice, sociale și culturale, precum și cu distrugerea pluralismului politic și a economiei de piață. Naționalizarea, distrugerea proprietății private, și eliminarea garanțiilor constituționale au avut efecte devastatoare și au împins aceste țări cu 200 de ani în urmă.

Într-un experiment ambicioz de inginerie socială a fost schițat un nou tip de societate, un proiect care s-a sfîrșit dezastruos. Totuși, nu trebuie ignorate anumite procese ale proiectului, cum ar fi urbanizarea și creșterea nivelului educațional, în special în țările ale căror economii erau bazate pe agricultură (Polonia, Ungaria, România, Iugoslavia și Albania). Caracterul rural al acestor țări a fost astfel diminuat. Regimurile comuniste au inițiat "o revoluție antimodernă", "o reacție fundamentalistă" impusă de înapoiația Rusiei prin intermediul ocupării militare. Căderea zidului de la Berlin a permis o estimare a gradului de involuție din această zonă, precum și a mistificărilor propagandistică fără precedent. Revoluțiile din 1989 nu au fost revoluții menite să recupereze, să se întoarcă la anii '30, ci au intenționat o aducere la zi, o occidentalizare, recuperarea democrației liberale și a pluralismului politic. În această privință, mistificarea propagandistică a fost un eșec. În anii '80, nici elita comunistă nu mai credea în misiunea mesianico-utopică a proletariatului, în timp ce oamenii nu li spălașeră niciodată cu adevărat creierele de către propaganda oficială, chiar dacă ei se adaptaseră acestor regimuri timp de decenii. Raymond Aron scria că "nimeni nu poate spune

că sateliții artificiali anulează cultul personalității"; acest fapt a fost recunoscut și de Nichita Hrușciov, care a spus că "Nu poți duce oamenii către paradis cu amenințări, sau postîndu-le soldați la ușă". Desigur, paradisul nu era un Paradis, dar în schimb soldații chiar erau postați la porțile oamenilor, de la Praga și Berlin pînă la Vladivostok și Shanghai.

Adam Michnik vorbea undeva despre unitatea pe care aceste state est-europene au cîștigat-o, și el nu se referea la ocupația sovietică și la comunizarea acestor țări. Conștiința unui destin comun al acestei zone situate între Rusia și Occident a fost realizată doar de puțină vreme. Din nefericire, această conștiință nou-găsită a început să se atrofieze curînd după 1990. În anii 90, fiecare dintre aceste țări a întreținut relații aproape exclusiv doar cu Occidentul, ignorîndu-și vecinii – poate o reacție firească la deceniile de unitate forțată în cadrul Pactului de la Varșovia și a CAER-ului. La zece ani după revoluție, Europa de Est există încă, însă numai din punct de vedere geografic. Polonia, Ungaria și Republica Cehă s-au adaptat destul de rapid la standardele occidentale, făcînd să funcționeze democrații liberale și economii de piață credibile. În aceste trei țări și în restul fostului bloc sovietic (România, Bulgaria, precum și republicile baltice) un ecran de fum a înlocuit Cortina de Fier. Fie inamici (România și Ungaria), fie aliați (Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia), cu sau fără intervenție militară, Uniunea Sovietică a tratat toate aceste țări în mod identic, impunîndu-le regimuri staliniste în mod absolut aceste țări foarte diferite. După căderea acestor regimuri, un deceniu mai tîrziu, realizăm că ele au rămas de fapt foarte diferite, iar diferențele dintre ele și Occident s-au mărit în loc să se diminueze. Miturile regimurilor comuniste, pe lîngă ideea creării unei societăți fără clase, celebrau abolirea înapoierii și reducerea totală a diferențelor față de Occident. Aceste regimuri au eşuat în cele din urmă pentru că aceste probleme nu au fost rezolvate. Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, România și Bulgaria se confruntă

acum cu exact aceleași probleme cu care se confruntau și în anii '40: înapoierea și modalitatea de integrare în lumea occidentală. Astfel începe un nou ciclu istoric. Va fi oare de această dată depășită fatalitatea înapoierii și a unor regimuri semi- sau nedemocratice? Este oare posibil ceva nou în istorie?

Schimbările care au început după *annus mirabilis* 1989 au întîmpinat obstacole diferite de la țară la țară. Tradițiile politice și tiparele culturale au constituit diferența. În anii '70 și '80 atât Cehoslovacia cât și România aveau regimuri staliniste dure, însă ele și-au făcut revoluțiile în mod diferit. România a avut 1000 de morți într-o insurecție urbană – pe jumătate anticomunistă, pe jumătate anticeaușistă – care s-a încheiat cu moartea lui Ceaușescu. Apoi, Republica Cehă, separată de Slovacia, a redescoperit valorile democratice și a experimentat o tranziție lină. România, pe de altă parte, continuă să experimenteze o tranziție foarte dificilă și cu un succes limitat. Diferența provine din tradiția democratică a Cehoslovaciei (a Republicii Cehe în special) și din înaltul nivel de dezvoltare atins de această țară până în anii '40. În România, o țară care apărea ca "un stat național unitar", în acord cu principiile wilsoniene enunțate în 1918, agenda politică păstrează încă accente etnice. Conștiința națională, naționalismul, mitul străinilor și al pericolului extern (Rusia) și intern (iridentismul amghiar) sunt încă vii și obstrucționează considerabil procesul de democratizare. Tina Rosenberg numea Bucureștiul "capitala europeană a conspirației". Aceasta nu înseamnă că aici se țes cele mai numeroase conspirații, ci că explicațiile ale unor evenimente istorice sunt aproape întotdeauna de găsit în obsesia unor conspirații interne sau externe, concentrate pe ocuparea de teritorii și răsturnarea statului român. Această mentalitate constituie un obstacol major în calea schimbării și a progresului într-un proces de tranziție. Această mentalitate este împărtășită de elitele politice și culturale și de o mare parte a societății. România are unul dintre cele mai mari procentaje din Europa

în privința populației rurale. Crearea unei societăți deschise are o mică șansă de realizare în țările mai puțin dezvoltate din regiune. Tranziția nu va fi îndeplinită în aceste țări fără crize majore, fără stabilirea temporară a unor regimuri autoritare, fără cîțiva pași înapoi. Chiar și acele țări care au început anul 1989 cu reforme deja lansate de regimul comunist (Ungaria și Polonia) vor trece prin perioade de criză, chiar dacă ușurate de integrarea în NATO și în Uniunea Europeană și de o perioadă mai lungă de transformare graduală între 1976-1989, care au modificat structura socială, creînd o clasă de mijloc și crescînd procentul populației urbane și educației. Trebuie să ne aşteptăm, în țările lăsate pentru moment în afara Uniunii Europene, la mișcări sociale anti-reformă, la violență, crize politice, care au avut loc deja și nu se vor opri aici. Pe acest fundal este foarte probabilă apariția unor lideri charismatici. Ei reprezintă pentru populația săracită și amenințată de șomaj și niște salvatori încunjați de batalioane disciplinate, intoxicați cu mituri vechi și fantasme noi (după cum Vladimir Tismăneanu apreciază corect în *Fantasmale salvării*); ei reprezintă un pericol care există efectiv în toate aceste societăți. Prin acțiunile lor, ei limitează și întîrzie instaurarea democrației și nu este improbabil ca în perioade de criză ei să preia puterea, sau cel puțin să devină aliații unor regimuri autoritar-conservatoare. Caracteristicile republicii de la Weimar sunt prezente aproape pretutindeni în zona lăsată pe din afară de NATO și Uniunea Europeană. Slăbiciunea instituțiilor democratice este evidentă, la fel ca și devastarea adusă de sărăcie și disfuncțiile economice. Există sectoare care ar primi favorabil lideri charismatici și extremiști pentru a compromite încercările de evoluție către o democrație de tip occidental. Pericolul constă în a rămîne împotmolit în niște pseudo-democrații, pericol dublat de elementele sociale declasate din instituțiile statale și din elita politico-economică. Există o evoluție sigură spre o oligarhie politico-economică, deoarece circulația elitelor este foarte restrînsă, iar membrii noii elite aparțin foarte adesea vechii administrații comuniste.

Procesul este același de la Vladivostok la Praga. În locul unui contract social găsim mai întotdeauna un pact între elite care ignoră societatea, în acord cu vechiul principiu că, într-o revoluție, mai întîi sunt rezolvate problemele clasei conducătoare și abia apoi cele ale societății. Continuitatea birocrației a fost și încă este, deși în stadii diferite de la țară la țară, mult mai vizibilă decît discontinuitatea. Conversiunea elitei comuniste după o revoluție anticomunistă este un fenomen paradoxal, fiind total diferit de alte revoluții, spre exemplu cea din 1789. Nici o nouă clasă, nici o burghezie nu au luat locul vechii nobiliimi (*nomenklatura*). Formarea unei noi burgheziei a fost lăsată pe seama procesului social de după 1989, ea constituindu-se din rămășițele vechi administrații plus, într-un număr mai mic și în proporții diferite, noii-veniți, aduși de valul revoluționar și de noile mecanisme politice și economice. Vechea elită, convertită de la stalinism la liberalism, caută într-un mod contradictoriu două lucruri: să limiteze reformele pentru a controla procesele economice și politice (alocare, bunăstare) și să împingă înainte reformele pentru a beneficia de oportunitățile ivite de pe urma acestora. În țări precum România, Slovacia, Bulgaria, Serbia și Albania ei alimentează curentele autoritariste, dar și pe cele democratic-liberale. În

țări unde vechile elite caută să limiteze aceste procese este posibil să apară atacuri violente precum puciul din august 1991 de la Moscova, care a încercat să opreasă istoria. Însă, acolo unde elitele încearcă să accelereze procesele de reformă, țara este protejată de anarchism și corupție (Chile în 1973 și Polonia în 1981). Democrația liberală are în țările din zona gri perspective mai reduse.

(Traducere din limba engleză de
Flaviana Teodosiu
din "East European Politics and Societies,
Volume 13, No. 2, Spring 1999")

Stelian Tănase - a absolvit Facultatea de Filosofie, Universitatea București. Autor al mai multor cărți (romane, eseuri politice). Profesor de științe politice la Universitatea București. În 1997 a fost profesor asociat la UCLA și bursier Fullbright la New School for Social Research. Din 1992 este redactor șef la revista "Sfera Politicii".

Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și Fundația Societatea Civilă

Editorial Board: • Călin Anastasiu • Daniel Chirot • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **Redacție:** • **Redactor șef:** Stelian Tănase • **Secretar de redacție:** Ovidiu Horia Maican, Laurențiu Ștefan Scalat • **Colecțivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Constantin Davidescu • Camil Pârvu • Valentin Stan • **Publicitate:** Dan Vasile (092 805 348) • **Distribuție:** Valentina Vasile (01 659 57 90) • **Coperta și tehnoredactarea:** Nicolae Șerban Meșină • **Culegere text:** Flaviana Teodosiu •

"Sfera Politicii" este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Acest număr apare cu sprijinul Grupului de Presă NORD-EST, Editorul cotidianului "Monitorul". Tiparul executat la S.C. Multiprint S.A. - Iași

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr.13, Et. 1, CP 212, OP 22, București, Tel./Fax: 01 312 84 96 (Attn: Oana Manolache); E-mail: sfera@dnt.ro; Web Site: <http://www.dntb.ro/sfera/>

Reforma Învățământului: acces și echitate, prezentare din mers

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Reforma Învățământului, asemenea sloganului publicitar de la Antena 1, "a ținut aproape" de riturile și orientările reformei economico - sociale de ansamblu: ezitare și ritm lent pînă în 1996, iar după această perioadă, un ritm mai accelerat și încercări de a depăși blocajele existente - care amenințau să se transforme într-o criză - prin măsuri concomitente în toate sectoarele Învățământului. În desfășurarea ei pot fi identificate mai multe etape, separate prin conținut sau prin obiectivele propuse: **destructurarea** (1990), caracterizată prin înlăturarea ideologiei comuniste și a restricțiilor impuse de politica partidului comunist (reducerea Învățământului obligatoriu de 12 ani la 8 ani, eliminarea educației politehnice, diversificarea educației secundare, a tipurilor de licee, apariția Învățământului superior particular etc.), **stabilizarea** (1991 - 1992), văzută ca o etapă în care, după schimbările intempestive ce au avut loc imediat după căderea comunismului, s-a încercat asigurarea echilibrului și consolidarea inovațiilor, **restructurarea** (1993 - 1996), etapă marcată de propunerea unor noi obiective pentru politicele educaționale (dezvoltarea unor politici intersectoriale, atragerea de parteneri străini în finanțarea reformei, diversificarea ofertei Învățământului superior, adoptarea noii legi a Învățământului și a noilor regulamente școlare, restructurarea sistemului educațional în conformitate cu noile cerințe economice, sociale și culturale)¹. Această perioadă este importantă în special pentru elaborarea și adoptarea noii Legi a Învățământului (1995, modificată în 1997 și 1999), a Legii autorizării și acreditării universităților

Dincolo de această periodizare, poate fi constată persistența unui set de obiective și orientări strategice care, cel puțin declarativ, au orientat politicile în domeniu. **Obiectivele centrale ale reformei Învățământului**, aşa cum sunt configuratele pînă acum, sunt de natură funcțională. Ele privesc reorganizarea sistemului educațional potrivit noilor cerințe ale mediului economic, social și politic și formarea de individualități înzestrate cu gîndire și comportamente autonome, capabile să integreze în proiectele individuale și în participarea la viața socială valorile fundamentale ale societății democratice și ale economiei de piață. Aceste obiective au fost urmărite printr-o serie de politici

educaționale structurate astfel: (1) reforma curriculum-ului la toate nivelele sistemului de învățămînt; (2) introducerea manualelor alternative și liberalizarea pieței manualelor; (3) îmbunătățirea sistemului de evaluare și examinare; (4) modernizarea și diversificarea finanțării; (4) descentralizarea administrativă și managerială (5) reorganizarea formării profesorilor; (6) reforma Învățământului profesional (7) modernizarea Învățământului superior.

Fără îndoială că tablou de mai sus reprezintă o reconstrucție ce estompează incoerențele prezente de-a lungul celor zece ani de reformă, ca și a abordările fără efecte ("Școala de lîngă școală"), programele abandonate (școlile pilot) sau uitate în diferite stadii de realizare ("România 2000"). Pentru a căpăta cu adevărat relief, acestui tablou i-ar mai trebui adăugate un număr de nuanțe care transpar din practicile reformei. Astfel, prioritățile agendei au fost influențate, în timpul care s-a scurs, mai degrabă de înțelegerea și convingerile celor care au condus Învățământul, decât de existența unor politici structurate guvernamental. De asemenea, e o caracteristică apăsată a reformei Învățământului lipsa reperelor politice doctrinare în orientarea ei. Pe de altă parte, din reforma Învățământului de la noi nu lipsește aproape nici unul dintre concepțele ce sunt folosite astăzi aiurea în încercările de a regîndi experiența educației, începînd de la finanțare sau relațiile cu comunitatea și terminînd, de pildă, cu restructurarea curriculum-ului. Preponderența unora sau altora dintre aceste abordări și dinamica programelor de reformă au stat, de asemenea, sub influența oportunităților apărute ca urmare a utilizării surselor de finanțare externă sau a concepțiilor consulitanților străini care au oferit, adeseori, o expertiză restrînsă la modele urmate în țările lor de origine. Din cauza acestor influențe, concepția și aplicarea reformei Învățământului comportă un număr de aspecte care merită subliniate. În primul rînd, și mai ales în vremea din urmă, credința că reglementarea pozitivă reprezintă principala cale de modernizare. E vorba de o variantă a credinței

potrivit căreia belșugul reglementărilor legislative este benefic și suficient pentru crearea unor instituții utile. În al doilea rînd, dominația unei retorici bazată pe termeni tehnici - vocabularul pedagogic cred că a suferit, față de alte limbi specializate, cea mai radicală transformare de după '90 încoace -, care crează iluzia că traducerea problemelor într-un limbaj mai sofisticat și însușirea acestui limbaj în descrierea diferențelor situații reprezintă parte cea mai importantă a rezolvării lor. În fine, o continuă multiplicare, reconfigurare și dizlocare a programelor considerate în diferite momente hotărîtoare. Toate aceste programe se alătură unul celuilalt ca într-un joc al copilăriei, caleidoscopul, în care la fiecare mișcare culorile și formele se recombină în alte formațiuni.

Acces și echitate în Învățămînt

În continuare voi prezenta unele aspecte ale reformei Învățământului referitoare la problemele accesului și ale echității în Învățămînt, cu scopul de a vedea în ce măsură un aspect neluat în seamă în primii ani ai reformei a fost conștientizat și integrat în programele acesteia. Prezentarea mea este destul de seacă și neproblematizată și se bazează pe desprinderea din caleidoscop a configurațiilor care îmi par notabile. Probabil că declararea Învățământului de stat drept **serviciu public** - un concept încă neoperationalizat în contextul actualei reforme - și o politică mai prezentă de subvenționare a Învățământului particular vor declanșa discuții mai serioase pe această temă.

Învățământul este declarat **prioritate națională**. Există multe critici cu privire la faptul că acest principiu este numai unul declarativ și fără consecințe politice guvernelor care s-au succedat după 1990. Calificarea Învățământului ca prioritate națională este destul de ambiguă. Cînd a considerat-o necesară, probabil legislatorul a avut în vedere în primul rînd preîmpinarea pericolului desconsiderării importanței Învățământului în procesul tranzitiei și mai puțin imperativul acoperirii cu prioritate a nevoilor acestuia. Această supoziție

este confirmată de dificultățile întâmpinate de învățămînt din cauza austerației și dinamicii cheltuielilor publice. Totuși, învățămîntul se bucură, față de toate celelalte domenii, de alocarea prin lege a unei cote minime de 4% din PIB în cadrul bugetelor anuale, fapt care, chiar în condiții de subfinanțare, a încetinit oarecum accelerarea degradării și a contribuit la menținerea lui, deocamdată, pe linia de plutire. De asemenea, învățămîntul de stat este gratuit la toate nivelurile (prin ultima modificare a Legii învățămîntului, durata **învățămîntului obligatoriu** se prelungeste la 9 ani). Statul finanțează în totalitate costul școlarizării grupei pregătitoare din învățămîntul preșcolar (pentru grupele de vîrstă mai mici costurile privind hrana și internatul sunt suportate de către părinți sau, acolo unde este cazul, de către agenții economici care organizează grădinițe), gratuitatea manualelor pentru învățămîntul de stat primar și gimnazial, gratuitatea asistenței medicale și psihologice, precum și toate cheltuielile legate de salarizarea personalului didactic, desfășurarea procesului de învățămînt, investiții și menținerea infrastructurii școlare, prin finanțare de la bugetul central al statului sau de la bugetele locale. În domeniul finanțării sunt în curs de aplicare o serie de măsuri de descentralizare (cheltuielile privind infrastructura școlară revin Consiliilor locale) și co-finanțare (școlile pot utiliza resurse extrabugetare proprii pentru plata personalului didactic, cămine și interne, pentru activitățile extrașcolare). Tot în domeniul finanțării, în învățămîntul universitar de stat, începînd din 1999, s-a trecut la finanțarea globală (resursele sunt alocate în funcție de numărul de studenți), aceeași măsură fiind preconizată și pentru învățămîntul preuniversitar, printr-o formula de finanțare care ar urma să fie stabilită de un Consiliu pentru finanțarea învățămîntului preuniversitar. Prin intervenția statului sunt acordate o serie de facilități privind serviciile de transport, masă și internat, școli biblioteci, cluburi, burse de merit diferențiate, credite bancare, pentru elevi și studenți, posibilitatea sponsorizării diferitelor activități etc.

De principiu, **accesul la educație** este asigurat tuturor copiilor și tinerilor indiferent de origine socială sau etnică, de sex sau de apartenență religioasă. Reamintirea acestui lucru, deși poate plăcătoare pentru cerințele unei analize de la care se așteaptă observații mai interesante, este importantă. În România, cel puțin pînă acum, principiul fundamental care reglementează accesul a fost resimțit ca inechitabil, pare-se, numai de minoritatea maghiară care s-a plîns de predarea unor materii în limba română la ciclul primar și a luptat pentru înființarea de universități în limba ei maternă. În acest an, unele comunități de credincioși neoprotestanți au cerut modificarea datelor examenului de capacitate. În urma nerezolvării cererii, mulți copii din rîndurile acestei comunități s-au retras din examen. Este însă esențial că aceste condiții constituționale sunt integrate social, sunt chiar o parte a modului de viață: ele sunt considerate lucruri de la sine înțelese, de la care statul, comunitatea în genere nu au cum să abdice. Faptul că asemenea norme sunt naturalizate de conștiința comună explică în bună măsură lipsa unui interes specific, atât în rîndul experților, cât și a publicului larg, pentru discutarea rolului statului în educație și, paradoxal, deschiderea publicului către **învățămîntul particular** și chiar către alternativele educaționale. După 1990, acesta s-a dezvoltat cu precădere în sfera învățămîntului universitar (e vorba chiar de o explozie a numărului universitărilor particulare), a învățămîntului postliceal și a alternativelor educaționale. Învățămîntul particular este înțeles de publicul larg și interpretat în politicile educaționale ca o modalitate de facilitare și diversificare a accesului, a creșterii posibilității realizării egalității de șanse (mai ales în privința învățămîntului superior). În același timp, pentru nivelurile primar, secundar și liceal, publicul continuă să manifeste o încredere deosebită în învățămîntul de stat, ceea ce explică numărul redus de școli particulare existente pentru aceste niveluri, învățămîntul privat dezvoltîndu-se în special în sfera alternativelor educaționale și a învățămîntului preșcolar. În concluzie apariția și

dezvoltarea învățămîntului particular nu este resimțită în sensul afectării accesului la educație.

Echitatea este afectată însă, în ultima perioadă, de transferul unor costuri ale învățămîntului către populație. Astfel, accesul în învățămîntul preșcolar începe să fie condiționat de posibilitatea familiei de a suporta partea din cheltuielile de hrănă și cămin care îi cade în sarcină, atât datorită procesului inflaționist, cât și datorită scăderii generale a nivelului de trai. În același timp, asimetria tot mai pronunțată între oferta educațională a învățămîntului preșcolar de stat și învățămîntul preșcolar particular (axat pe învățarea limbilor străine, individualizarea învățării și aplicarea de metode active), în care accesul este condiționat de plăți care depășesc de departe posibilitățile unei familii obișnuite, stirbește egalitatea de șansă.

Presiunile asupra cheltuielilor pentru educație ale familiei sunt mărite și de renunțarea de către stat la asigurarea gratuității manualelor pentru învățămîntul liceal (această măsură este corelată cu liberalizarea pieței manualelor școlare), precum și de introducerea în mod tacit a unor "tarife" achitate de către elevi care acoperă costuri parțiale legate de diferite forme de examinare (înscrierea la concursurile de admitere în licee, școli profesionale, și învățămîntul universitar), eliberare de acte de studii etc. Acestora li se adaugă presiuni rezultate din faptul că, în învățămîntul preuniversitar, familiei îi revin costurile mai mici privind menținerea clădirilor sau asigurarea unor materiale didactice auxiliare. Tot în domeniul măsurilor tacite - "tacit" trebuie înțeles aici în sensul că în jurul lor nu prea se face vîlvă - se înscrie și mărirea locurilor cu plată la universitățile de stat, în fapt un fel de privatizare neanunțată.

Echitatea continuă să fie afectată și ca urmare a consecințelor unui proces specific educației din România de reglare spontană a calității învățămîntului și a obținerii accesului la nivelurile superioare cunoscut sub numele de "meditații". **Meditațile**, dacă mai e nevoie de vreo definiție, reprezintă un supliment particular de învățămînt care însoțește învățămîntul de stat și care constă în

pregătirea (meditarea) elevului în cadrul privat, de obicei individualizată, prin lecții suplimentare predate de profesori sau de persoane cu calificare superioară, plătiți de către familie în acest scop. Unele opinii susțin că meditațiile contribuie la polarizarea educațională și la îngustarea accesului la educație pentru copiii familiilor cu venituri reduse.³ Altele vorbesc chiar de "subminarea" școlii și consideră o datorie a face din învățămîntul de stat o bază suficientă pentru acces în licee și universități.⁴ Cauzele existenței acestui învățămînt privat sunt în mare măsură inertiale, dar rămîn să fie în continuare alimentate de elemente ale procesul de învățămînt, neindividualizat și centrat, în mod tradițional, pe transmiterea de cunoștințe numeroase și pe reproducerea lor.

Accesul și echitatea sunt condiționate încă și de fenomene ale tranziției. Unele dintre acestea sunt fenomenele de discontinuitate caracteristice primilor ani după căderea comunismului, care s-au reflectat în învățămînt prin reducerea **cuprinderii școlare**, la diferite niveluri, sau în creșterea **abandonului școlar**. Revenirea cuprinderii școlare la valori considerate normale, în ultimii ani, ar putea să indice că asemenea manifestări au avut o natură anomică, legată de primele momente ale schimbării, și că nu anunță tendințe grele în evoluția atitudinii față de educație. În acest sens, interpretările care susțin că situații cum sunt cele amintite mai sus ar semnifica o erodare a valorii educației pentru succesul în viață într-o societate bazată pe economia liberă, cu o anumită circulație în publicul larg, sunt contrazise oarecum de realitate. Un exemplu recent, din vara anului 1999, îl constituie presiunea exercitată de către părinți pentru suplimentarea masivă a locurilor existente în învățămîntul de stat. Acest eveniment ar putea să arate că valoarea educației nu s-a redus, condițiile tranziției impunînd individului fructificarea cât mai eficientă a resurselor publice la care are încă avea acces.

Nu toate aceste manifestări au legătură cu anomia care însoțește transformările sociale profunde. Unele dintre ele sunt legate de apariția

unor restricții noi, în special ca urmare a impactului crizei economice. Cîteva dintre acestea au un caracter mai general și derivă din **costuri sociale** asociate reformei: erodarea rapidă a veniturilor reale ale populației, în primul rînd a veniturilor salariale, a resurselor supuse transferurilor sociale și sărăcirea unor segmente largi de populație. Altele, privesc grupuri distincte și rezultă din discrepanțe cum ar fi aceea dintre mediul rural și urban sau proprii climatul cultural (comunitățile de rromi) etc.

Reforma învățămîntului a combinat o serie de **politici sociale și educaționale** în vederea reducerii impactului unor asemenea evoluții asupra educației. Exemplară pentru un acest gen de combinație care alătură constrîngerea la îndemînă și idealurile nobile cu sarcina biocratică mi se pare condiționarea acordării alocației familiare pentru copiii de vîrstă școlară de participarea școlară. Tot în cadrul acestor măsuri se înscriu reducerile de costuri pe mijloacele de transport locale și feroviare pentru elevi și pentru studenții la zi etc.; sprijinul social pentru elevii și pentru studenții proveniți din familii dezavantajate economic; un sistem de burse sociale și de burse de merit; credite bancare pentru studenții din învățămîntul de stat etc. Din același pachet de măsuri de înlesnire a accesului la învățămînt în condițiile actuale fac parte și programele privind învățămîntului în zone defavorizate și izolate, acordarea de sporuri salariale pentru personalul didactic care funcționează în asemenea zone, posibilitatea pentru școlile din mediul rural de a modifica structura anului școlar în concordanță cu calendarul muncilor agricole Acestora li se adaugă programe speciale de reabilitare a școlilor, de construcții de școli din resurse locale, pentru transportul școlar la sate, de echipare cu computere, dezvoltare a învățămîntului la distanță, programele locale privind infrastructura ș.a.m.d. Între aceste măsuri trebuie menționate și cele care au drept grup-țintă anumite categorii de populație în care fenomenele de excludere sunt condiționate social și economic (populația foarte săracă), social - economic și

cultural (populația de rromi) sau grupuri de populație marginalizată social (copiii străzii).

NOTE

¹ Birzea, C. "Educational Reform and Power Struggles in Romania", în European Journal of Education, Vol. 31, No. 1, 1996, pp. 97 - 107

² Marga, A., "Notificare privind desfășurarea reformei învățămîntului în 1998", în Reforma învățămîntului 1998 - 1999, Fapte, evaluări, programe, anul II, aprilie 1999 (Ministerul Educației Naționale, Direcția Relații Publice, București).

³ Raportul național al dezvoltării umane 1998, Ed. Expert, 1999, p. 56

⁴ Marga, A. "Schimbări în învățămînt", în Reforma învățămîntului, ed. cit., p.36

CINE NE CITEȘTE:

Pentru a înțelege realitatea social-politică din România, aşa cum este judecată de analiști, este obligatoriu să citești și Sfera Politicii. Poți fi sau nu de acord cu opiniile expuse aici, dar calitatea analizelor te îndeamnă la un dialog serios cu autorii.

Daniel Dăianu

Economist, fost Ministrul de Finanțe

Romulus Brâncoveanu (n. 1957), absolvent al Facultății de Filosofie (București), doctor în filosofie, lector la Catedra de filosofie politică și morală, Facultatea de Filosofie, Universitatea din București.

Politicieni și funcționari

BOGDAN MICU

În paginile următoare voi analiza interacțiunea dintre politicieni și organizațiile publice, interacțiune care are în general loc sub forma conducerii politice¹ a instituțiilor de stat. Cele două tipuri de actori nu sunt neutre sau indiferente unul față de celălalt: politicienii vor să controleze agențiiile statului, în timp ce acestea, la rîndul lor, încearcă să se împotrivească acestui control.² Situația ridică o serie de întrebări, iar unele dintre ele vor fi abordate în continuare. Lucrarea de față are un caracter predominant teoretic, în sensul că se bazează mai mult pe experimente mentale și pe materialul prezentat în alte cărți sau articole.

Voi începe prin a prezenta definiția politicianului, aşa cum va fi utilizată pe tot parcursul lucrării. Politicianul este acea persoană care încearcă să obțină un post public, folosindu-se de mijloacele competiției politice. Aceasta înseamnă că dreptul său de a ocupa acel post derivă, direct sau indirect, din autoritatea conferită de suportul public măsurat prin numărul de voturi obținute. Categoria politicianilor cuprinde, evident, pe membrii Parlamentului și pe Președinte, dar și pe acele persoane numite la conducerea instituțiilor de stat de către organele puterii reprezentative. În acest din urmă caz, dreptul politicianului de a ocupa funcția respectivă derivă indirect din autoritatea conferită de sprijinul public. Nu este neobișnuit ca acești funcționari publici superiori să fie promovați pe baza unor criterii politice (preferințe sau păreri politice "corecte", loialitate), și mai puțin pe baza calităților profesionale.

În cele ce urmează voi prezenta unele probleme ale interacțiunii dintre politicieni și instituțiile publice.

1. Cum poate fi explicată amplitudinea actuală a fenomenului conducerii politice? Cum se face că atât de multe poziții de vîrf din instituțiile de stat sunt ocupate de politicieni, de vreme ce prezența lor nu este necesară? Așa cum remarcă Page (1992, p. 147), "un sistem biocratic va continua să funcționeze chiar și în absența unei conduceri politice, fără a produce neapărat rezultate și politici ineficiente sau arbitrale." Cred că această problemă are două laturi. Mai întîi, de ce ar dori politicienii să controleze birocații de stat? În al doilea rînd, de ce sistemul politic este permisiv față de conducerea politică a instituțiilor de stat?

Răspunsul la prima parte poate fi găsit cu ușurință dacă admitem că motivația principală a politicianilor este dorința de a obține puterea politică. Galbraith, în cartea sa *Anatomy of Power* (1983), vorbește despre schimbarea surselor puterii, de la cele bazate pe proprietate sau personalitate la cele bazate pe organizare. Astfel, controlul asupra unei organizații devine una dintre sursele majore ale puterii politice. O agenție publică loială și ascultătoare este o resursă care poate fi utilizată în scopuri politice și în avantajul persoanei sau grupului care o controlează. Organizațiile de stat sunt resurse de putere deoarece (printre altele):

- sunt actori-cheie în procesul de implementare a deciziilor politice și a politicilor publice;
- posturile pot fi distribuite în schimbul serviciilor;
- organizațiile sunt surse de oportunități, de energie care poate fi "pusă la lucru", și de informații ce pot fi folosite pentru fortificarea poziției proprii și pentru slabirea oponenților.

Cea de-a doua parte a răspunsului rezultă din ideea generală că o organizație publică trebuie

să reflecte preferințele colective referitoare la politicile publice și rezultatele acestora, iar activitatea să ar trebui să fie ghidată nu doar de logica specifică funcționării și interacțiunii organizațiilor formale. Clienții și "supraveghetorii" organizației sunt interesați de procesul de decizie, caracteristicile acestuia fiind factori cruciali în aprecierea capacitații respectivei organizații de a servi interesul comun.³ Bineînțeles, numirea unui lider politic la conducerea unei birocratii de stat nu este singura formă de control public, dar este cea mai vizibilă; celelalte forme de control instituțional ale corporilor politice reprezentative asupra structurii organizaționale / biocratice a statului nu vor fi discutate aici.⁴ Dorința de a asigura controlul public este deci ceea ce legitimează prezența politicienilor în pozițiile de conducere ale instituțiilor de stat. Presupoziția este că o conducere politică va fi capabilă să imprime respectivei organizații o direcție de acțiune conformă cu preferințele și interesele publicului, aceasta chiar în ciuda eventualelor reacții adverse ale subordonaților. Din nefericire, așa cum vom vedea, această presupozitie este departe de a reflecta realitatea.

2. Care este reacția organizațiilor supuse controlului politic? Acceptă oare acestea în mod pasiv pe liderii numiți pe criterii politice, sau apar o reacție de respingere?

Reacția inițială este, de cele mai multe ori, una de ezitare ostilă față de politicianul din fruntea organizației. În funcție de calitățile sale personale, de reputația sa și de primele mutări, această ezitare inițială se poate transforma fie în ostilitate, fie în cooperare. Nu ar trebui ignorată urmatoarea poveste plină de învățăminte:

"Rudolf Hilferding, un faimos economist socialist și Social-Democrat de stânga, a devenit în 1932 cel de-al șaselea ministru de finanțe al Republicii de la Weimar. Proprietățile săi subordonați erau foarte suspicioși față de el, și au decis să îl ignore în problemele ce țineau de funcționarea ministerului. Nici un document de o oarecare importanță nu ajungea pe biroul ministrului, care a

suferit o cădere nervoasă din cauza acestui comportament al subordonaților. După însănătoșire și revenirea la post, ministrul a reușit să-și asigure colaborarea funcționarilor promișându-le că se va abține de la orice inițiativă radicală" (Page, 1992, p. 1).

După cum o ilustrează exemplul de mai sus, autoritatea formală nu este o garanție a respectului subordonaților. Așa cum afirmă Bowditch și Buono, "faptul că un individ ocupă un post investit cu autoritate formală nu înseamnă în mod automat că persoana va avea succes în încercările de a conduce pe alții sau de a exercita influență asupra lor" (1990, p. 157). Aceasta înseamnă deci că numirea unui politician la conducerea unei instituții de stat nu garantează absolut deloc responsabilitatea respectivei instituții față de publicul său, pur și simplu deoarece este posibil ca politicianul să nu aibă controlul asupra organizației subordonate.

3. De ce instituțiile de stat tind să se opună și să reziste controlului politic?

Pot fi mai multe răspunsuri la această întrebare. Mai întâi, unul dintre țelurile majore ale unei organizații este de a controla și minimiza incertitudinea; se consideră chiar că acesta este principala rațiune de apariție și existență a unei organizații. Una dintre modalitățile de a obține un nivel minim de incertitudine este de a izola procesele și operațiile interne de influențele externe de orice fel.⁵ Un politician este extern organizației, în sensul că gradul său de internalizare a obiectivelor și valorilor specifice organizației este redus, după cum și identificarea afectivă cu organizația este de obicei absentă datorită mobilității (fortate) a politicienilor.

Un alt motiv pentru care organizațiile tind să se opună controlului politic, sau un alt sens în care un politician este extern organizației, este că o astfel de situație poate duce la aşa-numitul paradox al lui Sen.⁶ Politicianul numit la conducerea organizației nu a parcurs procedurile obișnuite de recrutare, iar profilul preferințelor sale nu a fost examinat de către organizație, de aceea

luarea sa în calcul ar putea genera un profil agregat al preferințelor ce nu satisfac criteriul tranzitivității și pe cel al optimalității Pareto. Mai mult, deoarece cultura organizațională are o influență mai redusă asupra politicienilor de la conducere, este destul de puțin probabil ca acestora să le poată fi inculcat un alt profil al preferințelor, în concordanță cu obiectivele și valorile fundamentale ale organizației. Din această cauză, organizația este nevoită să aleagă între violarea domeniul universal al funcției de alegere socială, prin izolare politicianului de la conducere, și posibila confruntare cu o ierarhie irațională a preferințelor aggregate (care nu satisfac criteriul tranzitivității și pe cel al optimalității Pareto).

O sursă încă mai mare de incertitudine este situația în care mai mult de un singur politician ocupă o poziție de conducere în structura unei instituții publice. După cum scrie Kristen Lundberg, "nu este deloc ușor pentru o echipă compusă din mai multe persoane să transmit un mesaj politic nou unei birocratii masive" (1992, p. 4). Se întâmplă de multe ori ca ministrul și adjuncții săi să provină din partide politice separate, cu alte valori și priorități, ceea ce face și mai neclar mesajul către organizația subordonată.

O altă sursă de incertitudine apare din interpretările contradictorii ale mandatului organizațional. De obicei, o instituție publică este legitimată, iar activitatea ei este ghidată, de un set de principii vagi, obiective nespecifice, și reguli prea generale. Este deosebit de frecvent cazul în care o instituție trebuie să se conformeze simultan unor principii și obiective contradictorii. De exemplu, din partea Agenției Americane de Protecție a Mediului (EPA, *Environmental Protection Agency*) se așteaptă, pe de o parte, reglementarea și controlul interacțiunilor dintre oameni, tehnologii, și mediu, iar pe de altă parte, respectarea și promovarea intereselor firmelor și sectoarelor industriale (Hult și Walcott, 1990, p. 7). Mai mult încă, chiar dacă obiectivele unei organizații pot fi definite și operaționalizate fără vreo urmă de îndoială, disputa asupra celor mai bune mijloace de realizare a acestor obiective

rămâne mereu deschisă. Din moment ce logica după care se ghidează politicienii nu este identică cu logica după care funcționează organizațiile, iar imperativele fiecărui sunt diferite, rezultă că este extrem de probabil ca politicienii și organizațiile subordonate să formuleze definiții contradictorii ale obiectivelor și ale mijloacelor de realizare.

Nu trebuie deosebit de ignorat posibilul efect negativ al conducerii politice a organizațiilor statului, efect manifestat în lipsa de flexibilitate și de performanță în implementarea politicilor publice. O organizație care se confruntă cu un mediu turbulent și instabil trebuie să fie capabilă să facă ajustări rapide în percepțiile și modurile sale de găzduire, în acțiunile și strategiile sale. Unele dintre aceste ajustări și restructurări se pot dovedi cruciale pentru funcționarea și chiar existența organizației, și în același timp pot fi contrare poziției ideologice oficiale a politicianului de la conducere. Putem de aceea să punem întrebarea "Cât de multă flexibilitate și pot permite politicienii care activează într-un sistem politic competitiv?" Se pare că nu prea multă, după cum arată Hinich și Munger. Folosind un model spațial al alegerii politice, ei au demonstrat că ambiguitatea [variațiile prea mari în poziția în interiorul unui spațiu ideologic] este dăunatoare pentru că aruncă o umbră de îndoială asupra caracterului candidatului. [...] alegătorul poate să prefere un ideolog devotat principiilor sale, față de un politician moderat și pragmatic, pentru că nu se poate să dinainte ce va face politicianul pragmatic în cazul în care va fi ales" (Hinich și Munger, 1996, p. 138). Astfel, un politician cu prea mult control asupra instituției pe care o conduce poate deveni un balast care să reducă eficiența internă a organizației, precum și rapiditatea și adevararea răspunsurilor la provocările mediului.

4. Care sunt factorii care determină capacitatea unui politician de a controla birocratia subordonată?

Ca punct de plecare trebuie să admitem că "managerii sunt lipsiți de putere dacă subordonații nu le conferă autoritatea de a conduce. [...] realitatea cu privire la organizațiile complexe

este că autoritatea formală investită într-o poziție ierarhică doar rareori conferă ocupantului respectivei poziții suficientă putere pentru a pune lucrurile în mișcare" (Bowditch și Buono, 1990, p. 160). Din aceasta rezultă că un conducerător politic nu trebuie să se bazeze doar pe puterea pozițională sau autoritatea sa formală.⁷ În măsura în care este capabil să identifice și să utilizeze alte resurse de putere, politicianul va fi capabil să își exerce influența asupra organizației subordonate.

Pe lîngă poziția ierarhică, Bowditch și Buono (1990, p. 158) prezintă o serie de alte surse de putere. Indivizii, grupurile și subunitățile unei organizații posedă putere în funcție de:

- Abilitatea de a face față incertitudinii.
- Interșanjabilitate. Măsura în care un membru al organizației poate înlocui pe altul este tot o sursă de putere (cu cît interșanjabilitatea este mai scăzută, cu atît puterea este mai mare).
- Centralitatea în fluxurile informaționale, de decizie, sau de distribuție a resurselor.
- Independența de rol. Dacă activitatea unei persoane sau a unui grup depinde de activitatea unei alte persoane sau a unui alt grup, aceasta din urmă se presupune că are un control mai mare asupra unui număr mai mare de situații, deci are mai multă putere.

Din această prezentare succintă a surselor puterii într-o organizație putem deduce condițiile în care un politician NU se va bucura de autoritatea necesară pentru a-și conduce subordonata. Mai întîi vom aminti, ca o condiție generală, că puterea politicianului nu poate fi prea mare deoarece el poate fi înlocuit nu doar de un alt politician, dar chiar de alte persoane sau grupuri din cadrul organizației. Deasemenea, deoarece politicianul nu este un element cheie nici în procesul de decizie, nici în cel de implementare a deciziilor, iar activitatea altor membrii ai organizației depinde de acesta doar în mod formal, puterea politicianului va fi încă și mai restrînsă. Aceste aspecte pot fi combinate într-o viziune dinamică: cu cît puterea conducerătorului politic este mai redusă la momentul

numirii sale în funcție, cu atît îi va fi acestuia mai greu să dobîndească ulterior controlul asupra subordonatilor. O altă situație care limitează puterea conducerătorilor politici ai organizației publice este aceea în care prezența politicianului nu numai că nu scade, dar chiar sporește nivelul incertitudinii organizaționale. Dacă politicianul ajunge să ocupe postul în momente de "criză de identitate", și este capabil să formuleze scopurile și strategiile organizației în mod clar și fără ambiguități, capacitatea sa de a determina subordonatii să-l urmeze va fi mare. În fine, ignorînd în continuare personalitatea politicianului și resursele coercitive sau de recompensă de care dispune, putem spune că autoritatea politicianului este slăbită de imaginea sa de neprofesionist, incapabil de a identifica și înțelege problemele specifice ale organizației.

Este fără îndoială greșit să presupunem că politicianul se va mulțumi cu un rol pasiv, în condițiile în care obiectivul său este de a controla organizația subordonată. Bowditch și Buono prezintă o listă (departe de a fi exhaustivă) a mijloacelor pe care un conducerător politic ar putea (ar trebui) să le folosească pentru a-și îndeplini în mod eficient obiectivele: "(1) acumularea de informații și idei; (2) identificarea celor care au autoritatea reală într-o anumită problemă; (3) crearea de bune relații între toți cei interesați de activitatea organizației; (4) formularea unor agende de lucru vizionare; (5) sporirea abilității personale de a identifica probleme și de a găsi soluții; (6) constituirea de rețele de cooperare și sprijin; (7) menținerea unei bune imagini personale și a unui bun palmares profesional" (1990, p. 160).

5. Care sunt sursele puterii funcționarilor? Care sunt mijloacele de care dispun aceștia pentru a contracara influența conducerătorului politic?

Este deja un loc comun afirmația că influența funcționarilor de stat se extinde dincolo de simpla aplicare a deciziilor executivului sau legislativului. Într-adevăr, rolul funcționarilor în procesul de formulare a politicilor publice nu poate fi ignorat; deasemenea, funcționarii sunt de cele

mai multe ori independenți în ceea ce privește modul de implementare a politicilor guvernului. Așa cum o arată exemplul anterior, referitor la experiența nefericită a lui Hilferding, subordonatii pot cu ușurință să îngrădească puterea șefilor prin controlul asupra fluxului ascendent de informație. Rețelele informaționale personale, neoficiale, aflate în serviciul și sub controlul șefului agenției, sunt o modalitate normală și obișnuită de a contrabalansa abilitatea subordonatilor de a eluda controlul și de a-și influența superiorii prin manipularea informației.

Lupta funcționarilor împotriva dominației politice este dusă și cu ajutorul mijloacelor discursive. Așa cum sublinia Manfred Opp de Hipt, "în disputele politice referitoare la descrierea 'corectă' a unei probleme sunt utilizate din plin metaforele și alte mijloace lingvistice, cu scopul de a legitima atât strategiile potențiale cât și cele deja adoptate" (1990, p. 208). Organizația rebelă va încerca să producă un discurs care delegitimează conducerătorul și controlul politic. Astfel, dacă politicianul de la conducere poate fi înfațiat în mod credibil ca dăunător realizării eficiente a obiectivelor organizației, rezultatul poate fi înlocuirea sa cu o persoană agreată de agenție. Dar lucrurile pot merge încă mai departe, "lupta pentru independență" a funcționarilor putând fi mai radicală în sensul că aceștia pot respinge legitimitatea și funcționalitatea oricărei forme de control politic.

O astfel de luptă discursivă poate fi identificată în filmele americane care prezintă ca dăunătoare interferență rațiunilor politice în problemele militare. Exemplele abundă, de la *Rambo* al anilor '80, pînă la contemporanele *JAG* (Justice Attorney General) or *GI Jane*. În contrast cu imaginea forțelor armate, serviciile secrete sunt deseori înfațiate ca organizații cu o loialitate multiplă, iar devotamentul față de interesul public este îndoelnic, și de aceea este necesar ca ele să fie în permanență sub controlul strict al politicianilor, reprezentanți ai publicului.

O altă formă importantă și subtilă, dar deseori neglijată, de rezistență organizațională este

capacitatea funcționarilor de a crea șefilor iluzia controlului. Astfel, ei pretind că se supun autorității conducerătorului politic, dar de fapt continuă să păstreze controlul asupra propriilor acțiuni, respectând în același timp ritualurile decizionale. Galbraith arată cum iluzia controlului "provine din deferență ostentativă pe care subordonatii o acordă celor ce ocupă poziții superioare în ierarhie. Aici includem și pe funcționarul de la Washington care prezintă șefului său, acesta fiind adesea chiar președintele, propunerile de strategii pentru care nu există nici o alternativă acceptabilă, după care își felicită șeful pentru înțelepciunea deciziei" (1983, p. 184). Într-un astfel de caz, organizația biocratică acceptă controlul politic doar în formă, nu și în substanță, rațiunea fiind că acțiunile sale devin legitimate de prezența politicianului, chiar dacă acesta nu are decît o autoritate simbolică.

Rolul funcționarilor permanenti este adesea crucial în cazul comunicării și coordonării între agențiiile statului. De obicei, această comunicare și coordonare se realizează prin intermediul unei rețele mai mult sau mai puțin dense de relații personale, loialități, alianțe și animozități. Așa cum afirmă Kristen Lundberg referitor la cazul pe care îl examinează, "relațiile concrete dintre ministere se află în mîinile personalului permanent" (1992, p. 5). Se întîmplă deseori ca un mecanism proiectat să realizeze coordonarea politică, adică prin negociere și compromis între conducerătorii politici ai agenților de stat, se transformă într-un mecanism de coordonare administrativă, dominat de funcționari și logica biocratică. Exact aceasta s-a întîmplat și în cazul maghiar analizat de Lundberg, cînd "o structură proiectată pentru a asigura consistență politică a acțiunilor a ajuns să depindă, pentru formularea strategiilor ministeriale, de funcționarii – nu de conducerătorii politici – din ministere" (Lundberg, 1992, p. 6).

* * *

Note

¹ "Conducerea politică există acolo unde poate fi găsit un politician la conducerea unei organizații de stat" (Page, 1992, p. 146).

² Nu este vorba aici despre relația dintre "părinții fondatori" și creațiile lor, ca de exemplu John Edgar Hoover și FBI.

³ Așa cum remarcă Hult și Walcott, "legimitatea internă și externă a unei organizații derivă în mai mare măsură din modul în care sunt luate deciziile, decât din conținutul acestor decizii. [...] multe reforme sunt promovate nu doar din cauză că pot produce decizii 'mai bune' dar mai ales din cauză că reflectă o serie de valori de proces importante (Mashaw, 1985), cum ar fi reprezentativitatea și responsabilitatea" (1990, p. 8).

⁴ Motivul principal pentru a nu investiga alte forme de control instituțional al organelor reprezentative asupra agenților statului (legislație, control bugetar, și controlul direct exercitat de legislative, *legislative oversight*) este faptul că problema a fost tratată pe larg și foarte atent documentată de către Page (1992, pp. 85-104). Cu greu aș putea adăuga ceva relevant analizei sale.

⁵ Vezi de exemplu Bowditch și Buono, 1990, pp. 200-201.

⁶ Paradoxul lui Sen: cele patru caracteristici minimale ale unei funcții de alegere socială într-o ierarhie delegativă (prezentate mai jos) sunt imposibil de realizat simultan. În orice organizație cu un grad minim de delegare vor exista anumite combinații de preferințe individuale care duc fie la ineficiență, fie la intransitivitate în ierarhia de grup a preferințelor. O cale posibilă de a soluționa acest paradox este de a viola condiția domeniului universal. Individii care pot duce la profiluri problematice ale preferințelor agregate trebuie să fie eliminați din organizație, sau convingi să-și schimbe preferințele. Caracteristici ale funcției de alegere socială într-o ierarhie delegativă:

1. Tranzitivitate (aciclicitate): dacă grupul preferă pe x lui y, și pe y lui z, atunci ar trebui să preferă pe x lui z.

2. Domeniul universal: orice tip de ierarhie a preferințelor trebuie să fie luată în calcul.

3. Optimalitate Pareto: dacă orice membru al grupului preferă pe x lui y, atunci y nu poate constitui alegerea de grup.

4. Delegare minimă: există cel puțin două persoane sau subgrupuri discrete în cadrul organizației, fiecare dintre acestea având autoritatea de a ierarhiza cel puțin o percheie de stări finale.

⁷ Bowditch și Buono (1990, p. 158) descriu astfel puterea pozitională: "această formă de putere este impersonală și nu se bazează pe caracteristicile individului. Conducătorii numiți se pot servi deasemenea de sistemele

formale de recompense (promovări, sporuri salariale, prime) sau sancțiuni (concediere) care pot determina subordonatii să actioneze într-un anume fel."

Bogdan Micu, absolvent al Facultății de Sociologie a Universității București, MA în Științe Politice al Central European University Budapest. În prezent lucrează la INSOMAR.

Motivul principal pentru a nu investiga alte forme de control instituțional al organelor reprezentative asupra agenților statului (legislație, control bugetar, și controlul direct exercitat de legislative, *legislative oversight*) este faptul că problema a fost tratată pe larg și foarte atent documentată de către Page (1992, pp. 85-104). Cu greu aș putea adăuga ceva relevant analizei sale.

Vezi de exemplu Bowditch și Buono, 1990, pp. 200-201.

Paradoxul lui Sen: cele patru caracteristici minimale ale unei funcții de alegere socială într-o ierarhie delegativă (prezentate mai jos) sunt imposibil de realizat simultan. În orice organizație cu un grad minim de delegare vor exista anumite combinații de preferințe individuale care duc fie la ineficiență, fie la intransitivitate în ierarhia de grup a preferințelor. O cale posibilă de a soluționa acest paradox este de a viola condiția domeniului universal. Individii care pot duce la profiluri problematice ale preferințelor agregate trebuie să fie eliminate din organizație, sau convingi să-și schimbe preferințele. Caracteristici ale funcției de alegere socială într-o ierarhie delegativă:

1. Tranzitivitate (aciclicitate): dacă grupul preferă pe x lui y, și pe y lui z, atunci ar trebui să preferă pe x lui z.

2. Domeniul universal: orice tip de ierarhie a preferințelor trebuie să fie luată în calcul.

3. Optimalitate Pareto: dacă orice membru al grupului preferă pe x lui y, atunci y nu poate constitui alegerea de grup.

4. Delegare minimă: există cel puțin două persoane sau subgrupuri discrete în cadrul organizației, fiecare dintre acestea având autoritatea de a ierarhiza cel puțin o percheie de stări finale.

Bowditch și Buono (1990, p. 158) descriu astfel puterea pozitională: "această formă de putere este impersonală și nu se bazează pe caracteristicile individului. Conducătorii numiți se pot servi deasemenea de sistemele

GENERAL ADVERTISING HOUSE

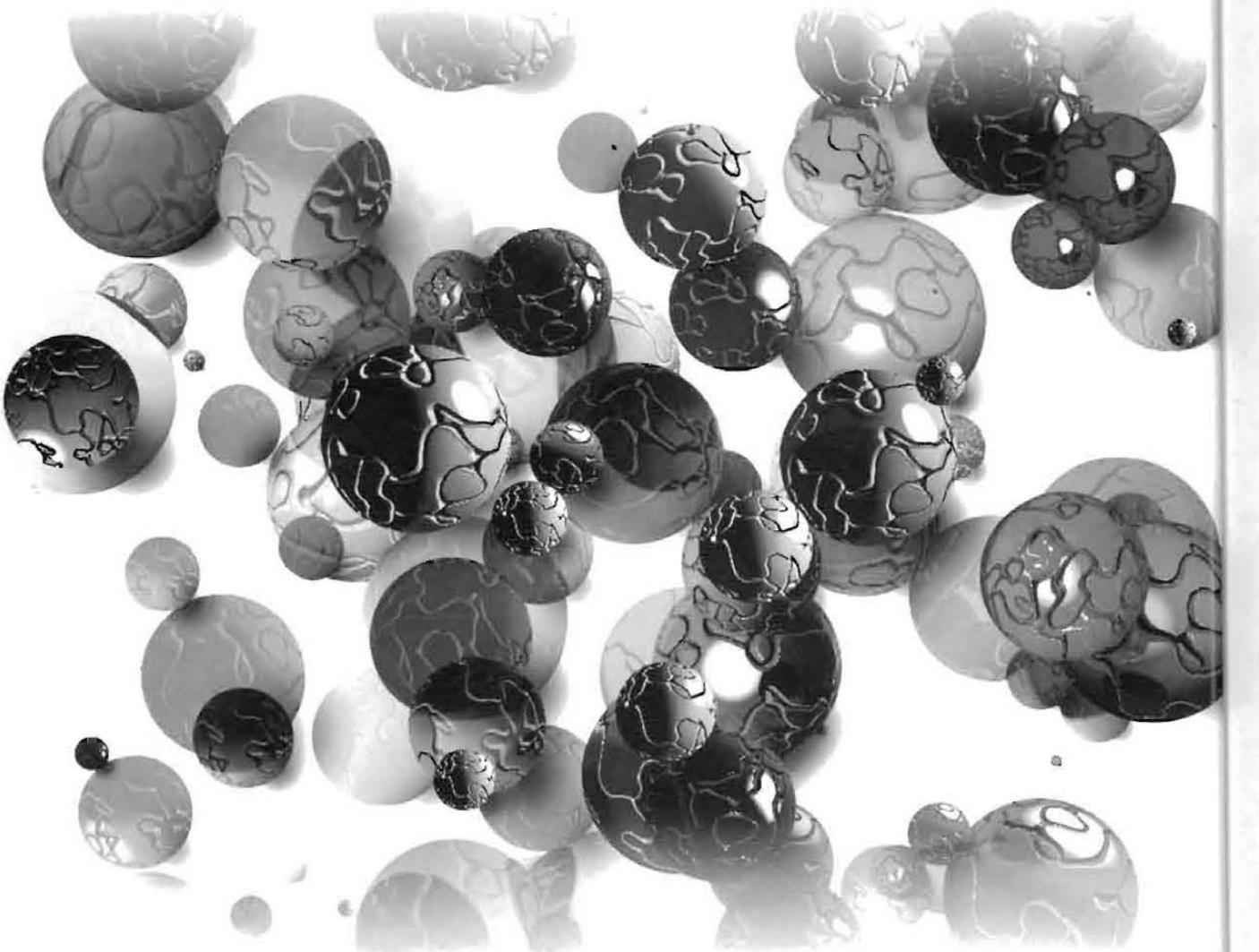
— ◦ SOLUȚII MULTIMEDIA ◦ —

— ◦ DTP & PREPRESS ◦ —

— ◦ TIPOGRAFIE ◦ —

Tel. / Fax: 01-230 46 52

E-mail: genicod@ean.ro

Sfera Politici

Înalta funcție publică

EMILIA IRINA STRAT

Există, oare, un fenomen de dualizare a societății, o împărțire între elite și restul, sau e vorba de o banalizare a elitelor, ceea ce ar însemna sfârșitul lor?

Dezbaterile foarte mediatizate și instrumentalizarea politică afectează totalitatea elitelor, tot mai nediferențiate, recunoscându-lui-se altă valoare decât reușita și meritul. Diatribele anti-experti, anti-tehnocrați denunță o diluare a elitelor, o criză a expertizei, o subclasare a politicii și artei guvernării?

Nu este vorba atât de opunerea elitelor poporului, cît de polarizarea lor pe administrație, pe agenții statului, pe elite "reprezentative" chemate a lucra pentru politicieni – aleșii poporului, servind interesele generale.

Dar legătura dintre politician și funcționar face frontierele permeabile, fiind dificil de diferențiat între implicațiile politice și acțiunea administrativă. Mai degrabă se preferă termenul de **guvernant pentru a desemna aspectul ideologic al angajamentului**.

Împletirea dintre clasa politică și administrație afectează natura acțiunii publice. Dubla miză a elitelor reprezentative și nereprezentative este un indiciu al mizei acțiunii statale. **Atacînd reprezentanții statului, ataci spiritul public.** Punerea în discuție a statului și înaltei administrații nu e din cauza înlăților funcționari, ci demonstrează absența evoluției concepției despre stat și despre rolul servitorilor statului.

Într-o democrație meritocratică cererea socială răstoarnă oferta publică. Superelitele nu sunt recrutate exclusiv pe criterii politice, ceea ce presupune că **elita statală nu trebuie să**

sucombe, în spirit politic, succesiunii guvernămintului. Chiar dacă nimic nu garantează

că distanțarea critică și spiritul de inițiativă au şanse pentru cei formați pentru perspectivă și cu spirit critic, e de așteptat ca rezistența la conformare să nu se opună competenței tehnice și să avantajeze pe cei cu spirit gestionar dezvoltat, iar urcarea în ierarhie să presupună moralitate publică și emulație virtuoasă. Astfel că funcționarul public trebuie să aibă spirit mobil și siguranță de judecată, precum și **capacitatea de a nu persista în erori.** Calitățile morale care trebuie să-i fie constitutive țin de spiritul de independență, dar și loialitate, care nu înseamnă curtezanerie și supunere. Apoi capacitate de rezistență la presiuni, esențial politice, larghețe de vederi care îl împiedică să sufere de nombritism, adică de a lua idiosincraziile administrației sale drept absolute.

Dacă deciziile se iau în funcție de o raționalitate de gestiune situată într-un spațiu diferit de dezbatările ideologice și societate, atunci filosofia subdiacentă este că totul trebuie raționalizat și politica să aibă neutralitate ideologică. Dar se poate gera pe durată lungă fără proiect? Este **înalta administrație cauțiunea strategiei politice care-și clamează neputință?**

Criza de gestiune publică e gravă. Trebuie asumată, explicată și minimalizat riscul pe care-l presupune. Înalta administrație nu trebuie să-și piardă creditul. Guvernămintul trebuie să înțeleagă nevoia de valorizare a experților pentru reușita acțiunii sale, pentru că el organizează un sistem de concentrare credibilă, ceea ce înseamnă că nimic nu se face contra logicii lucrurilor.

Dar pentru a gera statul trebuie contraputeri, să pui în concurență contraexpertize

Reforma instituțională

și să creezi condiții de dezbatere publică reală.

Trebuie să fie administrația putere reprezentativă?

Puterea administrativă nu este pentru a se substitui politicului, ci pentru un nou tip de acțiune publică și de imaginare a noilor modalități de reprezentare a opiniei în **democrația mediatică**. Administrația e gîndită ca putere reprezentativă în măsura în care divulgă informație și dă socoteală de ea. În realitate, ea continuă să trăiască într-o **concepție confiscatorie de informație deținută**, avînd imaginea separării puterilor care o reduce la un simplu instrument. **În practică, administrația conduce o politică de relaționare cu societatea civilă, foarte perceptibilă la eșantioanele locale**.

Trebuie să fie înalta funcție publică independentă de puterea politică? Neutralitatea, neapartenența la partidele politice îi dau **imparțialitate**, faptul că doar ministrul e responsabil în fața parlamentului o face **anonimă**, iar **permanența** înseamnă că nu se schimbă după alegerile politice. Așadar, doar puterea ministerială e efemeră. Dar chiar izolarea ministerială și permanența înalților funcționari îi dă o **putere de influență și de obstrucționare deloc neglijabile**. În acest context, este "politizarea" un remediu la neutralizarea percepției ca putere de obstrucție și rezistență la schimbare? Puterea de inerție e accentuată în funcționarea sistemului politic, dată fiind lentoarea procesului decizional, prin puternica implicare a parlamentului. Aici nu funcționează logica individuală, ci **totul depinde de logica egalilor**.

În ce constă administrația ca putere?¹ Nimic nu e mai periculos decât a ignora o putere! Trebuie recunoscută, adică reamintit ce îi fondează legitimitatea. De aici, controlul și sanționarea deficiențelor.

Criza statului este criza de încredere a cetățenilor în capacitatea instituțiilor de a face față misiunilor lor. Așadar, criză de natură politică.

Comanda și controlul fiind ale "politicului". Doar incompatibilitatea mandatului parlamentar cu o funcție publică e suficientă pentru buna funcționare a instituțiilor? Funcția publică trebuie să pună doar probleme de management și eficacitate? **Learning by doing** (a învăță practicînd) și **market testing** (punerea în concurență directă a serviciilor publice cu sectorul privat) asigură independența politică dată de capacitatea de expertiză și propunere?

"Servitorii statului" trebuie să fie competenți intelectual și integri moral, avînd, așadar, legitimitate tehnică și etică. Cea tehnică e dată de calitatea de recrutare și formare. **În ce constă etica de servitor?** Curajul de a se opune și nu dorința de a plăcea, forța de a rezista și nu slăbiciunea de a încuraja ce e contrar interesului public. Există aici o anumită ipocrizie. În numele unei concepții extensive a **obligației de rezervă**, se interzice înaltului funcționar să se exprime public, dar e tolerat să-i informeze pe jurnaliști. Cuvîntul funcționarului e inaceptabil dacă transgresează regulile discreției și loialității față de guvernămînt, dar e salutar dacă dă dezbaterei publice elementele de referință care-i lipsesc.

Democrația se sprijină pe încredere și transparentă. Deci, trebuie redat discursului public ceea ce este abuziv monopolizat de experți și rezervat inițiaților. Aici intervine **rolul administrației ca putere reprezentativă**, prin divulgarea de informații responsabile. Dar aceasta presupune un control mai riguros, pentru că statul nu e atotputernic, pentru că administrația, rău plasată, a fost consacrată ca pur instrument în folosul unei puteri absolute. Statul însuși trebuie tratat în manieră **instrumentală** (administrație și ghișee) și **cantitativă** (cheltuieli publice)? Întrebările calitative sunt legitime: ce și cum trebuie să facă statul?

Democrația poate proteja statul de riscul congenital de a vedea administrația abuzînd de puterea sa pentru că nu e controlată sau nu e comandată. Separarea puterilor instaurează un joc de ponderi și contraponderi care evită abuzul de putere și invită la reținere. În sînul executivului,

Reforma instituțională

puterea se împarte între președinte și guvern, iar puterea guvernămîntului încarnată în miniștri este putere de **orientare, decizie și control**, pe cînd înalta administrație are putere de **informare, de pregătire și de execuție**. Așadar, administrația trebuie respectată și protejată împotriva arbitriului, dar și comandată, controlată și sancționată.

La întrebarea cum se poate reduce puterea excesivă a tehnocraților, Michel Debre răspunde că decît să demascuzăm tehnocrații, mai bine să virilizăm politicienii. Noncumulul de funcții publice și executive și restrîngerea guvernămîntului sunt măsuri pentru restabilirea autorității politice asupra administrației și reformarea statului. **Administrația nu e statul, dar e instrumentul lui esențial**. Trebuie recunoscută administrația ca putere echivalentă cu fixarea responsabilităților și constrînsă să accepte verificarea și critica competenței. Legitimitatea sa vine din respectarea regulilor care sunt etica serviciului de stat, iar eficiența politicilor publice cere o organizare mai descentralizată și mai eficace.

Excesul de guvernămînt rațional² minimalizează importanța confruntării și deliberării, slăbind astfel elitele reprezentative și asigurînd un nou rol administrației, legat de o dublă inflexiune, cererea de transparentă provocată de **democrația de opinie și de rolul crescînd al dreptului**. Administrația păstrează un rol de anticipare și inventare de forme de acțiune și reprezentare care nu o mai fac servitorul silențios al guvernărilor succesive. Astfel că dispune de o forță de cunoaștere și reprezentare a societății care trebuie să se exprime mai deschis.

Adecvare versus polivalență?

Statul cu vocație monopolistică nu va fi vectorul democrației meritocratice. Reforma a prins rădăcini în defectele și tarele sistemului preexistent, găsind forță sa de convingere în denunțarea vechilor carente și pasivitatea anterioară. Trebuie ca puterea să aibă la dispoziție o administrație

adecvată puterii însesi? Adică o nouă elită care cumulează triplul prestigiul al **cunoașterii, acțiunii și autorității**. Meritul să se construiască rezolvînd probleme predefinite. Așadar, amurgul lumii tayloriene a lui **one best way** și domnia rațiunii universale. Dezbaterea nu e o pierdere de timp pentru definirea și rezolvarea unei probleme.

Cum se constituie autoritatea legitimă?

Doar meritocrația profesională crește legitimitatea și eficacitatea. Aceasta e o schimbare de model cultural, pentru că trebuie pusă în discuție tirania diplomei initiale, prin diversificarea unghiurilor de atac, acționînd simultan pe diferite planuri, prin acțiuni voluntare fără privarea de incitația reglementară și legală. Aceasta din urmă e o măsură utilă pentru a crea un soc simbolic, inițînd o ruptură pentru a consolida dinamici instituționale sau logici organizaționale.

Funcționarul public trebuie investit de un larg capital de încredere socială. În acest sens, în U.S.A. există o tehnică de reglare a devianțelor din mediul administrației, constînd în divulgarea deliberată a informațiilor sensibile despre **practicile birocratice ilegale sau ilegitime**, emanînd de la o sursă din organizația respectivă care furnizează materiale anchetei și vizează protejarea intereselor colective. Așadar, **whistleblowing³** este un dispozitiv de control al corupției administrative "premonitoriu", adică vizează infracțiunile în curs de realizare. Cele "postmonitorii", prin Curtea de Conturi, intervin la sfîrșitul ciclului pentru a creionă o stare de lucruri și a o blama.

Whistleblowing se sprijină pe difuzarea informațiilor rezervate inițiaților. Or, se știe, există strategii variate pentru a modula fluxurile informațiilor compromițătoare, prin recurs abuziv la secretele administrative, închiderea serviciilor, conivenția lor, ceea ce contrazice loialismul. Se reduce astfel arbitrajul care conturează sacrosantul principiu ierarhic. Folosind anumite preteze – date

eroneate, incomplete, insuficiente, lipsă de credibilitate a sursei – eșaloanele superioare de organizare se adăpostesc în spatele expertizei profesionale pentru neutralizarea revelărilor care emană de la serviciile lor. Dar **whistleblowing** reduce posibilitatea de a înăbuși afacerile în stadiu precoce, având un important impact socio-psihologic, cu efecte de descurajare a devianților inclinați a trage foloase din “oportunitatea” regulilor. **Whistleblowing** este puternic mediatizat datorită forței dimensiunii simbolice, întrețesută de mituri ca adevărul ascuns, complotul, salvatorul solitar, sacrificiul “îmblânzit”. Transgresând standardele de integritate civică și profesională se ajunge la slabirea legitimității, o tehnică de destabilizare care plasează dezbaterea pe teren etic.

O logică rudimentară asimilează **whistleblowing** cu **delațiunea**, astfel că ar fi prin natură antidemocratică, mai ales cînd atinge legăturile de solidaritate prin mijloacele de păstrarea independenței și integrității grupului uman. Dar cum se identifică sistemele care se opun dezvoltării calităților morale individuale? Cum se gereză situațiile ambivalente care pun în joc logici sociale antagoniste?

Trebuie accentuat spațiul dezbatelor publice și întărită protecția legală rezervată **whistleblowing**-ului, care are originea în administrația Carter (1977-1981) confruntată cu fraudele în sectorul sănătății publice. Instituția **whistleblowing**-ului a redus frauda birocratică în sectoarele tradițional expuse ca: sănătatea publică sau piața de armament, iar legislația privind rezistențele etice în administrație a fost motorul lansării **business ethics**, permînd statului american îndeplinirea sarcinilor cu exemplară morală. Nerevelarea informațiilor e pasibilă de sancțiune, chiar dacă nu există un sistem de protecție în materie de rezistență etică, putîndu-se genera comportamente de convență ca modalitate de protejare individuală cu riscul cel mai mic.

Trebuie introduse garanții etice sau extins controlul judiciar?

Trebuie personalizate greșelile care relevă mai mult din disfuncții colective. Acoperirea legală **minimă** printr-un dispozitiv de protecție a celor ce denunță abuzurile, instaurează legea tăcerii.

Înaltul funcționar public își asumă o funcție de reprezentare simbolică plasată sub semnul exemplarității, pentru că opinia publică e interesată în creșterea moralizării vieții publice. Dacă e necesară integritatea și infailibilitatea, atunci trebuie noi mecanisme de control care să faciliteze și să legitimeze **rezistența etică**. Dacă interesul public e în joc, atunci trebuie să se estompeze logicile dominante de loialitate și subordonare ierarhică, compatibilizînd astfel rezistența etică și profesionalismul.

Gîndirea unică a tehnocraților, care stă la originea crizei statului, a devenit o contraponere dăunătoare în administrație. Se pune în discuție gestionarea statului într-o lume incertă, deschisă altor economii, stagnării muncii și creșterii deficitului public. Pentru schimbarea felului de a fi și a face înalta administrație are nevoie de asentimentul politicului, astfel că este o **putere condiționată, responsabilizată în criza generală a deciziilor publice în care politicul are un rol determinant**. Acțiunea publică are nevoie de o perspectivă, de un angajament politic pentru înlăturarea perisabilității statului și a perceptiei de imuabilitate.

Reformele statale depind de anumite atitudini psihologice. E dificil a avea o filosofie de acțiune fondată pe integritate și dezinteresare, dar cu teama inovării care reflectă dificultatea acceptării riscului personal ca o componentă fundamentală a rolului social. Contextul social e schimbător; s-a trecut de la **democrația de confruntare** la cea de **imputare**, deconstruindu-se reperele dezbatelor politice. În **democrația de imputație**⁴ se judecă persoanele, trecîndu-se de la regulile politice de responsabilizare la regimul individual de responsabilitate.

Aici se face eroarea de a vedea doar

mecanismul pervers al apropiерii puterii. Deși presa sprijină regimul de acuzare a persoanelor, nu-l produce ca atare. Imaginea obiectivă a interesului general nu e întemeiată pe confruntarea de interese, pe negocierea cererii și ofertei, ca opțiune rationalizată care face din savant și din expert cheia modernității democratice. Se trece astfel de la valorizarea guvernării rationale la critica “gîndirii unice”, aceasta pentru că puterea guvernământului rational **deconstruiește** formele de deliberare și discuții democratice.

Idealul reformator nu indexează voluntarismul politic, ci e **capacitatea remodelării compromisului social**, astfel că reforma nu e atât intervenționism economic și acțiune politică, cât **modalități de reconfigurare socială, împărțirea responsabilității și veniturilor sociale**.

Obiectul reformei nu e principiul acțiunii publice, ci forma structurii sociale. Reformismul keynesist de cheltuire se înlocuiește cu **reformismul de structură socială**, proces dificil implicînd obiceiuri, imagini.

Politica trebuie să controleze administrația considerată periculoasă?

Există o politică de incantație care nu susține ideologia economistă sau cea tehnocratică, refuzîndu-se autonomia puterii executive și administrative, deși aceasta există, fiind o autonomie de fapt.

Trebuie opusă puterea “suveranității poporului”, aparținînd legislatorilor și oamenilor politici, puterii administrației tehnice?

Există o teamă de caracterul incontrolabil al puterii experților. Trebuie reconstituitoră democrația de confruntare. Cunoștințele, ideile trebuie puse la încercare într-un fel de piață, constituindu-se o nouă cultură democratică care să substituie rationalismul politic, regăsit la comuniști și liberali.

Procesul elitelor e indicatorul obiectiv al descompunerii culturii politice, o anume

derută democratică și tranziție sociologică. Există o anume ambiguitate a elitelor administrative: pe de o parte revendică expertiza, pe de alta cer protecția unei irresponsabilități legate de caracterul non-reprezentativ. Ipoteza din spatele ideii guvernământului rational este că politica poate ceda locul gestiunii, adică guvernarea oamenilor poate ceda pasul administrației lucrurilor.

Trebuie reconstruită dimensiunea politică propriu-zisă, gîndită ca locul unei **dificultăți**, nu locul unei **rezoluții**. Deputații cunosc mai bine societatea decît înalții funcționari, pentru că există forme de ascultare și expresie ale societății care nu trec prin cunoașterea directă dată de aparatul statistic. De aici ar decurge idea că avem mai puțină nevoie de reprezentarea politică de vreme ce e posibilă producerea unei imagini, unei înțelegeri a societății superioare celei exprimate prin mecanismele de reprezentare politică. Dar democrația nu mai știe separa procedura de **cunoaștere** de procedura de **reprezentare**. Se instituționalizează formele de reprezentare socială care nu mai corespund organizării unui mediu cultural, fiind un fel de instituționalizare de funcționalizare. Trebuie evitată confuzia dintre mișcarea de expresie și mișcarea de revendicare.

Lipsa transparenței este un principiu de funcționare a administrației, iar gustul **secretului a inamicul imparțialității**. Neexistînd reguli clar definite, orice exces e posibil. Trebuie proceduri care să devoaleze, să afișeze interesul protagonistilor pentru a fi confruntat. Procedura bine înțeleasă face ca formalismul să se opună secretului. În termeni de metodă trebuie să progreseze imparțialitatea statului, prin transparența regulilor, adică toti să le cunoască pentru a permite exteriorizarea. Regulile să semnifice public respectul imparțialității și organizarea confruntării prin instanțe pluraliste în funcționarea instituțiilor.

Trebuie apărată ideea unei “administrații de mandat”?

Aici se pune în față natura rolului funcționarului.

Administrația e imparțială dacă e puternică față de administrați, adică eficace prin funcționari responsabili. Trebuie stabilite "reguli deontologice" care să marcheze sfîrșitul relațiilor incestuoase din amestecul genurilor politic și administrativ. Există incompatibilitate între funcția administrativă și cea electivă, de aceea trebuie interzisă perindarea între funcția publică și cea politică.

În concluzie, pentru a păstra imparțialitatea administrativă și legitimitatea politică trebuie eliminat elementul de osmoză care alimentează suspiciuni. Melanjul privat-public este gustul pentru economia mixtă. Trebuie tranșat între interesul nostru pentru un principiu de gestiune a cărui utilitate poate fi apărată și insuficiența regulii de funcționare care interzice o gestiune transparentă și eficientă a instituțiilor. Opacitatea și secretul nu sunt moduri eficiente de funcționare, de aceea trebuie dezvăluite interesele dăunătoare imparțialității statului prin dezbatere care nu sunt pierdere de timp.

Psihologia funcționarului de a servi "interesul general" face ca politicul, încarnând legitimitatea democratică să devină secundar. Funcția politică e estimată foarte aproape de elector, de interesul particular, încât doar funcționarul poate fi veritabil neutru, detașat de realitate și cetățean.

Dar intruziunea forței dreptului și judecătorului în administrație, ca și în politică de altfel, arată schimbarea funcționării relației cu cetățenii. Rolul dreptului e văzut de către funcționar ca o revanșă a judecătorului și ca o recompensă democratică. Creșterea puterii judecătorului traduce mutația imaginarului nostru politic. Nu înaltul funcționar decide cu expertiză, în profitul general, ci se descoperă necesitatea arbitrajului terțului neutru, imparțial și distins de stat. În consecință, **o administrație mai bună nu se face pe baze politice, ci pe baza dreptului**⁵ care devine limbajul democrației noastre prin trei

schimbări: externalizarea conflictelor, respectarea regulilor și deontologia. Dreptul privind practica administrativă devine un instrument de externalizare a conflictelor. **Dreptul din lumea judiciară e o instanță de limbaj, un instrument de revelare a conflictului, schimbând astfel perspectiva.**

În rezolvarea internă a conflictelor, administrația concepe dreptul rezumat la lege, ca normă abstractă. Reglarea internă a conflictelor conturează și înăbușă conflictul, cumulând secretul față de interior și principiul ierarhic. Fiecare divergență ar pune în discuție unitatea, iar interesul general nu admite contradicții.

Creșterea puterii justiției, după pozitivismul dreptului, s-ar aplica fără intervenția conștiinței umane, astfel încât în **conținutul regulilor s-ar afla soluția, nu în ierarhia judiciară pentru disciplina gîndirii și rationalizarea jurisprudenței.** Se neagă astfel responsabilitatea judiciară în constituirea dreptului.

Justiția trebuie să-și adapteze procedura la așteptările de transparență, dezbatere și contradicție, să se preocupe de aparența de imparțialitate pentru că **democrația de opinie nu poate neglija aparența.**

Miza este nu dotarea cu reguli noi, ci respectarea lor. În locul "statului de drept" se preferă "statul de reguli", respectate pentru ele însăși, fără a ne exonera în numele ideii de "eficacitate". Dar pentru a fi respectate regulile trebuie să fie respectabile. Așa încât refondarea instituțiilor presupune debarasarea de falsele instituții care care nu controlează nimic. Aici apare problema deontologiei. Neîncrederea în persoane explică scepticismul față de deontologie, de etica profesională. Regulile neintegrate în ordonanța judiciară ne fac să ne îndoim de eficacitatea lor. Dar deontologia este un mod de regularizare pentru autocontrolul colectiv. **Orice regulă se sprijină pe ipoteza neîncrederei în persoane.** Dar dacă regulile nu sunt aplicate, sistemul există grație virtuților persoanelor.

Reformarea funcțiilor publice prin controlul extern al contraputerilor explică

succesul justiției care externalizează contradicțiile. Recursul la responsabilitatea fără greșelă exacerbă sentimentul de impunitate. Astfel că disfuncțiile de toate tipurile de responsabilități, politice, civice, administrative, fac să fie tratate penal treburile importante cu represiuni asupra funcționării statului. Așadar, judecătorul ia decizii de importanță politică. Dar, democrația de opinie, sensibilă la drame și victime, nu și reprezintă entitățile colective, ca administrația, decât prin persoane, astfel că **nominalizarea nu e un proces nonpolitic de alegere**, pentru că nu există sistem performant de selecție pentru administrație, ci doar evaluare, responsabilizare.

NOTE

¹ Jean Picq, *L'administration comme pouvoir*, în *Esprit*, nr. 236, octombrie 1997, Paris

² Olivier Mongin, Lucile Schmid, *La haute fonction publique au cœur de la crise du "gouvernement rationnel"*, în *Esprit*, nr. 236, octombrie 1997, Paris

³ idem nota 1, p. 138

⁴ Pierre Rosanvallon, *Les élites francaises, la démocratie et l'état*, în *Esprit*, nr. 236, octombrie 1997, Paris, p. 60

⁵ Laurence Engel, Antoine Garapon, *La fonction publique saisie par le droit*, în *Esprit*, nr. 236, octombrie 1997, Paris

CINE NE CITEȘTE:

"Sfera Politicii" este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranță că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de

Iliescu

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,
fost Președinte al României

De vanzare vilă P+E, 5 camere, 123 mp utili, 1 baie, WC, centrală termică, curte, garaj optional, str. Erou Iancu Nicolae - Baneasa, cod "Dg", pret 79.000 US\$ în rate 4 ani, tel. 312.47.56, 210.32.51.

Diplomația păcii- un imperativ mereu actual în Balcani

KOPI KYÇYKU

Deseori afirmăm că războiul în fosta Iugoslavie a început la Kosovo și se va termina la Kosovo. Oricum ar fi, pericolul deja tradițional al unui conflict deschis este întotdeauna prezent; și fiecare poate vedea că, în condițiile de inegalitate atât de clară a capacitatilor militare, ieri în Bosnia, actualmente și mai evidente în Kosovo, un conflict deschis nu-ar mai fi un război, ci un masacru. În aceste condiții, orice agravare a terorii poate fi apreciată drept o nouă fază a unui lent proces germinat de niște forțe malefice și având ca scop eradicarea definitivă a problemelor minorităților din Balcani.

Am spus-o deseori, masacrul din Sarajevo ignoră nu numai oamenii, ci însăși încrederea în coexistența popoarelor și a religiilor, această pluralitate a "unei culturi pe patru voci în care existența celuilalt este confirmată de a mea personală și viceversa"¹. În ceea ce privește masacrul din Kosovo, acesta a distrus nu numai oamenii, dar și validitatea subiectivității politice, individuale și colective. Așadar, Sarajevo nu deține monopolul pluralității (atâtărea alte orașe au fost și sunt distruse pentru că au avut acest monopol); Kosovo, la rîndu-i, nu mai deține monopolul subiectivității politice.

Această emergență a politiciei are așadar un efectizar și paradoxal. Paradoxal: un spațiu se deschide, de la faptul rezistenței la constrângerea exercitată de teroare. Oamenii sunt totalmente angajați în viitor, hotărîți să se organizeze și să se mobilizeze. O știu cu toții. Este o chestiune de supraviețuire. Sunt mai solidari. La fel și-n cazul stării de necesitate. Orice tîrg, orice propunere de negociere care ar uita această experiență civică

din Kosovo și care ar reduce-o la un spațiu de pură strategie politică și militară, ar ajunge într-un impas. Nu numai pentru că populația ar vedea în aceasta, pe bună dreptate, un proiect de aneantizare prin masacru și deportare în masă (planuri de transferuri massive de populație din Kosovo au fost special divulgăte și puse în practică de către extremiștii sîrbi), dar și pentru că această populație a început să trăiască în aceste perspective. Vedem constituindu-se în Kosovoul ultimilor ani un sistem politic elaborat, de natură pragmatică. Apropos de viitoarea ordine internațională, în opinia noastră ar trebui încurajată o vizion pe termen lung, a indispensabilei coexistențe ce trebuie instaurată între statele balcanice.

Trebuie preferată finalmente evocarea necesarei interdependențe a țărilor care vor ieși din actualele frămîntări, oricare ar fi viziunile lor asupra împărțirii teritoriale. Pentru Ibrahim Rugova, de exemplu, important este ca acest Kosovo să fie un stat neutru, orientat către Albania și Serbia, și deschis totodată către Macedonia și Muntenegru. Această doctrină a comerțului între state ar putea servi cu timpul ca referință unei inevitabile reforme, la care va trebui să-și supună concepțele comunitatea internațională, pe fondul devalorizării Statului-Națiune: o redefinire nu atât a trasării frontierelor, cât și înșăși doctrinei frontierelor fixe. Perspectiva interioară apare ca pandantul acestei concepții deschise a dreptului internațional: aceea a unui stat el însuși modern, respingînd criteriile de apartenență rigidă și imprescriptibilă, un stat în care cetățenia nu este măsurată în funcție de nici o esență (națională,

istorică sau de alt gen), ci este dată prin chiar existență: existență (care poate fi foarte bine, printre altele, existență națională), dezvoltarea sa, realizarea sa, integrarea sa (politică și economică, ceea ce presupune instaurarea relațiilor de vecinătate în regiune), toți acești termeni fondează o filozofie pragmatică și configurață spațiul unui drept ce trebuie construit.

Această abordare nu este idealistă. Ea este prefațată de o analiză care este în fapt realistă: în Balcani, toți suntem niște pitici. La fel și sîrbii. Există 6 sau 7 milioane de albanezi, 6 sau 7 milioane de sîrbi, 9 milioane de bulgari, 10 milioane de greci. Trebuie înțeles că toți cei de aici suntem niște pitici, trebuie să colaborăm, să fim prieteni în viitor, să ne integrăm, fiecare acolo unde se află. Aceasta nu este o tragedie. Acest sistem politic constituie fructul unei elaborări "pe situație". Există două căi pentru intelectuali: să rămînă între cărti sau să fie prezent în mijlocul evenimentelor. Din nefericire, pînă acum, ei au manifestat doar o cvasi-indiferență.

Suntem în drept să ne interogăm asupra incapacității diplomaților europeni de a împiedica declanșarea războiului civil care face ravagii în fosta Iugoslavie. Dacă ne întoarcem cu 10 ani înainte, Europa părea să posede mijloace suficiente controlării situației. În acel timp ea dispunea de timp, de bani, de arme și de acele cunoștințe politice și juridice necesare².

Timpul: Comunitatea Europeană a dispus aproape de un semestru între ținerea referendumurilor asupra independenței în Croația și Slovenia și declanșarea conflictului.

Banii: Europa deținea creditele și piețele de care economia iugoslavă, considerabil îndatorată și slăbită, nu putea să supraviețuască.

Armele: avea un arsenal suficient de arme defensive sofisticate, a căror amenințare de distribuire beligeranților cei mai slabii, ar fi ajuns ea singură să-l neutralizeze și pe cel mai puternic.

În sfîrșit, Europa nu era oare cea mai competență pentru a elabora și a propune un tratat de asociere între republicile adverse, ea care în

de cursul ultimului sfert de secol s-a confruntat cu orgoliile și rivalitățile națiunilor ce o compuneau, obstacole pe care a știut într-un final să le surmonteze sau să le ocolească. Din nefericire, dreptatea și curajul nu au ajutat-o.

De cînd au fost cunoscute rezultatele alegerilor legislative din Iugoslavia, a fost evident că Serbia, rămasă comunistă, nu ar putea să accepte un parteneriat cu o Croație și o Slovenia ce optaseră deja pentru democrație. Prima manifestare de ostilitate sîrbă, din noiembrie 1990, a fost de a lua măsuri protecționiste față de cele două republici decomunizate. O întreagă serie de evenimente au venit apoi să indice în mod clar că diferendul s-ar regla inevitabil prin arme cel puțin dacă nu o autoritate mai puternică nu s-ar opune:

- rezultatele referendumurilor în Slovenia și în Croația și proclamările de independență ce vor urma
- confiscarea de către armata federală a armamentului Gărzilor Naționale croate și slovene și distribuirea același arme comunităților sîrbești din Slavonia și Crajna
- înmulțirea declarațiilor belicoase din partea principalilor lideri militari și ai massmedia sîrbe.

Declarațiile de război se înmulțiseră, fără ca cineva să ia atitudine.

Ne imaginăm cu greu că diplomații statelor europene reprezentate la Belgrad au fost cu toții orbi și putem fi siguri că măcar unii dintre ei au dat alarmă la primul semn. Trebuie așadar căutat în cabinetele ministeriale și în anturajul șefilor de stat pe cei care nu au înțeles nimic, care nu au vrut deloc să înțeleagă situația iugoslavă și să conștientizeze pericolele.

O asemenea atitudine exprimă exact neînțelegerea situației iugoslave. Înainte de toate, trebuie admise două evidențe: guvernul sîrb este comunist și se comportă ca atare; armata federală este în aceeași măsură comunistă (96% din cadrele sale) și va acționa conform doctrinei

Generalii sîrbi nu și-ar fi riscat în mod sigur diviziile contra unui adversar pe măsură. De asemenea, nici opinia publică sîrbă, tinerii în par-

ticular, nici chiar cadrele din fosta Ligă comunistă iugoslavă nu ar fi cauționat o aventură periculoasă. Războiul a fost declanșat doar pentru că armata sârbă era convinsă de superioritatea sa absolută asupra gărzilor naționale slovene și croate, cu o dotare derizorie.

Era de ajuns ca Europa, după o recunoaștere condiționată a Sloveniei și a Croației (cu garanții pentru minorități), să amenințe Belgradul cu înarmarea croaților și slovenilor, la fel cum săcuseră cu afgani, exclusiv pentru apărare, strategie caracteristică unei economii a războiului. Bineînțeles, aceasta presupune că se putea duce încă în Europa o diplomație secretă, singura cale ce putea permite tuturor să-și salveze imaginea. Această modalitate de a acționa avea cu atât mai multe șanse de a reuși cu cît fostul URSS nu era în nici un caz capabil să intervină, fie pe terenul de luptă, fie în cancelarii. Totodată, Europa își putea impune doctrina juridică și politică pentru aducerea la masa negocierii a părților ostile. Inevitabil, acestea au ajuns acolo, dar urmate de un cortegiu de morți.

Ne așteptăm oare ca albanezii din Kosovo, care trăiesc sub o autoritate semicolonială, să fie ajutați din afară? În acest caz, am asista la crearea a două Vietnamuri în inima Balcanilor.

Ne așteptăm ca ungurii să-și ajute confrății umiliți din Voievodina?

Ne vom aștepta oare ca Bulgaria, ca și Grecia, să vină să redeschidă în Macedonia un contencios datând din 1913, dar niciodată uitat?

Poporul sârb, dezinformat, manipulat și înșelat printr-o propagandă de o abilitate diabolică, va înțelege mai tîrziu vanitatea acestui război crud, împotriva croaților și bosniacilor ieri, împotriva albanezilor astăzi.

În 1981 - la un an de la moartea lui Tito - manifestațiile cerînd recunoașterea "provinciei autonome" Kosovo drept a șaptea republică a Federației iugoslave au fost scăldate în sînge și următe de mii de încarcerări.

În 1989 în atmosferă entuziastă a

desființării Federației, autonomia regiunii a fost suprimată într-un mod brutal, instituțiile fiind suspendate. Trecută în gestiunea directă a Belgradului, populația, albaneză în proporție de 90%, a devenit victimă unei terori sistematice.

Printr-un acord general, s-a stabilit că manifestațiile din 1981 marchează începutul procesului de dislocare a Iugoslaviei, proces care degenerăză de 10 ani în înfrântări și agresiuni. Timpul presează, denunțarea terorii este și un apel la protecție al unei populații amenințate cu moartea, față cu un aparat militaro-politic bucurîndu-se de impunitate totală.

Cifrele vorbesc de la sine: 800.000 de persoane anchetate de poliție în 3 ani, după sursele albaneze; 584.373, după poliția sârbă. Media este ușor de făcut.

Cînd aud vorbindu-se de drama trăită în provincia Kosovo, oamenii se întrebă: se poate întîmpla așa ceva în Europa secolului XX?

Tragedia pe care o trăiește Kosovo în acest secol numără mai multe acte.

Primul s-a jucat cînd această parte a Albaniei, separată de țara mamă, a fost atribuită statutului iugoslav care tocmai se crease. Kosovo și alte regiuni, însemnînd aproximativ jumătate din țară, au rămas de partea cealaltă a frontierelor. Din aproape 2000 de ani Kosovo a rămas unit cu pămîntul albanez, timp de cel puțin 18 secole.

Toți istoricii, chiar și slavi, ca de exemplu, croatul Radoslav Katicic³ admit că slavii au sosit în Balcani în secolele VII-VIII și că stabilirea în zonă s-a efectuat în secolele X-XII.

Și apoi au venit sârbii, mulți albanezi au înșelat printr-o propagandă de o abilitate diabolică, va înțelege mai tîrziu vanitatea acestui război crud, împotriva croaților și bosniacilor ieri, împotriva albanezilor astăzi.

În epoca otomanilor, Kosovo era unul dintre cele patru pașalîcuri populate cel puțin parțial de albanezi care au formulat pentru prima oară revendicări naționale cu ocazia Ligii de Prizren în 1878⁴.

În 1913 după ce s-a eliberat de sub jugul otoman, după războaiele balcanice și conferința ambasadorilor (de la Londra în intervalul 17 decembrie 1912-12 august 1913), Kosovo a rămas în afara frontierelor nouului stat albanez (proclamat la Vlora în 28 noiembrie 1912): împreună cu regiunile albaneze, din Macedonia și Muntenegru, Kosovo a fost integrat în regatul sîrbo-croato-sloven⁵.

O ocupație sârbă temporară care a durat aproximativ două secole (secolele XI-XII) ocazie de a edifica biserici ortodoxe distrugînd edificiile cultului roman (albanezii erau atunci toți creștini, unii catolici, alții ortodocși), iată în ce constă argumentul esențial destinat să facă din Kosovo leagănul Serbiei. Întreaga propagandă sârbă împotriva albanezilor este construită pe teza următoare: chiar dacă nu reprezintă decît o minoritate în Kosovo (circa 8%), sârbii își au leagănul acolo în numele unor amintiri istorice; în 1389, o mare bătălie i-a opus otomanilor și au vîrsat mult sînge. Conform acestei teze, sârbii au fost primii locuitori ai provinciei Kosovo în care albanezii n-au venit decît ulterior. În consecință, albanezii sunt străini. Dar s-a întîmplat exact contrariul: albanezii, cum am demonstrat deja, au fost întotdeauna acolo.

După Milosevic nu turcii otomani, ci albanezii s-au luptat cu sârbii. Conform acestei propagande bătălia din Kosovo i-a opus pe sârbii creștini Imperiului musulman Otoman. Ea a încărat salvarea Europei, deoarece ea a oprit invazia turcilor. Ori, texte istorice desemnează foarte clar participanții: de o parte, principii Balcanilor aliați: sârbi, albanezi, români, bosniaci (unii îi adaugă și pe croați); de cealaltă parte, armata Imperiului Otoman. Pentru a le uzurpa gloria sârbii au trecut numele celorlalte popoare sub tăcere. Ori, istoricii citează nu numai participanții, dar și numele celor cinci comandanți ai alianței balcanice: Printul Lazar - sârb, regele Tvrtko - bosniac, printul Mircea - român, conții Balsha și Jonima - albanezi. E adevărat că printul Lazar a fost ales drept comandant general.

Să vedem cea de-a două impostură: cum ar putea să fie adevărată fabula romantică, conform căreia bătălia din Kosovo ar fi salvat Europa de Islam? Bătălia din Kosovo ar trebui să rămînă simbolul fraternității balcanice, ceea ce și este.

Adevărul despre provincia Kosovo depășeste de fapt cadru istoric. El este indisociabil de morala epocii noastre.

În timpul celui de-a doilea război mondial italienii apoi germanii, luînd în considerare interesele proprii au alăturat provincia Kosovo, Albania⁶.

Regimul iugoslav a fost mereu construit pe o dictatură ascunsă. Modificarea constituției era pentru Kosovo o usurare; ea a început în 1968. În 1974 odată cu noua constituție Kosovo era recunoscut ca o unitate federală, era în sfîrșit o putere la nivel federal (cu drept de veto, etc.), dispunînd de instituții proprii.

Cel de-a treilea act al dramei provinciei Kosovo a început în 1981. Albanezii s-au ridicat pentru a cere să formeze o republică în cadrul Federației iugoslave "Noi, prin mijloace pașnice, suportînd violența și umilințele de tot felul, facem tot ce ne stă în putință, pentru ca provincia Kosovo să fie un stat apartînînd tuturor celor care trăiesc acolo, un stat neutru și deschis. Un Luxemburg între patru state balcanice: Albania, Serbia, Muntenegru și Macedonia. Un stat cu frontiere deschise unde ar circula liber oamenii, mărfurile și ideile; un stat cu frontiere-linii transparente de cultură, de popoare, de nuclee de dezvoltare, de relație, de circulație". "Stat democratic al națiuni albaneze și al celorlațe naționalități, minorități și cetăteni: sârbi, muntenegreni, croați și turci, romi și ceilalți care trăiesc în Kosovo"⁷. O republică ca și celelalte, ca și cea a slovenilor mai puțin numeroși decît ei, ca și cea a macedonenilor, și mai puțin numeroși, ca și cea a muntenegrenilor, care nu reprezentau decît un sfert din numărul lor. Toți aveau republica lor, dar s-a considerat că această cerere formulată de către albanezi, al treilea popor al Iugoslaviei, după sârbi și croați, constituia o crimă. Pentru că nu erau slavi și pentru că un stat, calificat drept iugoslav, adică un stat al slavilor de sud, nu

putea apartine deci slavilor⁹. În numele unor măsuri exceptionale, promulgate sub formă de lege în iunie 1990, spitale, școli, organe de presă, edituri, întreprinderi de stat etc. au fost preluate de sârbi, jumătate din persoanele încadrate în cîmpul muncii au fost concediate; dar această acțiune a fost și politienească: crime, torturi, perchezitii în familii, hărțială penală – în zece ani, aproximativ 800.000 de persoane, adică un adult din doi a fost interpelat de poliție; foarte apreciate pentru “discreția” lor, pedepsele de la 30 la 60 de zile, cu titlu administrativ – fără proces - ar fi atins aproape 30.000 de persoane... 23 decembrie 1989 este data fondării Ligii democratice din Kosovo, LDK, în cadrul introducerii multipartismului, în Federația iugoslavă. Ea avea să numere 200.000 de membri la sfîrșitul lui ianuarie 1990, 800.000 mai tîrziu, dintr-o populație de două milioane de locuitori. Dar ascendentul său îl depășește de fapt pe cel al unui simplu partid. Ea a urmat o politică de coaliție cu celelalte patru partide din Kosovo și a devenit în ochii populației singurul garant al vieții politice și sociale. 1 septembrie 1990: începutul campaniei de închidere a școlilor albanofone, care se va amplifica în decursul anului; 7 septembrie 1990: convocat în clandestinitate, parlamentul din Kosovo, suspendat de Belgrad, se reunește. El aprobă Constituția Republicii Kosovo încă în cadrul Federației Iugoslave. 26-30 septembrie 1991: referendumul organizat în Kosovo, aprobind declararea Republicii Kosovo suverane și independente. 30 aprilie 1992: aprobarea de către Senatul American a Rezoluției 290, denunțând “represiunea sistematică și brutală a albanezilor de către puterea sârbă”. 10 ianuarie 1993: Arkan face un apel, într-un program al televiziunii din Priština, la purificarea etnică în provincia Kosovo.

În februarie 1993, Ibrahim Rugova, ales din 24 mai 1992 președinte al Republicii Kosovo, în urma alegerilor legislative, a depus în fața Națiunilor Unite, Planul de Pace pentru Kosovo: 1. Desfășurarea imediată a unui număr semnificativ de soldați ONU și NATO; 2. Transformarea provinciei Kosovo într-un protectorat al Națiunilor

Unite; 3. Creșterea numărului de observatori CSCE în Kosovo; 4. Extinderea zonei de excludere aeriană în Kosovo; 5. Oprirea purificării etnice crescîndă în Kosovo printr-o politică de intimidare a sârbilor; 6. Dezarmarea și dizolvarea unităților paramilitare sârbe, plasarea întregului armament greu sub control internațional; 7. Redeschiderea aeroportului din Priština pentru zboruri cu scop umanitar; 8. Incetarea colonizării provinciei Kosovo de către Serbia; 9. Recunoașterea dreptului Adunării Liber Alese de a se reuni; 10. Scutirea provinciei Kosovo de sancțiunile internaționale aplicate Serbiei și Muntenegrului.

Această politică de prevenire a dramei nu este totuși o tactică pe termen scurt. Dimpotrivă, ea se sprijină pe o metodă de rezistență și provine dintr-un refuz de a răspunde provocărilor. Este un “război fără arme”, politica prost făcută sfîrșește totdeauna prin arme. Acest refuz obstinat, generalizat de către LDK, și în fruntea sa de către Ibrahim Rugova, se constituie într-un fel de sublimare a violenței prin răbdare. Înainte de a fi o opoziție de principiu, ea a fost de altfel determinată de situația precară (din punct de vedere economic, dar mai ales legal, juridic și militar) a albanezilor din Kosovo. Negare radicală a acestui stereotip care circulă încă – albanezii ar fi poporul reglărilor de cont sîngeroase – această politică a șiut să inspire afirmarea dreptului la viață socială, politică, angajînd un model de societate civilă. Invadînd sfera privată, mișcarea civică din Kosovo a reciștiștag un spațiu public negat de către Belgrad. De bine de rău – oprimat, dar organizat – învățămîntul a funcționat, locuinte particulare transformîndu-se în școli, la fel ca și activitatea de editare, sănătatea, o rețea de clinici private, și o formă de solidaritate socială care asigura fiecărui necesarul pentru subzistență, rezultată din aceste “consiliî de reconciliere” care au permis din 1989 pînă în 1991, dispariția vendetei în întreaga țară a funcționat și un fel de justiție și chiar consultările organizate în Kosovo – referendumul din septembrie 1991 asupra independenței, alegerile legislative și prezidențiale din 24 mai 1992 - au

înlocuit în sufletul albanezilor consultările din Iugoslavia și din Serbia, pe care le boicotează sistematic.

În ceea ce privește drepturile omului în Kosovo, reproducem cîteva extrase din rapoartele lui Tadeusz Mazowieski, raportor al ONU din 17 noiembrie 1993 și 1 martie 1994¹⁰:

“Polarizarea populațiilor albaneză și sîrbă continuă în Kosovo. Ea este vizibilă mai ales în sistemul judiciar: continuăm să primim rapoarte conform căror serviciul de securitate sîrb își depășește drepturile și încalcă legea cînd este vorba de populația albaneză. Numărul acestor rapoarte a crescut mai ales din 2 iulie 1993. Avem rapoarte care spun că unele persoane au murit în timpul arestului din cauza tratamentului aplicat de poliție. Declarațiile autorităților poliției sîrbe, conform căroru nu au existat albanezi arestați, nu se susțin deoarece stafful raportorului special a putut constata că patru albanezi au fost interogați de poliție după plecarea CSCE. Avem informații care spun că au existat albanezi expulzați din apartamentele lor în care locuiau în mod legal. Aceștia au fost adesea expulzați fără nici o procedură legală pentru a lăsa locul familiilor sîrbe. Conform constituției federale, albanezii au dreptul de a vorbi limba lor inclusiv la tribunal. În realitate s-a înregistrat un declin al folosirii oficiale a limbii albaneze.

În 1984, buletinele de identitate, certificatele de naștere, de căsătorie și alte documente erau redactate în trei limbi: albaneză, sîrbo-croată, turcă; în 1985, în albaneză și sîrbo-croată și în 1993, numai în sîrbo-croată. În tribunalul districtual din Prizren, procedura se derulează exclusiv în sîrbo-croată, chiar dacă 95% dintre persoanele judecate sunt albaneze. Schimbarea numelor de străzi din Kosovo a avut drept scop imprimarea unui caracter sîrb locurilor în care majoritatea populației este albaneză. La Prizren, din 1991, 90% dintre numele de străzi au fost schimbate. 18.000 de profesori și-au pierdut slujba. În cursul anului 1992, poliția a intervenit în școli, a interrogat profesorii și elevii albanezi sau a

folosit violență. Situația drepturilor omului în Kosovo a continuat să se degradeze; rapoartele menționează tratamente abuzive și discriminatorii din partea autorităților. În plus, absența continuă a dialogului între autoritățile sîrbe și iugoslave, de o parte, și albaneze, de celalătă parte, a impiedicat orice ameliorare a chestiunilor vitale ca sistemul de educație paralelă a albanezilor. În această privință, situația Universității din Priština a rămas o sursă de tensiune considerabilă. Pentru cel de al treilea an academic, cursurile, lucrările practice a peste 22.000 de studenți și 900 de membri s-au făcut în localuri private. În afara folosirii brutale și excesive a forței de către poliția sîrbă, un climat de ură etnică și hărțuire repetată a accentuat sentimentul de insecuritate în cadrul populației albaneze. Raportorul special a continuat să primească relatări privind detenția arbitrară și violarea dreptului la o judecată echitabilă efectuată de către un tribunal competent și imparțial. Aceste violări au fost asociate în special mai multor procese intentate împotriva albanezilor din Priština, Peja, Gjilan și Prizren, care au fost acuzați că ar fi cauzat o “amenintare la adresa integrității teritoriale a Iugoslaviei”, conform articolului 10 din Codul Penal. În decembrie 1993, Curtea Supremă Sîrbă a prelungit durata detenției unora dintre acuzații care urmău să fie judecați (1 martie 1994).

S-a spus uneori că albanezii sunt kurzii Europei. Suntem un fel de kurzi. Suntem singurul popor din Europa rupt în două, dacă se poate spune așa. Suntem oarecum și palestinienii Europei. Dar nu suntem irlandezii ei totuși! Pentru irlandezii, problema e de natură religioasă, și nu națională. Protestanți sau catolici aparțin același popor. Problema nu se prezintă la fel în cazul nostru, chiar dacă avem trei religii. În Irlanda mai este și o chestiune de “colonizare”. Într-un sens suntem și noi niște colonizați, dar englezii spuneau: “Putem lăsa Irlanda” și “Trebuie să păstrăm pe protestanți”. Lucrurile au început în ultimul timp să se schimbe, să evolueze. Intervenția NATO în frunte cu Statele Unite a fost considerată drept singura posibilitate pentru înfrîngerea lui Miloșevici. Demersurile

pacifiste ale Comunității Europene au fost foarte tardive. Deși regimul comunist a avut mereu un comportament brutal, nu numai față de un popor non slav, cel albinez, ci și față de popoarele slave propriu-zise. Armata de eliberare din Kosovo (UCK) a fost creată pentru a contrabalansa eșecul rezolvării problemei albaneze pe cale pașnică. Bombardamentele NATO și lupta UCK, după eșecul negocierilor de la Rambouillet și Paris, au deschis cu siguranță calea păcii.

În final trebuie spus că, încă o dată, Nicolae Titulescu este cel care ne arată calea rațiunii și a rezolvării pașnice a problemelor balcanice și mai ales a celor din Kosovo: "Pacea în ordine, dreptul în perpetuă devenire, pentru a urma cursul schimbător al vieții, sufletul omenesc în încercarea continuă de a se realiza în forme concrete de gîndire, iată condițiile pe care le cere ieșirea din haos și voința organică către care aspiră orice ființă umană"¹¹.

Note:

¹ Dvezat Karahasan, "Discours de la méthode bosniaque", din "Vukovar – Sarajevo", Paris, Esprit, 1993 (p. 22). Vezi și Ibrahim Rugova, "Problema Kosovo, convorbiri cu Marie-Françoise Allain și Xavier Galmiche", Fayard, 1994 (p. 37). Din această lucrare am preluat și consultat mai multe date privind derularea evenimentelor în regiune

² A se vedea "Tra i due litiganti", revista Haemus, București 1998, (pp. 133-135)

³ Interpretare după Georges Castellan: "Cei mai veci balcanici sunt fără îndoială grecii și ilirii", Istoria Balcanilor secolele XIV-XX, Paris, Fayard, 1991, (p.21)

⁴ În urma războiului cîștigat de Rusia împotriva Turciei în 1877-1878, sîrbii, aliați ai Turciei, au trebuit să recunoască în urma tratatului de la San Stefano, districtul sau sangeacul de Priștina. Un comitet pentru apărarea drepturilor naționalităților albaneze a fost atunci format, sub președinția lui Abdyl Frashery, deputat în Parlamentul Otoman, care a convocat la Prizren o reuniune a reprezentanților albanezi din patru vilajete, pregătind un memorandum care a fost trimis Congresului de la Berlin, care trebuia să rediscute termenii Tratatului de Pace rusu-turc și care a redus efectiv regiunea Nisului, teritoriu cedat Serbiei. Dar mai ales programul Ligii afirma pentru prima dată existența naționalității albaneze și reclama în consecință reguprarea tuturor teritoriilor albaneze într-un singur vilajet și "Balkan, minorites et diaspora", Bordeaux. În este deloc întîmplător faptul că Dusan Batakovic, în carte sa "Cronica de la Kosovo", editura

București, 1999, cea mai recentă publicare a să menționează prezența sîrbilor în Kosovo doar începînd din 1204

⁵ Creat în 1918 și recunoscut de Conferința de la Versailles din 1918. Acest regat a fost creat în 1929, pe timpul suspendării instituțiilor parlamentare și instaurarea unei dictaturi regale, în același timp cu o tentativă de secesiune din partea Croației – denumirea de Iugoslavia înseamnă "Țara Slavilor de Sud", excluzînd de facto albanezii, la fel ca și ungurii din Voivodina.

⁶ Pe de altă parte, Conferința fondatoare a Consiliului de eliberare națională pentru Kosovo și Bujan, 31 decembrie 1943-2 Ianuarie 1944, asigură "poporul albinez care speră, astăzi, mai mult ca-n toate timpurile, unirea cu Albania, dreptul la autodeterminare pînă la secesiune". Citat după Michel Roux, Les Albanais en Yougoslavie, Paris, 1992, p. 231.

⁷ Alocuție a lui Xhafer Shatri la Forumul Internațional despre intervenție, organizat de Academia Universală a Culturilor, Paris, 1993.

⁸ Constituția Republicii Kosovo, primul articol

⁹ Manifestările studenților și ale muncitorilor, 26 martie – 3 aprilie, de la Priștina, în favoarea instaurării Republicii Kosovo în sînul Federației Iugoslave. A se vedea Mirko Grmek, Marc Gjidara, Neven Simac, Le nettoyage ethnique. Les documents historiques sur une idéologie serbe, Paris, Fayard, 1993.

¹⁰ Kosova Communication, Geneve, 23 noiembrie-martie 1994

¹¹ După Vasile Popa, Une reverie entre en diplomatie, în Diplomatia păcii în Europa, Timișoara, 1999, pp. 11-12

București, iunie 1999

(Traducere din limba franceză de
Oana Manolache)

Kopi Kyçyku, Dr. inginer, Academician albinez, este profesor la Universitățile din București și Tirana, membru al Uniunii Scriitorilor din Albania, autor al mai multor cărți privind istoria relațiilor albanezo-române, istoria Turciei postbelice și a Macedoniei, precum și al mai multor volume de poezii, povestiri și critică literară; autor al stilisticii limbii italiene, a tradus în limba albaneză numeroase opere ale unor binecunoscuți autori din limbile italiană, rusă, franceză, română și turcă.

Originea, cauzele și consecințele conflictului sîrbo-albanez

DUSAN SVETOLIK JANJIC

1. Originea conflictului sîrbo-albanez

Relațiile sîrbo-albaneze sunt marcate de confruntări care au numeroase caracteristici ce indică existența unui conflict etnic.

Conflictul în sine este "unul social real" care privește statutul albanezilor și controlul lor asupra teritoriului Kosovo. Este un conflict între majoritatea sîrbă, care optează pentru izolare, și minoritatea albaneză, care optează pentru separatism, în timp ce ambele tabere preferă iridentismul și realizarea unor idei pan-sîrbești și pan-albaneze.

Relațiile sîrbo-albaneze în Kosovo sunt stabilite conform unui model de dominație. Ambele comunități caută să-și instituționalizeze dominația. Ordinea din Kosovo nu a fost bazată pe domnia legii, ci pe teamă: fie frica de vendetă, care este îndeosebi răspîndită în rîndul comunității albaneze, fie frica de sancțiunea statului.

Conflictul sîrbo-albanez are o structură complexă cu pronunțate elemente de dramă socială și politică.

2. Războiul pentru Kosovo - fiesta sîngeroasă a naționalismului

Regimul lui Miloševici a încercat să stabilească o jurisdicție directă asupra regiunii Kosovo prin restrîngerea sistematică a drepturilor albanezilor și marginalizarea acestora, prin discriminare și găsirea unor "motive" sociale,

din Kosovo, care a cuprins două etape : intensificarea conflictului politic albanez și întărirea atitudinii antisârbe, care a culminat cu terorismul albanez, început la 22 aprilie 1996 și transformat în rezistență militară între 1998 și 1999.

Începutul anului 1997 a fost prevestitor. În martie, protestele din Albania s-au intensificat, transformându-se într-o rebeliune haotică împotriva guvernului lui Sali Berisha. În Kosovo, destabilizarea din Albania s-a reflectat în două moduri: în primul rînd, sentimentul crescînd de insecuritate și nervozitatea din rîndul liderilor politici albanezi, iar, în al doilea rînd, accentuarea radicalizării și consolidarea activității militare teroriste a Armatei de Eliberare a Kosovo-ului, care folosea taberele de antrenament din nordul Albaniei. Întele atacurilor lor erau poliția sîrbă, oficialii de stat, precum și albanezii – "colaboratorii" și "oamenii regimului sîrb". Slobodan Miloșevici și guvernul său au subestimat importanța evenimentelor din Albania pentru stabilitatea regională și pentru soluționarea problemei din Kosovo. Astfel, ei au încercat să manipuleze situația dată pentru a obține acceptarea faptului că restrîngerea autonomiei Kosovo-ului și a drepturilor comunității albaneze este soluția corectă pentru viitor. Făcînd aceasta, autoritățile au sporit radicalizarea părților în conflict și au pus în pericol pacea și securitatea în Kosovo și în întreaga regiune.

În timpul anului 1998, influența Armatei de Eliberare a Kosovo-ului în rîndul albanezilor a crescut puternic. Acest fapt a condus la alterarea relațiilor dintre forțele politice: influența lui Rugova și a L.D.K. s-a diminuat, în timp ce Armata de Eliberare a Kosovo-ului a devenit "mișcarea căreia merită să i te alături". Pentru sîrbi și pentru comunitatea internațională, Armata de Eliberare a Kosovo-ului a devenit un factor politic care trebuia să fie inclus în procesul de negocieri.

Din ianuarie 1999, în Kosovo a început auto-organizarea sîrbilor locali în "găză sătești", avînd loc primele acțiuni cu caracter militant (blocarea drumurilor din jurul orașului Priština la 7 ianuarie 1999). Miloșevici a decis înfrîngerea

Armatei de Eliberare a Kosovo-ului prin acțiuni în forță ale armatei și poliției. Încrederea lui Miloșevici (majoritatea partidelor politice și a opiniei publice din Serbia gîndeau la fel) în eficacitatea unui imperialism micro-balcanic și convingerea lui că expansiunea naționalismului este posibilă în Europa sfîrșitului de secol 20 au împins Serbia și Republica Federală Iugoslavia într-un conflict armat cu cele mai mari puteri ale lumii (alianța N.A.T.O.) și, astfel, pe marginea prăpastiei. Din punctul de vedere al guvernului sîrb de "uniune națională" format de naționaliștii radicali (S.R.S.), socialisti (S.P.S.) și comuniști (J.U.L.) în martie 1998, Kosovo a devenit "problema problemelor" pentru sîrbi. De atunci, declarațiile agresive ale guvernului prevesteau un curs al evenimentelor similar cu cel din Cecenia – la început distrugere, iar apoi autonomie, poate chiar independență. De fapt, regimul își răsfîrgea frustrările cauzate de posibila pierdere a Kosovo-ului pe seama albanezilor, trecînd la "purificarea etnică" a acestei regiuni. Multî dintre sîrbii din Kosovo au luat parte la aceste acțiuni, mai ales prin intermediul forțelor de poliție. Știut fiind că un număr uriaș de forțe ale poliției erau implicate în purificarea etnică, se poate deduce faptul că această confruntare va dura foarte mult timp, dacă se ia în considerare răzbunarea albanezilor. Sîrbii din regiune care au luat parte la purificarea etnică sunt într-un conflict total cu vecinii lor albanezi. Luînd arme în mîini, sîrbii și albanezii au crezut că și-au luat destinul în mîini. Pentru prima oară, Kosovo a devenit o problemă personală astă pentru sîrbi cât și pentru albanezi. Era în discuție destinul lor, supraviețuirea lor pe teritoriul Kosovo-ului, care trebuia să fie rezolvată prin forță. Sîrbii care l-au susținut pe Miloșevici timp de 11 ani, crezînd că el "va rezolva pentru totdeauna problema Kosovo-ului", nu au putut să renunțe la crezul lor. În 1998, mulți albanezi au încercat să găsească un răspuns la dilema "Acum ori niciodată!". Armata de Eliberare a Kosovo-ului a ordonat: "Libertatea nu poate fi cîștigată fără vîrsare de sânge!"

3. Cauzele și factorii ce au determinat ca un conflict etnic să se transforme într-unul armat

Războiul din Kosovo, care a început la 28 februarie 1998, este cu toate acestea doar unul dintre conflictele armate de pe teritoriul fostei Iugoslavii din ultimii opt ani. Aceste războaie au reprezentat procesul de decădere al fostei Iugoslavii și de naștere a unor noi state. Ca și alte războaie, cel din Kosovo este o dovadă că un stat care încearcă să provoace un conflict etnic nu este unul cu adevărat democratic.

În Europa există o multitudine de conflicte etnice, însă doar în fosta Iugoslavie, inclusiv Kosovo, acesta au escaladat în războaie. O serie de factori specifici au condus la această stare de fapt. În primul rînd, au existat probleme nerezolvate de ani de zile, alături de o incapacitate a elitei politice de a promova procesul de modernizare a societății și de democratizare a guvernului. În al doilea rînd, noile elite naționaliste s-au orientat spre mijloace și politici nedemocratice, spre violență (etnocid și genocid) și război. Apoi, a existat un sentiment de insecuritate al cetățenilor din Kosovo, care a devenit ulterior o adevărată psihoză a pericolului, susținută de guvern, de liderii și partidele politice, precum și de mass-media aflată sub controlul lor, toate acestea în scopul de a se revanșa față de o elită competitivă. La aceasta s-au adăugat diferitele modalități de represiune și de violare a drepturilor albanezilor. În fine, nu trebuie uitat că lungii ani de criză profundă a identității naționale și eșecul de a rezolva această problemă prin intermediul naționalismului etnic. Acestea sunt valabile atât pentru comunitatea albaneză cât și pentru cea sîrbă.

4. Consecințele războiului din Kosovo

Exemplul Iugoslaviei constituie un argument pentru a susține că în zilele noastre un război este de fapt o decădere pe plan intern prin intermediul unor războaie etnice localizate și de

lungă durată.

Războiul este punctul culminant al comprimării națunii în colectivitate și, în același timp, un proces de diferențiere. Oamenii care alcătuiesc națunea cred că există o graniță etnică bine stabilită, care însă nu există de fapt. De aceea, loialitatea etnică, împreună cu șantajul și lupta pentru putere, conduc la purificare etnică. Într-adevăr, purificarea etnică este una dintre cele mai drastice consecințe ale războiului și va influența relațiile sîrbo-albaneze pentru încă mult timp.

Un exod masiv al albanezilor din Kosovo a avut loc de două ori: în primăvara anului 1998 și în primăvara anului 1999. Motivele unui astfel de exod sunt următoarele: în primul rînd, purificarea etnică a albanezilor din Kosovo, organizată de autoritățile civile, poliție și forțele paramilitare; în al doilea rînd, bombardarea Kosovo-ului de către forțele N.A.T.O.; în al treilea rînd, albanezii kosovari s-au aflat sub constrîngerea Armatei de Eliberare a Kosovo-ului. Astfel, Armata de Eliberare a Kosovo-ului a făcut un efort de a legitima raidurile aeriene ale N.A.T.O. și de a pregăti sosirea trupelor N.A.T.O. în Kosovo. În aprilie 1999, această manevră a constituit totodată modalitatea de a transfera o parte dintre soldații Armatei de Eliberare a Kosovo-ului în Albania sau Macedonia împreună cu refugiați, pentru a se evita astfel distrugerea de către armata federală și forțele polițienești ale regimului.

Odată cu sosirea trupelor K.F.O.R. și cu instaurarea unei administrații civile interimare, sîrbii din Kosovo au început să caute refugiu. Această stare de fapt are următoarele motive: în primul rînd, sîrbii din Kosovo și regimul nu au fost pregătiți pentru posibilitatea unui astfel de final al războiului; în al doilea rînd, ei nu au fost informați despre incetarea administrației sîrbe și despre căile de preluare a controlului provinciei Kosovo de către trupele K.F.O.R.; în al treilea rînd, activitatea politică a S.R.S. și reprezentanții puterii locale membri ai S.P.S. și J.U.L. au prezentat sosirea forțelor miliare internaționale ca pe o pierdere a Kosovo-ului; în al patrulea rînd, s-au adăugat

sentimentul de insecuritate și teama de răzbunare, cu atât mai mult cu cât mulți dintre sârbi locali au fost mobilizați în armată, poliție și forțele paramilitare, lăudând parte la operațiuni de purificare etnică, în special în lunile martie-aprilie 1999, în al cincilea rînd, a existat o insecuritate datorată masivei prezențe a trupelor Armatei de Eliberare a Kosovo-ului și a unor bande înarmate din Albania, care au jefuit și au ars casele sârbilor, forțându-i pe sârbi, pe muntenegreni și pe romi să plece; în fine, comandanții trupelor K.F.O.R. s-au confruntat cu dileme și incertitudini în privința obligației lor de a dezarma trupele Armatei de Eliberare a Kosovo-ului.

(Traducere din limba engleză de Flaviana Teodosiu)

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere "Sfera Politicii" fiindcă de multe ori, prin analizele sale "eretice" și "iconoclaște" îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

Președintele
Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale

DUSAN SVETOLIK JANJIC, Ph.D.
în Drept Internațional, Facultatea de Drept a Universității din Belgrad. Autor al mai multor articole, fondator și editor al revistei "Europe". În prezent este director al Forumului pentru Relații Etnice și cercetător principal al Centrului de Cercetări Sociologice din Institutul de Științe Sociale al Universității din Belgrad.

Un război poate ascunde un altul: delenda Serbia est

CLAUDE KARNOOEH

Timp de patruzeci și cinci de ani, Europa Occidentală a trăit în obsesia războiului rece, adică în aşteptarea unui război fierbinte care însă nu a venit niciodată. La frontierele occidentale, trupele aşteptau zile și nopți hoardele ruso-tătare, care de asemenea nu au sosit niciodată... Amenințarea nucleară ținea la respect cei doi potențiali adversari, care știau că rezultatul unei asemenea bătăliei ar fi însemnat sfârșitul lumii sau, cel puțin, o ruină din care nici unul nu și-ar mai fi putut reveni.

În 1989 Uniunea Sovietică s-a destrămat cu repeziciune. Estul nu mai putea acum contrabalansa puterea occidentală, care găsea astfel ocazia de a slăbi Rusia pentru o lungă perioadă, și aceasta cu atât mai mult cu cât Occidentul se temuse cîndva de această sărmănată. Partida părea astfel cîștigată de Occident, și aceasta cu costuri umane minime. Cîteva dulcegării "în stil NATO" administrate polonezilor, cehilor și ungurilor, speranța unei recompense lăsată altor mici state, mai multe datorii acumulate față de Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Banca Mondială de Reconstrucție și Dezvoltare, toate acestea ofereau posibilitatea de a calma orice intenție de revoltă și de a găsi în vechile sau noiile elite mereu la pîndă de venituri pe docilei servitorii ai unei noi ordini mondale; nu făcuseră ei oare același lucru cu atîta amabilitate în vechea ordine sub egida sovietică?

Căderea s-a dovedit a fi catastrofică prin aceea că nu era vorba doar despre căderea comunismului, ci a unui imperiu multi-etic ruinat din punct de vedere economic. Implozia unei puteri imperiale deschide așadar calea naționalismului

etic pe care îl menținuse mult timp între niște limite ferm controlate. Statele unde cheștiunea națională nu fusese reglată în ciuda celor patruzeci și cinci de ani de *Pax Sovietica* au văzut brusc că minoritățile lor sau fațuile teritoriale unde aceste minorități erau majoritate încep să emite pretenții de independență. Astfel, precum în fosta Iugoslavie sau în fosta Uniune Sovietică, se punea problema federalizării statelor, iar apoi lupta s-a transformat imediat în pretenția de independență politică, fiind dublată de războaie civile între minorități și majoritate. Urmările se cunosc. În ceea ce a mai rămas din fosta Iugoslavie se petrece o adevărată tregedie astăzi pentru kosovari și pentru sârbi. Dar astfel de precedente nu au lipsit întratîn cît să nu declanșeze această mobilizare a N.A.T.O.: confruntările armate din țările baltice (Estonia, Lituania, Letonia), războiul dintre Armenia și Azerbaidjan pentru Nagorno-Karabah, teribilul război din Cecenia, războiul fără sfîrșit din Tadjikistan între islamisti și laici.

Care este forța care împinge această fragmentare generală a țărilor din Europa orientală, fragmentare despre care se știe că, dacă se poate naște în mod spontan în timpul unei lupte pentru drepturi culturale legitime, în schimb nu poate lua dimensiunile unui conflict armat fără implicarea unor puternice forțe din străinătate, fără țări puternice care sporesc tensiunile și permit astfel ca un conflict cultural să se transforme într-unul politic.

Modelul nu este unul nou, iar precedentele abundă și alcătuiesc împreună însăși istoria Europei. Modelul inițial este celebra cheștiune a Balcanilor

apărută în secolul al XIX-lea, cînd puterile Europei Occidentale, mai întîi Marea Britanie, Franța, Imperiul Rus și Austro-Ungaria, apoi Imperiul German, au jonglat cu diferite popoare creștine din Imperiul Otoman pentru a-l expulza pe acesta din provinciile sale europene. Din această fragmentare s-au născut diversele state balcanice și cortegiul de războiaie care a dus la primul război mondial, la distrugerea Imperiului Austro-Ungar și a Imperiului German, la tensiunile din perioada interbelică și la războaiele civile care au dublat în mod sălbatic al doilea război mondial. Apoi, după război, țările care sunt în prezent noii veniți în N.A.T.O., Cehia și Polonia, au fost la rîndul lor campionii purificării etnice cu binecuvîntarea Occidentului și a Uniunii Sovietice; purificarea Prusiei Orientale, a Sileziei și a Sudetilor de populația de etnie germană. După 1949, 15 milioane de germani erau astfel expulzați din teritoriile unde locuiau, din casele lor, din orașele lor, iar bisericile și monumentele lor erau dumanitate în mod masiv, cimitirele fiindu-le distruse de buldozere și arhivele fiindu-le arse. Poate că sârbii, la rîndul lor, au meditat asupra acestor exemple...

În ceea ce privește provocările care au creat condițiile ce au permis declanșarea războiului, Occidentul a fost un maestru în materie, după cum își amintește în memoriile sale fostul ministru american al Apărării Mac Namara în legătură cu preținsele incidente din golful Tonkin care, deși neavînd niciodată loc, au permis totuși Președintelui Statelor Unite să justifice cu deplină bună-credință masiva intervenție armată menită să stabilizeze Vietnamul de Nord. Astăzi se pare că radicalizarea conflictului din Kosovo din timpul zilelor care au precedat negocierile de la Ram-bouillet sunt fructul experților Pentagonului și ai Departamentului de Stat, care au situat pe prima scenă o pretinsă armată de eliberare națională, caracterizată, conform ziarului Washington Post, drept o grupare de bandiți obscurantistă și antidemocrată cu înclinații prostaliniste, implicată în traficul de droguri și de arme. Acăstă gen de alianțe nu constituie o nouătate la strategii americanii.

Nu încheiaseră ei oare o alianță cu Khmerii roșii pentru a contracara Uniunea Sovietică și Vietnamul? După aceea, ei l-au denunțat drept un guvern vinovat de genocid! Nu au organizat oare americanii împreună cu armata chiliană o singeroasă lovitură de stat împotriva unui președinte ales, Salvador Allende, pentru a instala în locul lui dictatura generalului Pinochet? Astăzi, dictatorul este acuzat de crime. Dar oare care a fost puterea care a înarmat mîna dictatorului?

Cu alte cuvinte, rememorînd trecutul, se poate vedea această fragmentare ca o cucerire permanentă de noi spații pentru a extinde ordinea occidentală, fie sub aspect economic, fie sub aspect cultural, în interiorul unor spații de suveranitate care doreau să-și păstreze o anumită autonomie, o anumită independență și voiau să-și protejeze cu orice preț anumite interese minimale. Rămîne totuși o întrebare în privința fostelor țări comuniste care, într-o noapte, s-au oferit Occidentului: și-au cucerit oare ele independența sau nu au făcut altceva decît să-și schimbe stăpînii? Aceeași întrebare o punea acum 150 de ani Chateaubriand în memorile sale relativ la independența Greciei. Concluzia sa era fermă: Grecia nu-și cîștigase independența, ci trecuse de la ocupația turcă la protectoratul britanic.

Nu este deloc dificil să remarcă că fragmentarea este întotdeauna bună pentru alții, niciodată pentru Occident, sau dacă acesta o recunoaște în sinea sa, aceasta este din cauza unui proces de uniformizare, existînd, în ultimă instanță, doar simulacre de autonomie. De fapt, de îndată ce o regiune dintr-o țară din Europa Occidentală amenință cu secesiunea, statele își apără cu vigoare unitatea: Țara Bascilor, Corsica, Irlanda, Nordul Italiei, de fiecare dată cînd se pune problema independenței, statele implicate vorbesc despre secesiuni și separatisme etnice inacceptabile în cadrul statelor democratice puternice. Aici, modelul provine dintr-o foarte veche tradiție politică, anume concentrarea de popoare sub egida unor puternice formațiuni statale: Spania, Franța, Anglia. În Occident, modelul acestei fermități

împotriva oricărei fragmentări datează de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, emblematic fiind cazul războiului american de secesiune.

Cînd se pune problema fragmentării altor țări, occidentali nu sunt prea departe de o situație contradictorie. Pe de o parte, ei oferă argumente împotriva oricărui etnicism politic, considerat a fi un obscurantism retrograd ce contrazice universalitatea filosofiei politice a Iluminismului; pe de altă parte, fragmentarea se petrece de fapt prin constituirea unor state etnice – Slovenia, Croația (unde sârbii sunt alungați din regiunile în care ei reprezintă majoritatea, precum Krajina) și în prezent Kosovo. Mai mult, în interiorul acestei contradicții se ivesc și alte contradicții. De ce, de exemplu, sârbii din Bosnia nu au dreptul la statul lor, în timp ce pentru albanezii kosovari o astfel de opțiune este prezentată drept un lucru cvasi-firesc? De ce la Dayton americanii au creat un stat multi-etic, Bosnia, și de ce refuză ei acest drept fostei Iugoslavii de cînd aceasta se opune oricărui separatism etnic? De ce Occidentul nu și-a folosit forța pentru a constrînge Turcia, Siria, Iranul și Irakul să renunțe la o bucată de teritoriu pentru a le da posibilitatea kurzilor să-și formeze un stat? De ce de 50 de ani statul-națiune le este refuzat palestinienilor și acordat israelienilor? Sunt atîtea întrebări fără răspuns, și aceasta deoarece nu există alt răspuns în afara aceluia care evidențiază jocurile de putere din Occident menite a le satisface interesele lor imediate. Pentru aceia a căror memorie istorică nu a fost diluată de Coca-Cola, nu este oare un moment bun pentru a-și aminti că Statele Unite au fost primele dintre țările occidentale care au recunoscut, în 1920, Regatul Unit al Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Se pare că în acea epocă această entitate politică pluri-etică ivită în urma primului război mondial era în acord cu interesele europene... Astăzi se pare că situația nu este aceeași.

În primul rînd, mass-media occidentală mobilizată în favoarea refugiaților din Kosovo manifestă o adîncă compătimire față de aceștia. Această atitudine ar putea fi luată în serios dacă

aceeași mass-media ar fi manifestat o milă asemănătoare și față de alte popoare supuse unor astfel de încercări. Ori, mila mass-mediei occidentale este selectivă, după cum aceasta servește sau nu intereselor politico-culturale ale Occidentului. Asemenea instrumentării milei de către mijloacele mass-media, ajutorul umanitar devine un instrument politic ca și folosirea armelor. În Kurdistan, Angola, Zair, Sierra Leone sau Timor, mila occidentală a uitat și alți oameni fără apărare, refugiați, dezrădăcinați, bărbați, femei și copii masacrati. Mila Occidentului este întotdeauna împărtită cu zgîrcenie și mai ales doar atunci cînd criteriile sunt conforme unor interese pur strategice.

Eroarea lui Miloševici și a echipei conducătoare de la Belgrad este de a nu fi înțelese că, din momentul prăbușirii fostei Uniuni Sovietice, Occidentul a schimbat politica balcanică pe care Președintele Mitterand și conservatorii englezi conduși de John Major încercaseră în zadar să o mențină între granițele echilibrului european trasate de tratatele din 1920-1921 și confirmate la Paris în 1947 după stabilirea frontierelor menite (și cu ce costuri umane) să reducă puterea Germaniei și să-i recompenseze pe sovietici pentru sacrificiile la care consumiseră pentru a învinge puterea nazistă. În 1989, reunificarea Germaniei pe de o parte și redefinirea strategiei americane pe de altă parte au făcut ca vechile reguli ale jocului să devină depăsite. Atunci, un stat relativ puternic în inima Balcanilor, un stat care nu mai facea obiectul admirării Occidentului pentru că se separase de Uniunea Sovietică și că inventase principiul autogestiei socialiste a întreprinderilor industriale, un astfel de stat nu mai era în continuare acceptabil. Germania își regăsea libertatea de a reactualiza geopolitica sa balcanică tradițională pusă în practică la sfîrșitul secolului al XIX-lea ce viza instalarea unui vast protectorat; astăzi ea și-a îndeplinit planul cu binecuvîntarea americanilor. Ani întregi Germania (ajutată de Austria) a favorizat pe ascuns, sub masca unor coloconii și simpozioane culturale, ideea independenței Sloveniei și Croației; odată asigurată de noua ei putere, ea a asigurat și

aceste țări de susținerea sa și de recunoașterea internațională. Din momentul în care situația lăua calea unei fragmentări etnice, generalizarea acestui fenomen nu era decât o chestiune de timp și de oportunitate: a venit rîndul Bosniei-Herțegovina, apoi acela al Macedoniei, în prezent al Kosovoului, și al Muntenegrului, iar poimii sau cine știe cînd va veni și rîndul altor micro-regiuni: Voivodina, Transilvania, etc. Trebuie oare să ne mirăm de înverșunarea unei puteri sîrbe alese de trei ori în mod democratic, mai trebuie oare încă o dată amintit acest lucru? Trebuie oare să ne mirăm de refuzul lor de a acorda drepturi culturale kosovarilor cînd unii dintre ei știu că aceasta ar conține germanii unei independențe politice sau, pe termen lung, ai constituiri unei Albanii Mari? Nu știm oare că în Europa Centrală, orientală și balcanică elementul cultural nu este deseori decât primul pas către secessionismul politic? Din momentul în care mecanismul fragmentării s-a pus în mișcare, sîrbii erau siguri că vor întîmpina în calea lor oameni și state gata să radicalizeze conflictul pentru a reduce definitiv ceea ce mai rămăsese încă din puterea și independența iugoslavă, și, prin aceasta, din exemplul deplorabil pentru țările foste comuniste.

De fapt, se găsesc întotdeauna intelectuali care să servească interesele strategice ce disprețuiesc pacea popoarelor mai mici. Se găsesc întotdeauna intelectuali demagogii care să transforme luptele culturale legitime în lupte politice și apoi în războaie civile, grație căror ei speră să acceadă la rangul de elite politice ale acestor micro-state, la rangul de profitori ai unor micro-puteri și ai unor micro-prestigii: să fie conduși în mașini oficiale deasupra căror flutură un drapel național, să fie prim-ministri, președinți, etc. Altfel, am numi aceste țări republici bananiere. Jocul nominalist agită într-o mare măsură elitele micilor popoare, dacă ar fi să credem conflictului între Rugova și șefii U.C.K. Este vorba într-adevăr de un joc nominalist, căci un ministru oarecare al unui micro-stat ar reprezenta acceași forță ca și a unui prim-ministru al unei puteri veritabile. Ce au oare

în comun ministrul Afacerilor Externe al Sloveniei și Secretarul de Stat al Statelor Unite sau un ministrul Germaniei Federale? Nîmic, poate doar decorul care disimulează în fața unui public uluit maniera brutală conform căreia cel mai puternic șși impune propria voință celui mai slab. Ori, deoarece acest nominalism era în parte fisurat de egalitatea care prevalea în sînul Adunării Generale a Națiunilor Unite – unde o țară cîntărește un singur vot –, această nobilă adunare a fost îndepărtată de la negocierile cu Serbia. De fapt, s-ar fi găsit cu siguranță țări precum China, Rusia (membru permanent al Consiliului de Securitate) și India (toate trei țări în același timp sărace și puternice), și evident Iugoslavia, care să se opună unei intervenții militare ilegale din punctul de vedere al cartei fondatoare a O.N.U. Printre scopurile ofensivei N.A.T.O., disimulate sub o mască umanitară și moralistă, a existat cu siguranță și acela de termina cu Națiunile Unite și de a arăta micilor state din zonă, dar și din alte părți, unde se găsește puterea și că ar fi în zadar, mai ales ruinător din punct de vedere economic, să fi reziste. Motto-ul N.A.T.O. ar putea fi rezumat astfel: Să știi bine cine este stăpînul!

Trecerea cu vederea a acestor noi date ale problemei, iată care este greșeala de neierat a lui Miloșevici și a sîrbilor în general, popor eroic, dar cu siguranță prea puțin pragmatic, ca de altfel toate popoarele eroice – ceea ce nu vrea să însemne că nu își manifestă voința politică fără violență sau cruzime! Arhaismul, în ciuda viselor despre paradisuri pacifiste ale etnologilor, nu a fost niciodată atât de blind precum se poate citi în Iliada. Numai arhaismul ar putea deosebiumanitatea de cel mai rău dușman al său, acordîndu-i astfel întotdeauna onorurile datorate eroilor. Într-adevăr, ce stat își poate descrie istoria ca un lung curs al unui pacifism fără întreruperi? San Marino cu siguranță, însă nu și statele care conduc N.A.T.O.! Nici chiar statul ce pare a fi devenit specialistul bombardamentelor deasupra Belgradului: Germania.

Elitele sîrbe au uitat să se gîndească la Machiavelli și la gînditorii politici pe care el i-a

influentat, la Hobbes, Montesquieu, Tocqueville, știind că esența politicului este puterea. Este vorba deci de a vedea cum noul Prinț își folosește propria putere și, prin aceasta, cum î se poate rezista. Post-comunismul a deschis posibilitatea unei alte ordini mondale al cărei prolog s-a jucat din momentul războiului cu Irak. În prezent, primul act se desfășoară în Kosovo și în Serbia, și, cu siguranță, acesta nu va fi ultimul.

Dacă se pune problema unei rezistențe, cum poate avea aceasta loc? Alegind metode tradiționale – cum ar fi arma demografică – în fața puterii tehnice fără pereche a N.A.T.O., sîrbii mizau pe termen lung, bineînțeles după o pregătire aeriană, pe un fel de război terestru de gherilă. Ori, un astfel de tip de război cere curaj din partea populației civile asupra căreia apasă povara sacrificiului. Este ea pregătită să suporte această greutate a istoriei? Doar viitorul ne-o va spune. Touși, se pare că în Serbia memoria istorică urmărește o lungă narativă a sacrificiului, termen demult uitat în Occident, care a pierdut în totalitate sensul acestui cuvînt, cu toate că nu mai acceptă de mult pierderile de soldați. Ori, războiul,oricît de condamnabil ar fi el, nu se poate duce niciodată fără pierderi de vieți omenești. De aceea intervenția terestră a trupelor N.A.T.O. seamănă cu dușmanul, așa cum apărea el descris în romanul “Desertul tătarilor”, ca unul despre care se vorbește mult, însă care nu este văzut niciodată. Și, dacă din întîmplare trupele N.A.T.O. ar fi încercat să reocupe Serbia, mă tem că ele să nu se fi confruntat acolo cu permanente ambuscade, precum și la atentate de tipul acelora cunoscute de occidentali în Liban. Această “reținere” a strategilor occidentali nu este străină de lectiile celui de al doilea război mondial, deoarece ei nu au uitat cu siguranță că, deși cu 17 divizii angajate în Serbia ajutate de două divizii SS bosniace și kosovare, naziștii nu au reușit calmeze decât orașele și principalele axe de circulație. Se poate de asemenea că occidentali să se fi gîndit că “prostul” de Huntington să aibă în sfîrșit dreptate și că teoria sa, sub-produs prost digerat și trivializat al celebrei

cărți a lui Spengler, “Declinul Occidentului”, și-a găsit în sfîrșit mijlocul de validare. Trebuie de aceea adăugat că pentru murdara afacere terestră se poate conta pe U.C.K. În ceea ce mă privește, eu nu cred deloc într-o asemenea eventualitate; din momentul războiului american în Vietnam, opinia publică occidentală, dar și conducătorii militari occidentali, sunt de părere că războaiele sau pierderile de vieți omenești nu îi privesc decât pe alții – retrograzii, obscuranții, pe scurt, sălbaticii și primitivii care nu ascultă de ordinele pe care ei încearcă să le impună... De la cucerirea Americii și nenumăratele crimele ce au însoțit-o, barbar nu este niciodată Occidentul, ci totdeauna sălbaticul care refuză să intre în jug.

Dacă destinul Europei este acela de a deveni u puzzle de micro-state etnice pline de ură și de resentimente unele împotriva altora, atunci este vorba mai puțin despre strategia statului american să-și atingă unul dintre scopuri, ci mai degrabă despre strategia unui capitalism planetar reprezentat de Statele Unite, a unui capitalism multinațional al cărui scop nu a fost niciodată altul decât acela de a organiza o diviziune internațională a muncii. De fapt, avînd sediile situate în Anglia, Franța și Germania, marile corporații internaționale au interesul atât de puternice încît noțiunea de stat sau cea de patrie nu mai au nici un sens pentru ele. Epoca în care capitalismul avea o nevoie imperativă de statul-naționă pentru a-și exercita puterea a luat demult sfîrșit. Această epocă începe odată cu secolul al XIX-lea și se termină cu războiul din 1914-1918, cînd începe secolul american al Europei.¹ Unul dintre scopurile acestui război care a început odată cu lansarea monedei euro a fost acela de a semăna dezordinea în Europa pentru ca temerile și sentimentele de ură să împiedice odată pentru totdeauna realizarea unei unități și deci a unei puteri politice capabile să-și impună propria sa putere economică. Deoarece, din întîmplare, Europa ar fi încercat să pună de acord puterea sa economică cu cea politică, atunci dușmanul său consacrat nu ar fi altul decât Statele Unite, și parțial Japonia. Însă capitalismul

planetarizat nu vrea acest lucru, o asemenea sursă de conflicte fiind total contrară intereselor sale. Înțelegem atunci rolul atribuit statelor: de acum înainte ei sunt însăcinați să facă doar politică intemă. De aici acest fenomen constatat în toate democrațiile occidentale: sfîrșitul politicului, ce devine doar un simplu braț al economicului. Totuși, în ciuda fanfaronadelor parahegeliene ale lui Fukuyama, istoria merge mai departe, ea este esența însăși a libertății de a deveni uman fără să știm cum și către ce ne conduce această libertate, fără a putea vreodată presupune că ea ne deschide poarta spre vreo lume mai bună. Poate vreodată, cînd, după ce se va fi stins zgromotul armelor, efectele acestui război se vor putea cîntări, va veni momentul cînd țările europene membre ale N.A.T.O. părăsește la acest război vor trebui să plătească prețul orbirii lor, știind pe deplin că ei au pregătit înfrângerea Europei; cu alte cuvinte, aceasta se cheamă a pava iadul cu cele mai bune intenții.

Istoria se repetă în mod ciudat, sau mai bine spus ea nu a încheiat încă un ciclu de evoluție. Secolul XX nu este atîntă de scurt pe cît pretinde Eric Hobsbawm.² În 1914, pretextul războiului a fost asasinarea unui arhiduce austriac și a soției acestuia de către un terorist sîrb. În acea epocă, Franța și Anglia nu au găsit nimic de spus relativ la acest furt, chiar dimpotrivă, așa că ele au condamnat Serbia pentru o crimă politică. Astăzi, pentru aceleași două state, prevalează exact principiul invers, iar jafurile desigur condamnabile comise de sîrbi în Kosovo sunt privite ca tot atîtea crime inaceptabile. Odinioară, Franța și Marea Britanie aplaudau naționalismul hegemonic al Serbiei, îndîrjirea sa față de Austro-Ungaria; apoi, același naționalism i-a ridicat pe sîrbi împotriva ocupației teutone; în prezent, această dorință este condamnată. Unde se află adevărul? Aceasta, ca toate lucrurile și acțiunile moderne, a devenit o geometrie variabilă, și deci nu se mai poate manifesta ca un adevăr etern, ci ca unul mobil, oscilant, supus unor determinări care nu au nimic de a face cu ceea ce fac sau nu fac popoarele și conducătorii lor. Acest adevăr există în imanență

intereselor care disimulează un discurs umanist cu atît mai obscen cu cît în cazul Kosovo-ului scopurile umanitare care au legitimat intervenția militară a N.A.T.O. au declanșat o catastrofă umanitară fără precedent atît pentru albanezi cît și pentru sîrbi. Astfel, a încercă să înțelegem "adevărul" imanenței care domină prezentul ne conduce spre simpla și banală întrebare: cui îi folosește războiul?

Intervenția N.A.T.O. împotriva Federației Iugoslave, prezentată drept o acțiune etică, oferă avantajul posibilității de a disimula scopurile reale ale acestei puternice coaliții de state, cea mai puternică care se poate constitui în prezent. De fapt, N.A.T.O. nu mai este alianță defensivă organizată împotriva imperiului sovietic, ci este un fel de jandarm al lumii sub comandamentul imperial american însărcinat să impună o nouă ordine politico-economică mondială, în care apelul la democratizare se confundă cu supunerea tuturor popoarelor la puterea economică a Statelor Unite și a Occidentului. Ori, deoarece este vorba despre puterea economică, trebuie întotdeauna avut în vedere că nu este niciodată o chestiune de filantropie și de morală, ci de exploatarea celui slab de către cel mai puternic.

Atacînd Federația Iugoslavă – țară suverană care nu atacase pe nimic – N.A.T.O. își arogă dreptul de amestec în treburile interne și îl decretează pe acela al suveranității limitate. Ori, același Occident nu condamnase oare această practică atunci cînd ea a fost formulată de sovietici pentru a legitima intervenția în Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968? Constatăm astfel că totuși nu era totul chiar atît de rău în "Imperiul Răului", deoarece una dintre teoriile sale geopolitice pare să convină conducătorilor N.A.T.O. Cu siguranță, birocrații au avansat ideea că de această dată intenția umanitară justifică această ingerință (problemă care nu se punea în cazul intervențiilor sovietice), dar în același timp acest argument cade deoarece geopolitica ține de politică, adică de putere și nu de morală, lecție pe care publiciștii ar fi trebuit să o învețe de mult dacă ar fi meditat la operele unor mari gînditori precum

Machiavell sau Carl Schmitt, dacă ar fi fost vorba de morala universală, nu înțelegem de ce N.A.T.O. nu intervine și în alte părți în cazuri asemănătoare, care există de altfel de mai mult timp: pentru a îi ajuta pe refugiați palestinieni care zac în tabere de 15 ani, pe zecile de mii de refugiați afgani, pe kurzii masacrați de turci de 20 de ani sau pentru a pune capăt dezastrului umanitar care are loc în jurul marilor lacuri africane.

Știm bine, politica are puțin de a face cu morală, și tocmai de aceea este într-o bună zi posibilă pacea cu dușmanul; dacă acesta nu ar fi fost deloc cazul, dacă dușmanul ar fi fost imoralitatea întruchipată, atunci nu ar fi existat altă cale de ieșire decît eliminarea sa definitivă – o astfel de acțiune se numește genocid și constituie nu numai o crimă de război, ci și o crimă împotriva umanității. Aceia care argumentează natura morală a intervenției N.A.T.O. sunt, de fapt, cei care sunt gata să comită cele mai mari delicte în numele Binelui. Încă odată modelul acestei geopolitici a modernității tîrzii provine din sistemul comunist, care și el comitea crime în masă în numele fericirii viitoare a umanității!

Intervenția N.A.T.O. nu are nici un fundament legal. Nu a fost proclamată nici o declarație de război. În termeni juridici, este vorba pur și simplu de o agresiune, ca de exemplu cea a Italiei fasciste asupra Etiopiei, care a ridiculizat în acea epocă Societatea Națiunilor. De aceea, în ciuda protestelor americanilor, cei trei soldați și toți ceilalți militari occidentali care ar fi capturați pe teritoriul Federației Iugoslave pot fi considerați, în termeni juridici, nu ca prizonieri de război, ci ca spioni, fiind astfel judecați de tribunalele militare. Este însuși sistemul dreptului internațional cel care este batjocorit, ridiculizat prin bombardarea podurilor de pe Dunăre, cale de navigație fluvială supusă regulilor dreptului internațional a căror aplicare este garantată de o comisie în acest sens. Chiar și în cele mai rele timpuri ale puterii comuniste, transportul pe fluviu nu a fost niciodată împiedicat.

De fapt, nu este poate implozia sistemului comunist cea care a permis desfășurarea unei noi

ordini mondale, ci implozia Imperiului Rus care a lăsat un vid enorm în partea cea mai slabă a Europei, Balcanii și Europa Orientală, unde echilibrul precar stabilit după două războaie mondale a dispărut cu desăvîrșire. Este încă un non-sens care prevalează asupra conturării singeroase a acestei zone, sfîrșitul tuturor tratatelor semnate la Versailles, Trianon și Saint Germain en Laye. N.A.T.O. a reușit astfel să deschidă cutia Pandorei a naționalismului. Urmarea previzibilă a războiului nedeclarat împotriva Federației Iugoslave este o serie de războaie care vor continua o perioadă pe care nimeni nu va putea să o prevadă. Asistăm oare deja la premisele celui de al treilea război mondial?

Sufletele bune din Occident vorbesc despre o nouă ordine mondială, uitînd să amintească că redistribuirea sferelor de influență politică nu este posibilă fără război – un alt mod de a face politică, pentru a aminti o vorbă a lui Clausewitz. Ori, cei care au constituit O.N.U. au fondat această instituție pe principiul intangibilității frontierelor și pe dreptul suveranității statelor, tocmai pentru a evita repetarea unor agresiuni asemănătoare cu cele ale Germaniei naziste. De aceea, fiind vorba despre o agresiune dovedită împotriva unui stat suveran, sau despre o tentativă separatistă, Consiliul de Securitate putea interveni în mod legitim și legal cu trupe aflate sub mandatul său: războiul din Coreea pe de o parte, intervenția în fostul Congo belgian în momentul secesiunii katangheze pe de altă parte, se constituie în exemple perfecte în acest sens.

Fie că aceasta le place sau nu puterilor care conduc N.A.T.O. și conducătorului Statelor Unite (noii-veniți – Polonia, Cehia și Ungaria – nu joacă decît un rol de figuranți într-o operetă provincială de proastă calitate), trebuie să admitem că ele sunt moștenitoarele strategiei de agresiune pe care o crezuse specifică tacticii naziste. După cum scria Gerard Granel: "Anii treizeci sunt înaintea noastră..."³ și, cu alte cuvinte, ei constituie premisele viitorului nostru.

O veche problemă europeană rămîne în

suspensie. De ce țările europene membre N.A.T.O. s-au supus dictatului Statelor Unite, știind foarte bine că un astfel de război va antrena urmări și resentimente fără sfîrșit, care vor face imposibilă pentru mult timp orice unificare europeană veritabilă. Încă odată, europenii și în primul rând francezii și germanii orbită de beneficiile economice imediate, își sabotează propriul lor viitor și propria lor putere economică. Iată semnul evident al epuizării civilizațiilor lor care îndreptățește una dintre fulgorantele intuiții ale lui Nietzsche: venirea ultimului om, a aceluia care nu are nici trecut nici viitor, nici narativitate istorică și nici speranță viitoare, a omului care contează doar pe prezent, a omului care măsoară lumea cu ajutorul repetiției identicului în mărarea infinită a producției. Lipsa de măsură a mijloacelor folosite de N.A.T.O. împotriva Serbiei ne furnizează dovada evidentă. Să privim indicii din Wall Street: de la debutul conflictului ei au crezut că treptat executivul american va mări fondurile pentru bugetul Apărării. Toți fabricanții de armament americani păreau satisfăcuți de această relansare a unui sector care stagnase de zece ani. Boeing, Lockheed Martin, General Dynamics Williams, Litton, Raytheon care fabrică rachetele Cruise sau Tomahawk, F-16 sau F-18, avioanele de transport și radar i-au mulțumit lui Miloșevici deoarece acțiunile lor au atins cote record la bursă.

Acest război constituie o lecție administrată tuturor popoarelor care au manifestat vreo intenție de a se opune "puterii puterilor". Nimic nou sub soare. Putem constata încă odată lipsa de conținut a filosofiei politice iluministe. Imperativul categoric la scara colectivităților umane nu a făcut niciodată altceva decât să justifice cele mai mari delicte. Dar nu am fost noi oare avertizați de mult timp în această privință? Aceasta ne permite încă odată să constatăm în ce măsură opera lui Heidegger ne-a deschis calea, ne-a sugerat ce drum să urmăm, și, în cele din urmă, ne-a arătat realizările. Ceea ce numim din comoditate modernitate se desfășoară după modelul infinității puterii, care respinge toate transcendențele care

ar putea să îi limiteze expansiunea. După ce a epuizat Trinitatea Divină, Rățiunea, Spiritul Universal, Patria, Statul Națiune, în prezent, puterea pune la lucru democrația, morala și drepturile omului. Măne cînd aceste cuvinte vor fi uzate, vide de orice sens din cauza usurării semantice, este posibil ca puterea, sub numele de stat universal, ne va arăta în fine adevărată sa față fără travesti: Statul Totalitar Mondial... ceea ce celebrul dizident sovietic Zinoviev definea drept era postdemocrației. Va fi oare acesta împlinirea unei epoci și ființei? Va fi oare acesta momentul unei Liching care să deschidă calea permisindu-ne să mergem "Uber die Linie"?⁴ Pînă la urmă, suntem martorii și actorii prin procură ai unui război metafizic a cărui esență ar putea astăzi fi rezumată prin: *Delenda Serbia est!* Rămîne la latitudinea cîntărirea urmărilor...

Note:

¹ Cf. Geminello Alvi, *Dell'Estremo Occidente*, Milano, Nardi, 1993

² Eric Hobsbawm, *The Short Twentieth Century (1914-1991)*, Londra, 1994

³ Gerard Granel, "Anii treizeci sunt înaintea noastră", în "Timpurile moderne", februarie 1993, p. 65

⁴ Este vorba despre titlul unui eseu al lui Ernst Junger ce tratează reînnoirea necesară a eticului.

(Traducere din limba franceză de Flaviana Teodosiu)

Claude Karnouh, Ph.D. în Istorie la Facultatea de Istorie a Universității din Paris, profesor asociat la Facultatea de Istorie a Universității Babeș Bolyai din Cluj, autor al multor articole și lucrări de specialitate publicate în Franță.

DE LUX!

IMPACT S.A.

De vanzare vilă P+M, 8 camere, 284 mp utili, 4 băi, centrală termică, curte, garaj dublu, str. Erou Iancu Nicolae - Bancasa, cod "H", preț 278.000 US\$ în rate 4 ani, tel. 312.47.56, 210.32.51, 312.58.68, 312.32.52.

Penitenciarul special Caransebeș (II)

23 August 1944

PAVEL CÂMPEANU

Trăirea eliberării ca prelungire a detenției s-a întins pe durata a 4 zile și 5 nopți. Convulsiei violente a istoriei noi și răspundeam printr-o pasivitatea care nu era rodul unei strategii, ci al unei stări de nepregătire și dezorientare. La fel de puțin pregătite să înfrunte schimbarea se arătau și autoritățile locale, mult mai interesate de viitorul lor decât de prezentul nostru. Și astfel, în vreme ce armata română întorcea armele împotriva funestului aliat care bombardă centrul Capitalei, în vreme ce trupele sovietice se revârsau dinspre Moldova către aceeași Capitală, în vreme ce noul guvern instalat la București cerea un armistițiu pe care Moscova nu se zorea să îl semneze, în vreme ce mareșalul Antonescu era predat de echipa regelui, care îl arestase, unei echipe a P.C.R., care îl transporta către o destinație necunoscută, în vreme ce Gheorghiu-Dej nu reapăruse încă din ascunzătoare pe care i-l oferise viitorul Patriarh al României, grupul celor de la Caransebeș, în loc să acționeze, se rezuma să aștepte. Nesfîrșitele zile și nopți ale acestei inacțiuni se scurgeau într-o monotonie amăgiitoare, întreruptă de survolurile marilor escadrile care se îndreptau invariabil spre Vest, fără a ne acorda vreo atenție, și de știrile venite prin aparatul de radio al directorului, generatoare ale unor interminabile discuții. Dominanta nevăzută a acestui climat, rostă sau nu, rămînea așteptarea neputincioasă a garniturii care ar fi urmat să ne transporte la București.

Ea și-a făcut în sfîrșit apariția după cele patru zile de așteptare înfrigurată sub forma unui tren de marfă cu platforme descoperite în loc de vagoane. Călătoria a durat alte patru zile și patru nopți, întreruptă de lungi și dese opriri în cîmp ori

în mărunte hale pustii. În mai multe rînduri garnitura a fost trasă pe linie moartă, ceferiștii de la mișcare anunțîndu-ne că acolo va rămîne și povătuindu-ne să ne continuăm drumul cu alte mijloace. Ei devineau mai îndurători după conciliabulele cu colegul lor, singurul impiegat de mișcare dintre noi, Vasile Dumitrescu, viitor ambasador în Chile. Au fost de asemenea opriri provocate de alarme aeriene, ba chiar și o urmărire ca în filme a trenului de către un avion ale cărui însemne nu le-am putut desluși. Vremea a fost clementă, ploile ne-au ocolit, nu însă și frigul nopților din Ardeal. Expediția se dotase la plecare cu rezerve alimentare, iar pe drum, în unele stații, de pildă la Piatra Oltului, am putut chiar cumpăra pînă.

Atmosfera era în același timp exuberantă și sumbră. Spre deosebire de zilele așteptării din închisoare, libertatea căpătase acum o dublă substanță fizică: peisajul deschis, contrastînd cu sumbrul lăcaș al recluziunii, și mișcarea care, în pofida lentoii și a ocolurilor, ne aprobia totuși de țintă. Bucuria acestei redescoperiri a unor libertăți elementare era umbrită de neliniștile călătoriei și îndeobsebi de zvonurile cele mai adeseori alarmante despre ceea ce se petrece în țară. Trenul nostru a zăbovit la Sibiu o noapte întreagă; era prima gară mare și aglomerată în care ne opream, ceea ce ne-a dat prilejul să stăm de vorbă cu diferiți călători aflați pe peron. Unii dintre aceștia ne-au povestit cu lux de amănunte că în urma bombardamentelor nemțești Bucureștiul fusese ras de pe suprafața pămîntului – o veste copleșitoare mai ales pentru cei care își aveau familiile în Capitală. Pe parcurs cîțiva ardeleni și olteni coboriseră în locuri mai apropiate de casele lor, dar aceștia erau foarte

puțini la număr, aşa încât convoiul își păstra de fapt compoziția de la plecare.

În cursul călătoriei conducerea organizației, volatilitată în zilele anterioare, își făcuse simțită reapariția, dar cu o discreție prin nimic evocatoare a tradițiilor ei. Simbolul acestei reapariții era concretizat în persoana lui Ady Ladislau – Loti – numit comandant al expediției. Aparținând treptei de mijloc din ierarhia organizației, deci nefăcind parte din conducerea propriu-zisă, Ady era văstătar unei înșirări familiei maghiare din Tîrgu Mureș și era deținut din 1937, cînd fusese condamnat în procesul Anei Pauker. Investirea lui cu responsabilitatea călătoriei nu era o idee fericită – și aceasta cel puțin din două motive. Primul motiv: plecarea spre București reprezenta în acele circumstanțe un salt în necunoscut al cărui control presupunea rezerve de imagine, de flexibilitate și de promptitudine pe care primitivismul incurabil și veritabila vocație a brutalității caracteristice lui Ady nu le putea înlături. Al doilea motiv: el vorbea o română cu totul criptică, de natură să îngreuneze per tractările inevitabile cu șefii de gară, mecanicii de locomotivă, patronii de brutări și alții de a căror bunăvoie depindea mai la fiecare pas mersul nostru înainte.

Cu toate acestea, expediția a descins pînă la urmă pe peronul Gării de Nord în noaptea de 30 spre 31 august. Fericiti că ajunsesem la destinație și că gara se afla totuși la locul ei, am trecut cu nebăgare de seamă peste faptul că nimeni nu ne venise în întîmpinare. Am părăsit peronul într-o tacere încordată, cu bagajele în spinare și cu inima că un purice, pregătit pentru întîlnirea cu un oraș în ruine. Întunecimea noptii nu ne împiedica să vedem că piață gării nu fusese prefăcută într-un morman de moloz. Nu știu de ce ne-am încolonat ca la armată și nici cine indicase itinerariul. Am străbătut în tacere o sumedenie de străzi întunecate și pustii până în strada Spătarului, lîngă Calea Moșilor. Aici se instalase organizația de asistență a P.C.R. “Apărarea Patriotica” numită pe vremea Kominternului “Ajutorul Roșu”. Amfitrionul nostru, probabil șeful organizației, ne-a explicat fără nici

un fel de înflorituri că ne putem acui în sălile clădirii până dimineață, totul pe tonul cuiva care este deranjat dintr-o treabă mult mai importantă, cuvîntare care stîrni protestele viitorului general Pintilie.

Ne-am despărțit în zori, primind consemnul de a ne prezenta căt mai curînd în Aleea Alexandru 23, fostul local al Gestapoului pe care și-l adjudecase Comandamentul Formațiunilor de Luptă Patriotice. La plecare am avut neplăcuta surpriză să constat că în cursul nopții petrecute sub ocrotirea “Apărării Patriotice” călduroșul meu palton cu care răzbisem prin cele trei ierni de război pierise fără urmă.

Deși nu dădea impresia, tăărăganata călătorie de la Penitenciarul din tîrgușorul bănățean pînă la falnicul edificiu din vecinătatea monumentului aviatorilor avea conotațiile unui eveniment istoric. Dacă, dintr-o cauză sau alta, în loc să ajungă la București, sirul de platforme ar fi fost nimicit împreună cu pasagerii lui, istoria României din anii următori s-ar fi deosebit în unele privințe de cea pe care țara a trăit-o. Desigur, nu sensul fundamental obiectiv al acestei istorii ar fi fost diferit, ci modalitățile subiective de a-i imprima acest sens. Neasemănările dintre regimurile staliniste instituite în Europa Răsăriteană s-au datorat în bună măsură tocmai deosebirilor dintre personajele care au dirijat acest proces. Cea mai mare parte dintre actorii care aveau să îndeplinească acest rol în România trecuseră prin închisoarea de la Caransebeș, de unde fuseseră readuși în platformele amintitei garnituri. Contra alegătorilor consacrate, principalele pîrghii ale puterii nu aveau să fie acaparate de anonimul, amorful și divizatul partid comunist, ci de omogena, dinamica și pragmatica organizație de la Caransebeș. Sub controlul ei nemijlocit aveau să treacă partidul însuși – prin Gheorghe Gheorghiu-Dej, guvernul – prin Chivu Stoica, forțele de represiune – prin Teohari Georgescu și Gheorghe Pintilie, armata – prin Emil Bodnăraș, ideologia – prin Iosif Chișinescu, economia – prin Miron Contantinescu, șeful planificării. Același nucleu

care la Caransebeș condusese organizația conducea acum, la București, statul și, prin el, societatea.

Din rîndurile aceleiași organizații proveneau deținătorii celor mai importante poziții-cheie care alcătuiau structura noii puteri: Athanase Joja, viceprim ministru, ministru al Culturii și mai tîrziu președinte al Academiei; Alexandru Sencovici, ministru al Industriei Ușoare, apoi vice-președinte al sindicatelor (C.G.M.); Mircea Oprișan, ministru al Comerțului; Vasile Vaida, ministru al Agriculturii; Ion Vințe, ministru al Silviculturii și mai tîrziu vice-președinte al Comisiei de Control de pe lîngă C.C. al P.C.R.; Zeiger Simon, președinte al Comitetului pentru Muncă și Salarii; Alexandru Drăghici, ministru de Interne după destituirea lui Teohari Georgescu în 1952; apoi miniștrii adjuncți: Nicolae Ceaușescu la Agricultură, după un scurt stagiu ca secretar general al U.T.C., L. Ady la Interne (sub numele Mureșanu), Radu Mănescu la Finanțe, după destituirea și condamnarea lui Vasile Luca în 1952, Mihai Posteuca la Construcții, H. Dunăreanu la Sănătate, enumerare din care nu poate lipsi generalul Serghei Nicolau, șeful spionajului. Aceleiași organizații îi aparținuseră oameni cu funcții de mare însemnatate în aparatul de partid, ca de pildă Mihai Gere și Petre Lupu ajunși pînă la urmă membri în C.P.E.X.-ul lui Ceaușescu, Alexandru Rogojinschi – șeful Secției de Cadre a C.C., Teodor Rudenko – șeful Secției de Relații Extrene a C.C., L. Naș – șeful Secției Gospodăriei a C.C., Matei Nicolae – secretar al Comitetului Municipal București al P.C.R., apoi Ernst Breitenstein – președinte al Comitetului Democrat German și redactor-șef al cotidianului “Neuer Weg”, Bercu Feldman – președinte al Comitetului Democrat Evreiesc, Borkovy – director al Școlii Centrale a U.T.M. Tot la Caransebeș fuseseră educați și o serie de viitori ofițeri superiori ai Securității și ai spionajului, pentru motive lesne de înțeles în mare parte basarabeni ca Petrea Gonțearuc, Alexandru Guțan – șef al Direcției Politice, Mihai Gavrilovici – atașat militar la Londra, generalul Magîrdician Mușek, Vasile

Petriuc, Pius Kovacs – comandantul Școlii Centrale a Securității, Marin Florea Ionescu II, Alexandru Farcaș, Erwin Holtzer, Teodor Maximenco, Mihai Ratușnai, Andrei Uhliaryk, Rakovschi Mănescu, etc.

În primii ani ai regimului stalinist omniprezența celor de la Caransebeș în poziții proeminente ale aparatului de stat se opea la două granițe: Ministerul de Finanțe și Ministerul de Externe. La conducerea celui dintâi, Vasile Luca, titularul departamentului, promovase o echipă care îi cuprindea între alții pe Alexandru Jakob din Cluj, pe Dumitru Cernicica și Zoltan Eidlitz din Oradea. Nici unul dintre componenții acestei echipe nu avea competențele presupuse de funcțiile în care fuseseră numiți (lacună evidentă în mai toate ministerele); toți erau ardeleni și maghiarofofi; nici unul nu fusese închis la Caransebeș; toți vor fi judecați și condamnați împreună cu șeful lor după eliminarea acestuia în 1952.

Nu la fel de aspiră a fost soarta colaboratorilor pe care Ana Pauker îi adunase în jurul său la M.A.E. În primul rînd era masivul grup de femei în frunte cu Ana Toma, Tina Chivu, Ida Felix, Cristina Luca (mai tîrziu Boico), etc. Urmau personalitățile de prestigiu promovate ca ambasadori: Grigore Moisil, Vlădescu-Răcoasa, Simion Stoilov, Mihai Ralea și alții, apoi oameni de partid cu funcții superioare, ca Eduard Mezincescu, Avram Bunaciu, Dr. Gh. Brătescu, Mihai Beniuc, Cornel Bogdan, Mihai Dragomirescu și alții care nu trecuseră prin închisoare, exceptându-i pe Marin Florea, Ionescu I, tatăl regizorului Petrică Ionescu, ambasador la Washington, și pe Barbu Zevedei, fostul asistent al lui Blaga, trimis consilier la ambasada din Londra de unde nu s-a mai întors.

Alcătuirea acestor staff-uri arată că reprezentanții Caransebeșului reușiseră să pătrundă peste tot, în afara celor două enclave controlate de miniștrii Moscovei reveniți în țară la puțină vreme după ocuparea României de trupele sovietice. Reiese că distribuirea pozițiilor de putere nu se desfășura în mod omogen, de către o singură

instanță; că principalul criteriu după care se făcea selecția nu era cel al competenței, ci cel al afinităților personale dintre cei selectați și selecționer; și că foștii membri ai organizației de la Caransebeș nu erau agreeați de foștii șefi ai emigrației din U.R.S.S.. Din acest punct de vedere, se poate spune că practica fracționismului anticipase cu mult condamnarea lui de către plenara C.C. al P.M.R. (Partidul Muncitoresc Român) din mai 1952. Purtătorii ai acestei practici erau atât perdanții cît și cîștigătorii colizunii dintre respectivele fracțiuni. Prin termenul infamant de "fracționism" jargonul de partid urmărea să disimuleze temelia clientelară pe care se edifica noua putere. Relația clientelară este o relație personală între protectori și protejați, dar și între patronii diferitelor grupuri clientelare.

Prin urmare, plenara din 1952 nu opune între ele atât grupurile clientelare, cît pe corifeii lor: Gheorghe Gheorghiu-Dej pe de o parte, Ana Pauker și Vasile Luca, pe de alta. Înfrîngerea ultimilor doi permite descendenților organizației de la Caransebeș, care între timp își subsumaseră cea mai mare parte din structura puterii, să o absoarbă în întregime. Incompatibil cu rînduile staliniste, pluralismul clientelar face loc unui monolitism care nu va lucea sfîrșit decât în decembrie 1989.

Detaliile acelei călătorii configurează un episod ale căruia efecte de durată sunt în genere ignorate sau măcar subestimate. La capătul drumului organizația își păstrase efectivul de bază, dar își modificase radical funcția. Foștii lucrători ai tîmplăriei, ai cizmăriei și ai vopsitoriei, spălătorii ai nesfîrșitelor coridoare, executorii docili ai tuturor ordinelor conducerii, își lepădaseră odată cu zeghiile și aparenta lor cumințenie, treasformându-se în principalii protegoați ai ofensivei pentru instaurarea regimului stalinist în spațiul carpato-dunărean. Modul lor de viață din anii de închisoare, ca detinuți, va condiționa profund modul în care ei vor acționa ca personalități publice de prim rang.

În limitele mai sus menționate, se poate considera că platformele obositului marfar aduseseră de la Caransebeș la București detașamentul de soc al viitoarei dictaturi. Iar

continuitatea organizației nu decurgea numai din continuitatea efectivelor sale, ci și din cea a liderului ei: nelimitata autoritate conspirațională a deținutului Gheorghiu-Dej asupra organizației din temniță se va metamorfoza în neîngrădită putere a liderului P.C.R. asupra societății, model contestat postum cu vehemență și imitat cu sfîntenie de Ceaușescu.

Fragment din lucrarea "Ceaușescu: anii numărătorii inverse", în curs de elaborare

CINE NE CITEȘTE:

Apreciez "Sfera Politicii" ca o revistă de avangardă a societății românești. Doresc să felicit editorii și redactorii acestei reviste pentru că au reușit, în toti acești ani, să păstreze o abordare serioasă a unor subiecte multiple anorate în realitatea tranziției sau în trecutul încă nedeslușit pe deplin.

Mult succes și viață lungă revistei "Sfera Politicii"!

Theodor Stolojan
23 iulie 1999

Theodor Stolojan
Economist, fost Prim Ministrul al României

Pavel Câmpeanu, sociolog, Director Executiv al Centrului Independent pentru Studii și Cercetări Sociale, profesor la Universitatea București. A devenit membru al P.C.R. înainte de al doilea Război Mondial. A fost arestat și închis. Printre lucrările sale se numără analiza sociologică a societăților staliniste în patru volume: *The Sincretic Society, The Origins, The Genesis și Exit*, publicate în SUA între 1980-1990.

Divergențe confesionale (II)

VICTOR NEUMANN

În anii regimului comunist, activitatea de rezistență s-a desfășurat în centrele cu veche tradiție greco-catolică, precum Reghin, Cluj, Lugoj, Baia-Mare. Au fost cazuri în care această conștiință religioasă s-a manifestat și în București. Trebuie menționat că raporturile tensionate între cele două biserici românești au fost întreținute pe tot parcursul dictaturii comuniste. Biserica ortodoxă a arătat fie indiferență față de gravitatea situației conaționalilor aparținând celui de-al doilea cult ca mărime, fie și-a manifestat ostilitatea prin publicarea de articole defâimătoare în periodicele proprii. Exemplele de acest fel au fost oferite de "Telegraful Român" de la Sibiu, de revista "Biserica Ortodoxă Română" de la București, de alte publicații metropolitane aparținând acestui cult. Statul totalitar-comunist român - inspirat de modelul sovietic - a pus sub control nu doar opinii politice și culturale, dar și viața religioasă a întregii populații¹¹. El a satisfăcut orgoliile naționaliste ale unor reprezentanți ai ortodoxiei care văzuseră în continuitatea greco-catolicismului un pericol pentru destrămarea unității etnice și stat-naționale. Așa se explică faptul că, adesea, statul a manipulat cultele conform proprietăților sale ideologice.

Ortodoxia - ca instituție oficială - a cooperat cu regimul. Ea a acceptat ca un departament special organizat de stat - este vorba de acela al cultelor - să-i dicteze orientarea ideologică, să-i selecteze personalul, să-i conducă relațiile internaționale ori pe acelea dintre ierarhii interne. În timp ce biserică ortodoxă avusea posibilitatea de a-și desfașura liber ritul și dreptul de a-și conserva valorile patrimoniale, aceea greco-catolică fusese interzisă prin lege pentru că

După evenimentele din decembrie 1989, biserică greco-catolică a încercat să intre în posesia drepturilor sale. Prin decretul-lege nr.8 din 30 decembrie 1989 emis de conducerea provizorie a statului (instaurată după îndepărarea lui Ceaușescu) s-a abrogat decretul din 1 decembrie 1948 care interzise activitatea greco-catolicilor. Printr-un alt decret-lege, nr.126 din 9 aprilie 1990, s-a prevăzut restituirea tuturor bunurilor ce aparținuseră cultului: biserici, reședințe, școli, orfeline, spitale și.a. Cea mai importantă a fost și a rămas problema restituiri bisericilor. Singura zonă în care s-a reușit retrocedarea cîtorva lăcașuri de cult fără dificultăți a fost aceea a Banatului. Reușita s-a datorat atitudinii tolerate a populației locale și contribuției decisive a mitropolitului ortodox de la Timișoara, dr. Nicolae Corneanu. Așa s-au petrecut lucrurile în cazul bisericii din Lugoj, aceasta redevenind unul dintre importantele lăcașuri episcopale greco-catolice.

Nu aceeași a fost situația la Cluj și în ținuturile Maramureșului, Sălajului și Bistriței, unde conflictele dintre cele două instituții bisericești au

degenerat în repetate ocazii¹². Comisiile mixte care se întâlnesc periodic nu au ajuns întotdeauna la puncte de vedere comune ori apropiate spre a rezolva diferendele. Hotărîrile judecătoarești, luate adesea în favoarea bisericii greco-catolice, nu au fost respectate. În alte împrejurări, retrocedările au fost amînate fără motiv. Sunt orașe în care și astăzi preoții greco-catolici oficiază în aer liber. Dificultatea derivă din aceea că biserică ortodoxă cere ca diferendele să se rezolve în cadrul eparhiilor. Cu o asemenea concluzie s-a încheiat și întâlnirea comisiilor mixte din decembrie 1998 și ianuarie 1999. De obicei, reprezentanții guvernului nu intervin spre nu riscă pierderea popularității în mijlocul electoratului.

Ierarhia bisericii greco-catolice a fost restabilită imediat după evenimentele din 1989. Prin decizia Papei Ioan Paul al II-lea din 14 martie 1990 au fost numiți episcopii diecezelor greco-catolice din România: Alexandru Todea - arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș, înlocuit de episcopul Lucian Mureșan ca urmare a unei grave îmbolnăviri; Ioan Ploscaru, episcop al diecezei Lugojului; George Guțiu, arhiepiscop al diecezei de Cluj-Turda; Vasile Hossu, episcop al diecezei de Oradea; Ioan Cherteș, arhiepiscop al diecezei de Cluj. În martie 1991, Alexandru Todea a fost ales președintele Confederației Episcopatului Greco-Catolic din România, iar în iunie 1991 a fost ridicat la rangul de cardinal printr-un decret al Papei. Numărul de astăzi al credincioșilor nu este echivalent aceluia din perioada interbelică sau din anii de după război. Totuși, are loc o creștere constantă. Sunt regiuni - cazul Maramureșului de pildă - unde statisticile indică existența a 140.000 de credincioși în urma recensămîntului din anul 1992. Cu siguranță, numarul lor a crescut în ultimii ani, doavadă fricțiunile multiple pe tema bisericielor în satele, comunele și orașele amintite regiuni¹³.

Tot în Maramureș există 240 de parohii și un numar de 13 protopopiate greco-catolice. Toate aceste date contrazic opiniile potrivit căror "greco-catolicii au ierarhie, au episcopi, dar nu au credincioși și cer retrocedarea inclusiv a

acestora"¹⁴.

Nemulțumirile bisericii greco-catolice s-au intensificat pe fondul amînării sine die a rezolvării problemelor patrimoniale. Disputele de la Cluj din cursul anului 1998 și de la începutul lui 1999 au degenerat în acte violente ale credincioșilor ambelor culte. În interiorul uneia dintre bisericiile revendicate de greco-catolici și cîştigate prin hotărîre judecătoarească a avut loc un conflict între enoriași. Această stare a lucrurilor s-a datorat episcopului bisericii ortodoxe de la Cluj care a întreținut în ultimii zece ani o atmosferă tensionată, conexind adesea propria activitate la aceea xenofobă a Partidului Unității Naționale Române și a primarului Gheorghe Funar. Nu trebuie omis nici tonul pe care s-au făcut revendicările greco-catolice. Lipsa de tact și de diplomație a publiciștilor și a unora dintre credincioșii greco-catolici arată existența resentimentelor. Fără îndoială că ideile politice au concurat enorm la conservarea stării de spirit amintite. În ultimul deceniu, Clujul a excelat ca loc al disputelor religioase dintre greco-catolici și ortodocși pe deoarece, al acelora ideologico-administrative dintre români și minoritatea maghiară pe de altă parte. Să fie vorba de întâlnirea a celor două opțiuni culturale și de civilizație sau de reminiscințele regimului comunist-naționalist al lui Ceaușescu? Ceea ce se întimplă în Cluj la nivelul decizional sugerează întîrzierea modernizării. Se poate ca ecoul încă modest al instituțiilor formatoare să-și spună cuvîntul în mediile politice și de presă locale, dar mai ales în mijlocul masei. Instrucția sumară a multor segmente sociale face posibilă manipularea acestora după bunul plac al liderilor politici.

Reluarea vieții religioase a greco-catolicilor după 1989 a fost neașteptată pentru opinia publică românească și pentru aceea internațională. Ea a evidențiat supraviețuirea unor aspirații spirituale diferite în mijlocul societății românești. Faptul acesta este cu totul special după o jumătate de secol de opresiune. Cît privește problema clarificărilor doctrinare, o reală dezbatere

interconfesională nu a avut loc. O parte a disensiunilor dintre biserici a fost preluată de presa culturală, fără ca aceasta să poată dezvolta un model de dialog, interpretări nepartizane sau idei lămuritoare în legătură cu fondul neînțelegerilor. Mai presus de opoziția dintre stereotipii culturale, cred că trebuie înțeleasă o realitate socială și politică pe care a conferit-o apartenența greco-catolicilor la biserică apuseană timp de 300 de ani. Este aici în discuție - ceea ce am remarcat deja în primele pagini ale acestui studiu - dorința de recunoaștere a apartenenței la civilizația modernă europeană. Faptele și reacțiile din timpul comunismului reflectă o istorie apropiată cu aceea a grupurilor religioase aparținând națiunilor Europei Centrale. Reprezentanții cultului sunt de părere că o evoluție consonantă cu aceea a vecinilor de la vest o indică rolul acordat școlii, seminarilor, vocației preotului, rigorii dogmei¹⁵. Activitatea - ca și doctrina bisericii - poate fi apreciată ca fiind mai mult decât o punte între ortodoxie și catolicism.

Faptul că provocările lumii moderne nu au făcut obiectul unei dezbateri, a avut drept consecință incapacitatea liderilor bisericii ortodoxe de a face distincțiile necesare păstrării autonomiei cultului. Explicația potrivit căreia în sinul ortodoxiei nu avuseseră loc o reformă ar trebui luată în considerare atunci când prezentăm confruntarea dintre cele două culte românești din Transilvania. La fel, centralismul sau desconsiderarea problemelor specific regionale. Cele două regimuri totalitare au profitat de faptul că o parte din purtătorii de cuvînt ai bisericii române majoritare - adesea cei mai de seamă ori cu cea mai mare audiență - detestaseră democrația, formele plurale ale existenței sociale, religioase și culturale. Suprapunerea conceptelor de stat, biserică și națiune - cu toate consecințele ideologice ce decurg din aceasta - a putut funcționa pe fondul ignoranței intelectuale, cultivate nu doar de politicieni și de reprezentanții bisericii, dar în primul rînd de inteligenția laică. De aici confuziile: revendicarea de către fiecare cult a dreptului de a se exprima în numele națiunii; promovarea formulei

"biserică neamului"; ridicarea tonului în probleme care privesc exclusiv puterea statală sau aceea civilă. În acest sens ar trebui menționat că renașterea greco-catolicismului în Transilvania după 1989 a coincis cu reluarea unui discurs articulat în cursul secolului al XIX-lea și care poate fi lesne catalogat drept resentimentar.

Prima vizită a unui suveran pontif într-o țară majoritar ortodoxă s-a datorat existenței greco-catolicilor, suferințelor îndurate de aceștia pe parcursul regimului comunist și necesității susținerii lor în încercarea de recuperare a poziției avute în viața religioasă și culturală a Transilvaniei. Întâlnirea dintre Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teocist a fost ea însăși de referință, reușind să provoace o admirări specială din partea clerului ortodox român. Mesajul transconfesional al suveranului pontif a fost rezumat prin cuvintele: "toți oamenii să facă parte din familia mea - toți creștinii să fie una". Cele două culte au fost invitate la meditație, pasul politic următor al majorității române depinzând în mare măsură de conținutul dialogului interconfesional¹⁶.

Prezența Papei Ioan Paul al II-lea în România în mai 1999 a arătat că ambele confesiuni pot manifesta o disponibilitate pentru dialog. În luările sale de cuvînt, Papa a invocat ideea înțelegerii între cele două culte practicate de români. El a subliniat meritele greco-catolicilor în rezistență împotriva comunismului, dar a sugerat ca invocarea trecutului să nu fie facută de către o biserică împotriva celeilalte. Mesajul suveranului pontif a stîrnit admirării publicului român indiferent de confesiune și a reușit să îndepărteze imaginea falsă cultivată de folclorul anti-catolic. Biserică ortodoxă română a avut meritul de a fi acceptat vizita Papei; de a fi susținut - prin vocea Patriarhului Teocist - ideea ecumenismului; de a fi cooperat pozitiv cu forțele politice democratice din România. În amintita ocazie, biserică ortodoxă română s-a văzut pusă față în față cu problema secularizării, adică, în relație cu unul dintre principiile de bază ale funcționării lumii moderne. Meritulos este că ea a fost dispusă să dialogheze și să-și pună

problema revizuirii orientării anti-moderne care a îndepărtat-o de valorile tradiționale ale Europei apusene.

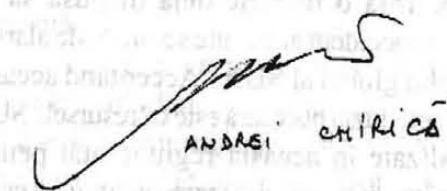
NOTE

1. Biserica greco-catolică este rezultatul unirii unei părți a credincioșilor ortodocși români din Transilvania cu Biserica Romei. Adică, un procent dintre ortodocși au acceptat ca sub conducerea episcopilor lor să treacă sub patronajul spiritual al papalității, păstrând un număr de elemente specifice ritualului bisericesc ortodox. Procesul de unire a avut loc în anii 1697-1701. Oferta de unire și, deci, de recunoaștere a clerului român a venit din partea împaratului Leopold I al Imperiului habsburgic care inițiașe acțiunea printr-o patentă datată 1692. Semnificația unirii a fost religioasă și politică. Unirea urma să conducă la catolicizarea întregii populații românești din Transilvania. Condițiile ei au fost transformate în revendicări politice de către reprezentanții clerului greco-catolic din Transilvania: încetarea stării de toleranță; dreptul la funcții în administrația Transilvaniei și în administrația imperială; dreptul la școală și la folosirea limbii române. Prin activitatea bisericii greco-catolice a fost posibilă realizarea celui dintâi pas important în formarea conștiinței identității colective a populației românești din Transilvania. Sensul asimilist initial - proclamat prin crearea acestei biserici - a stimulat formarea elitei culturale și emanciparea unor segmente sociale. Unirea cu biserica Romei a deschis perspectivele pentru alfabetizare, pentru afirmarea unei generații de învățăți cunoscută sub numele de Școala ardeleană. A contribuit la receptarea ideilor Aufklärung-ului austriac promovat de Viena și, ulterior, la receptarea ideii de națiune.
2. A fost cazul lui Nicolae Bălan care a acceptat poziția de mitropolit în teritoriile ocupate de armata română în timpul campaniei duse de aceasta alături de naziști împotriva Uniunii Sovietice. Pe de alta parte, același mitropolit i s-a adresat lui Ion Antonescu în favoarea evreilor din Transilvania și Banat spre a opri deportarea în lagărul de exterminare de la Lublin. Cf. Alexandru Safran, "Un tăciune smuls flăcărilor", Hasefer, București, 1995. Într-un capitol al cărții noastre, "The History of the Jews of Banat County", Tel-Aviv University, am arătat rolul baronului Franz von Neumann în impiedicarea deportării amintișilor evrei, este vorba de comunitățile din Timișoara, Arad și Turda. Vezi și Victor Neumann, "Istoria evreilor din România". Studii documentare și teoretice, Amarcord, Timișoara, 1996.
3. Vezi Sematismul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla pe anul 1947, p.65, apud Silvestru Aug. Prundus, Clemente Plaianu, Alexandru Nicula, Ion M.Bota, Ion Costan, Cardinalul Iuliu Hossu, Editura Unitas, Cluj, 1995, p. 117.
4. În favoarea sa a intervenit și rabinul șef al României de atunci, Alexandru Safran. Vezi Alexandru Safran, op.cit.
5. Apud ziarul "Drapelul nostru" (Baia-Mare), nr.29, din 1948, p.2.
6. Alexandru Mircea, Pamfil Carnațiu, Mircea Todericiu, Calvarul Bisericii Unite, în Biserica Romana Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie, Cluj, 1998, p.253.
7. Vezi documentele publicate în vol. Biserica Romana Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie, pp.257-258.
8. Anuarul statistic al României, 1930.
9. Valeriu Achim, Închisoarea din Sighet acuză, Baia-Mare, 1991, p.59.
10. Apud ziarul "Graiul Maramureșului", Baia-Mare, an.IX, nr. 64/1998, p.2.
11. Toate celelalte culte fuseseră puse sub control, inclusiv acela ortodox. Nici unul însă nu fusese suprimat, aidoma aceluia greco-catolic; nici unul nu fusese complet trecut în ilegalitate, nu avusese parte de un tratament atât de aspru și pe o perioadă de decenii. Chiar și cultele neoprotestante erau socotite mai puțin periculoase decât cultul greco-catolic, în anumite cazuri acestea acordându-li-se dreptul de a beneficia de relații internaționale și de a primi sprijin material venit din exterior.
12. Vezi, de exemplu, relatările din ziarul "Graiul Maramureșului", Baia-Mare, an.X, nr.42/1999.

13. Romanian Statistical Yearbook, 1992.
14. Teodor Damsa, Biserica greco-catolică în perspectiva istorică, Editura de Vest, Timișoara, 1994, p. 246.
15. Dialog cu vicarul George Surdu, șeful Misiunii Catolice Romane de la Paris, 19 iulie 1999.
16. La 10 iunie 1999 a avut loc o nouă întîlnire a comisiei mixte de dialog ortodoxo-greco-catolic în cadrul căreia a avut loc o evaluare a vizitei Suveranului Pontif în România. Cf. "Vestitorul Unirii" (revista episcopiei româna-unită cu Roma), Oradea, An.VIII, nr.1, 1999, p.2.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid "Sfera Politicii". Înținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

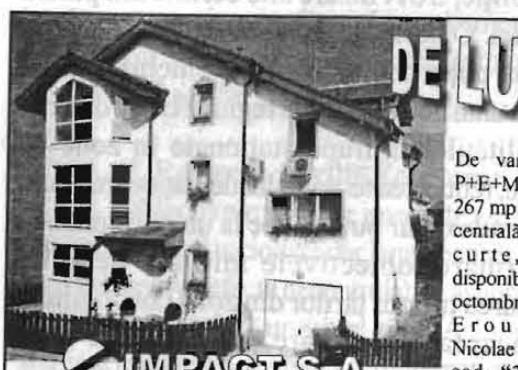
ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președinte S.C. MobilRom S.A.

Victor Neumann, Doctor în Istorie, profesor la Universitatea de Vest, Timișoara, titularul cursului de "Istorie Modernă și Universală", autor al mai multor cărți și studii de specialitate publicate în România și în străinătate, dintre care: Tentăția lui Homo Europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa centrală, ediție în limba română și ediție în limba engleză, apărută la Columbia University Press; Istoria evreilor din România. Studii documentare și teoretice; Identități multiple în Europa regiunilor. Interculturalitatea Banatului, ediție bilingvă română și franceză. Studii post doctorale la IREK Washington SUA; Netherlands Institute for Advanced Study-Wassemar; Universitatea din Viena, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris; profesor asociat la Georgia States Universities SUA.

DE LUX!

De vânzare vilă P+E+M, 8 camere, 267 mp utili, 4 băi, centrală termică, curte, garaj, disponibilă la 15 octombrie 99, str. Erou Iancu Nicolae - Baneasa, cod. "20", pret 245.000 US\$ în rate 4 ani.

IMPACT S.A.
DEVELOPER & CONTRACTOR
TEL. 312.32.52; 210.32.51; 312.47.56; 312.58.68

Kosovo: Efecte globale (III)

MIHAI MUŞET

I. Stabilitate, Drepturile Minorităților, "Cal Trojan"

Capacitatea NATO de a stabiliza regiunea Europei Centrale și de Est a devenit un obiectiv central al întregii politici externe a SUA. Orice alt rezultat ar fi un eșec major: percepția că alianța nu poate controla o regiune deja dispusă să se integreze în Occident ar trimite semnale de alarmă despre rolul global al SUA. Acceptând această premiză, concluzia necesară este că resursele SUA sînt focalizate în această regiune atât pentru obiective imediate cât și de termen lung. Aceste obiective sunt, în ordinea importanței, militare, politice și în mai mică măsură, economice, și de aceea prețul pe care România trebuie să-l plătească pentru integrare Euroatlantică a fost redus drastic.

Obiectivele militare imediate țin de normalizarea situației din Kosovo, control democratic civil asupra forțelor din zonă, și readucerea forțelor NATO la un rol pur militar. În acest context, în afară de participarea la operațiunile din Kosovo cu forțe simbolice militare și de poliție, SUA nu are alte cerințe din partea României. Obiectivele militare ale SUA pe termen lung sînt puțin contradictorii ele incluzând atât evitarea unui nou conflict în regiune cât și, datorită sensibilităților la trupe staționate în zone de tensiune, reducerea termenului de staționare, lucruri care paradoxal ar putea duce la un nou conflict. Prin urmare, obiectivele militare necesită cooperarea tuturor țărilor din zonă concomitent cu blocarea căilor care pot conduce spre destabilizare.

Momentul Kosovo a indicat clar nu se

poate conta în perpetuitate pe dorința Rusiei de a stabiliza regiunea și că, deși țările din regiune sunt cointeresate în cooperare, controlul căilor de acces în regiune este modul preferabil de a izola o zonă de conflict militar—Balcanii, de una de volatilitate politică—Rusia. Geostrategia a revenit în Europa. Izolarea teritorială a Balcanilor de Rusia necesită controlul asupra cursului inferior al Dunării, și al trecătorilor din Balcani și din Carpați. Iar astă înseamnă că România și Bulgaria au devenit teritoriile pe care NATO trebuie să le controleze, dar pentru care nu poate să lupte. Deoarece ambele țări sunt dispuse să negocieze neutralitatea și accesul NATO la teritoriul lor pentru garanții de securitate, deoarece democrația în ambele țări a prins forme încurajatoare, și deoarece problemele lor economice și-au pierdut relevanță în contextul Kosovo, obstacolele majore în calea integrării lor în NATO au fost ridicate.

Prin urmare, obiectivele militare ale SUA pe termen lung ridică două întrebări relevante pentru România: dacă SUA a decis să sprijine integrarea României în NATO, și dacă integrarea României poate fi subvenționată de către SUA. Conturul și substanța relațiilor militare ale SUA cu România sunt definite de zonele de tensiune existente între ele. Anul trecut am identificat cinci zone de tensiune în această relație, trei dintre ele cu implicații în stabilitate: problema drepturilor minorităților, insistența nejustificată a României că îndeplinește condițiile de admitere în NATO, și imaginea României de potențial "cal troian" al alianței.² Evenimentele din Kosovo au modificat, eliminat, sau reactualizat aceste zone de tensiune. În Aprilie 1999, președintele Clinton a semnalat și

congratulat public modelul românesc de rezolvare a problemelor minorităților, eliminând teoretic această zonă de tensiune. Este însă mai prudent să interpretăm declarația președintelui Clinton prin prisma realității din România, unde minoritatea maghiară are revendicări legitime încă nesoluționate, și prin prisma situației din Kosovo, când cooperarea României era absolut necesară. Argumentăm deci că, deși rezolvarea problemelor minorităților a dispărut ca zonă de tensiune, ea rămâne un factor de evaluare al României din punct de vedere al stabilității regiunii.

A doua zonă de tensiune—aserțiunile României că îndeplinește condițiile de admitere în NATO—a dispărut ca urmare a schimbării în interesele geostrategice ale SUA în regiune. Teritoriul, nu capacitatea militară, dictează dacă și unde se profilează noi zone de tensiune, și care sunt metodele cele mai eficiente de a le controla. O garanție de securitate pe termen lung este mai puțin costisitoare decât un conflict, chair și scurt. În plus, în lumina avantajului tehnologic decisiv pe care NATO l-a demonstrat în Kosovo, insistența României asupra capacitații ei militare, bazată pe arsenal acumulat din surse comune cu cel iugoslav, și-a pierdut credibilitatea. Evenimentele din Kosovo au demonstrat că România este un element dar nu o sursă de stabilitate a regiunii.

A treia zonă de tensiune, imaginea de "cal troian", este cea mai sensibilă deoarece implică aspecte ale suveranității naționale dar și activitatea unor instituții care au fost implicate în represiunea comunistă. Aceasta zonă a fost reactualizată. Conducerea României a demonstrat că este posibil ca, în ciuda obstacolelor politice, reabilitarea unor colaboratori ai SUA să fie obținută prin act juridic. Cu toate acestea, ar fi eronat să se echivaleze reabilitarea unor persoane cu nerezolvarea problemelor sistemice ale instituțiilor de informare și inteligență. Schimbările în personalul de decizie au fost insuficiente pentru a angaja aceste structuri într-un dialog largit de cooperare cu cele din SUA. Totodată, reticența de a dialoga se datorează prezenței nejustificate în România a unui spirit de

neîncredere în intențiile SUA și a celor care văd în acțiunile SUA stagile unui complot cu scopul de a-i asigura hegemonia în zonă. Acest aspect este incompatibil cu interesele SUA și poate afecta nefavorabil direcția generală de evoluție a relației SUA cu România. În ceea ce privește aspectele suveranității naționale, poziția României ar fi mai pragmatică dacă ar pleca de la premiza că, în mod inevitabil, integrarea militară înseamnă un grad înalt de control internațional și împărțire de informații cu aliații, că așa-zisele secrete naționale sunt în mare măsură perimate, cunoscute, sau accesibile din surse terțe, că un secol de suveranitate ancorată de interesele Rusiei a însemnat pierderea unor oportunități de liberalizare socială. Si că, nici înainte de 1990, suveranitatea ei națională nu a fost absolută.

În ceea ce privește subvenționarea integrării, ea depinde de capacitatea armatei române de a menține și opera eficient echipamentul ce trebuie transferat, că și de abilitatea de a rămâne impermeabilă la influențe politice. Primul element poate fi satisfăcut prin a delega elementele cele mai valoroase atât în operațiuni militare comune cât și la procesele de instruire din SUA, iar al doilea element poate fi atins dacă armata își reduce sensibil profilul în jocurile politice și este administrată transparent prin buget stabil. Nu observăm probleme structurale majore care să împiedice aceste obiective. Deși nu va fi niciodată prezentată sub acești termeni, subvenționarea de către SUA a integrării militare a României este prețul pe care SUA vrea și poate să-l plătească pentru **reorganizarea sinceră** a serviciilor secrete române, în sine aspectul cu potențialul cel mai productiv al acestei relații.

II. Reformă, Sprijin Economic, Alegeri

Obiectivele politice imediate ale SUA în regiune nu vor fi niciodată declarate pentru simplul motiv că ar avea efecte necontrolabile asupra scenei politice. Nu este însă un secret că SUA favorizează slabirea unității doctrinare a forțelor naționaliste și de stânga. În contextul României, aceste forțe,

deși incapabile să dea singure înapoi progresele democratice, pot încetini substanțial ritmul tranzitiei. În condițiile în care progresul reformei este deja o sursă de tensiune în relația SUA cu România¹, un ritm incetinit al tranzitiei este implicit, prin solidificarea decalajelor pe granița NATO, o nouă sursă de tensiune în regiune și un alt obstacol în calea integrării economice.

De aceea SUA urmărește stabilirea unui model politic viabil și mai flexibil de tranzitie dar cu cerințe democratice ferme, un model ce poate fi recomandat altor țări din regiune. Acest model nu urmărește salturi spectaculoase în dezvoltare economică, dar ocrotește stabilitatea, fiind caracterizat prin alegeri democratice, transfer pașnic de putere, și garantarea drepturilor individuale. În toate aceste sfere, guvernul român a făcut în ultimii doi ani ceva progres, deși este confruntat cu o opoziție puternică și mari probleme economice. Volumul progreselor și conținutul lor însă nu au convins că România este capabilă să parcurgă drumul lung al integrării într-o perioadă scurtă. Deși SUA ar fi preferat focalizarea pe sectoarele esențiale ale tranzitiei: protecția proprietății individuale și liberalizarea economiei prin legislație organică, România a optat pentru menținerea la cote înalte a protecțiilor sociale, un rol proeminent al statului în societate, și intervenții guvernamentale prin ordonanțe, confruntându-se cu realitatea că acest model are, în condițiile unei economii în contracție, un cost imposibil de mare.

În scurt timp, toate serviciile pe care statul le-a garantat populației—educația, protecția poliției, sănătatea, curătenia publică, infrastructura drumurilor și a comunicațiilor—au devenit insuficiente, provocând critici asupra metodelor expeditive de guvernare și producând o stare generală de apatie politică materializată în jumătate din populație incapabilă să își exprime opțiunile politice. Această stare de lucruri a transformat guvernul român dintr-o instituție care dirijează afacerile societății într-una care **mediază** perioadele de criză. Prin urmare, deși nu îl agrează, SUA nu respinge modelul de tranzitie român-

deoarece nu acceptă idea agravării problemelor sociale pe fondul învigorării forțelor de opozitie, dar insistă că acest model trebuie să încorporeze elemente pure de capitalism, un proces început în ultimile luni prin condiționarea severă a împrumuturilor acordate de FMI. Obiectivele politice ale SUA de slăbire a naționalismului de stânga au făcut ca SUA să accepte în România o variantă a reformei cu puternice trasături de protecție socială, eliminând astfel a patra zonă de tensiune a relației SUA-România.

Am arătat în trecut că volumul redus al schimburilor economice dintre SUA și România este a cincea, și ultima, zonă de tensiune în relația bilaterală.² Această zonă și-a pierdut din importanță odată cu noua emfază asupra stabilității regiunii și a fost facută irelevantă de puterea redusă de cumpărare a României. De aceea, obiectivele economice ale SUA reies numai din contextul finanțării programelor de dezvoltare. În lipsa unei economii românești capabile să participe competitiv în economia globală, SUA urmărește să creeze cel puțin bazele unei industrii private financiare care poate aloca eficient fondurile de dezvoltare obținute din occident și care, în mod egal, poate asigura participarea occidentului în beneficiile dezvoltării. Pe scurt, obiectivele economice ale SUA nu mai au o natură imediată și caută pe termen lung să pună în România bazele unui sistem economic eficient și competitiv.

În concluzie, momentul Kosovo a redus tensiunile din relația SUA-România la chestiunile legate de credibilitatea României în cazul că va fi invitată în NATO, un progres remarcabil pentru o perioadă de numai un an.

Succesul obiectivelor SUA nu vor fi cunoscute înainte de alegerile din anul 2000, eveniment care poate altera cursul relației SUA-România. În ultimii doi ani, pe fondul nemulțumirii populației, partidele de opoziție din România au atins apogeul popularității (60-65%) în rîndul electoratului. Opoziția nu poate menține pe termen lung această poziție, care inevitabil va suferi un declin odată cu începerea campaniei electorale.

Dilema partidelor de dreapta constă în luarea unor măsuri care să diminueze popularitatea opoziției sau în focalizarea resurselor pentru îndeplinirea mandatului dobândit în 1996. Prima alternativă le-ar îmbunătăți considerabil poziția de plecare în campania din anul 2000 și percepția populației că acest guvern răspunde prompt la urgențe sociale. Cu toate acestea, mandatul alegerilor din 1996 este mai puternic decât urgențele de moment, și încă de actualitate pentru necesitățile sistemice ale României. Credibilitatea în fața electoratului se câștigă prin obținerea obiectivelor promise în trecut, nu prin luarea de măsuri care subminează acele obiective și care în final nu pot evita deciziile grele pe care orice politician trebuie să le ia. Similar, partidele de dreapta trebuie să recunoască capcana unei campanii electorale premature și desfășurată sub limitele decentei, lucru care tinde să desconteze dreapta de segmentele populației care o suportă. Tonul campaniei trebuie să fie moralitatea și soluțiile aplicate la rezultatele, sau lipsa de rezultate ale, fostelor guverne. O victorie a soluțiilor, nu a nemulțumirilor, este cea care întărește progresele democrației și, implicit, cele din relația SUA cu România.

Ar fi însă incorect să se înțeleagă că relația SUA cu România poate fi influențată numai de alegerile din România. Alegerile din SUA din anul 2000 pot afecta modul în care SUA percep prioritarile ei globale și rolul pe care trebuie să îl joace. Este cert că actuala guvernare se va retrage, și nu este cert că o victorie a democraților va însemna continuitate în politica externă. Este însă cert că acțiunea militară din Kosovo a avut un sprijin ambivalent în Congres iar populația și-a pierdut interesul cu mult înainte de soluționarea conflictului. Este la fel de adevărat că o victorie republicană ar aduce o politică externă globală, prin urmare mai puțin focalizată pe Europa Centrală și de Est, aspect ce ar condiționa un conținut bogat al relației SUA-România de prezență continuă a unei situații tensionate în Balcani. Un alt adevăr al alegerilor este acela că și alegerile din Rusia din anul 2000 pot afecta

aspectele productive ale relației SUA cu România.

Protejarea relației SUA-România de fluctuații în opțiunile politice domestice se poate obține prin intensificarea cooperării militare și a schimburilor economice. Clasa politică română percep evenimentele din Kosovo drept o oportunitate de a exploata interesul occidentului în locația strategică a țării vis-a-vis de Iugoslavia și de a obține o cotă cât mai mare din fondurile de dezvoltare. O astfel de poziție este nejustificat de pasivă și nu fructifică integral mediul propice largirii schimburilor militare și economice regionale, cu Uniunea Europeană, și cu SUA. Totodată, România poate încuraja tentația occidentului de a-i acorda un tratament preferențial prin accelerarea reformelor. Iar asta înseamnă că, pentru ca România să poată beneficia de oportunitatea istorică creată de momentul Kosovo, clasei politice i se cere acum să fie motivată de **atruism**, lucru pe care nu l-a putut face în 1990.

Note:

¹Vezi Sfera Politicii, Nr. 62, septembrie 1998, (pp. 51-52).

²Ibid.

DE INCHIRIAT

Vila nouă D+P+3E, 10 camere, 600 mp utili, 6 băi, aer conditionat, 2 tel., garaj 2 auto, semineu, curte, parcare 6 auto, disponibilă, str. Scoala Herăstrău, cod "Vila 1", chirie lunară 6.000 US\$ + TVA.

TEL. 312.32.52; 210.32.51; 312.47.56; 312.58.68; 094.364.700

IMPACT S.A.
DEVELOPER & CONTRACTOR

MIHAI MUŞET - a absolvit cu *Summa Cum Laude* Colegiul Hunter, New York, în anul 1995 și în 1998 Brooklyn Law School, New York

Paradigma conșpiraționistă (IV)

GEORGE VOICU

II. De ce conspira?

A doua întrebare pe care discursul conșpiraționist și-o pune și la care se simte obligat să răspundă vizează motivația presupusei conpirații. „De ce există conpirație?” ar putea fi întrebarea generică în acest sens. Concretizată, ea cunoaște diverse forme, forme care antrenează uneori (nu însă întotdeauna) conținuturi diferite. Se pot distinge, din acest punct de vedere, două categorii ale acestei chestiuni. Una țintește prioritar cauza, alta – efectul. Concret, „care e motivul?” și „care e scopul?” conpirației sunt față și reversul aceleiași întrebări. Pentru a răspunde însă la aceste întrebări, consideră conșpiraționismul, trebuie mai întâi răspuns la o alta: „cui folosește”? Aceasta este considerată o întrebare-cheie, pentru că ea este în măsură să deschidă ușa pentru a putea răspunde adecvat la celelalte două întrebări.

Quid prodest?

Pentru a afla de ce există conpirație, e nevoie – constată mai departe oricine adoptă această paradigmă – de o metodă specială. Este – să-i spunem aşa – *metoda utilitară*, după care tot ceea ce se întâmplă se întâmplă pentru că folosește cuiva anume. Chestionând deci faptele în acest fel, se ajunge – pretind acești adepti – la sursa lor, la rațiunea lor de a fi. Conspiratoriștii aplică unanim această metodă, chiar dacă nu toți au ceea ce să ar putea numi „conștiință metodologică”. Unii o aplică cu știință, alții instinctiv.

Din acest punct de vedere, Ion Coja poate fi considerat un exemplu de „conștiință

metodologică” și de consecvență. Domnia sa, constănd un anume fenomen, îl chestionează de fiecare dată în acest mod: „cui folosește?” sau „cine are de tras foloase de pe urma lui?”. Observînd deci atent cine anume are de profitat de pe urma unui fenomen, domnia sa crede că va putea să deducă fără eroare interesele pe care acest fenomen le servește, deci rațiunea sa profundă, ultimă. „Cui i-a folosit – se-nstreabă metodic Ion Coja – inventarea acestui holocaust din România? Numai – decreează domnia sa prompt – propagandei maghiare!”¹ Relația aceasta este însă arbitrară, pare să recunoască însuși Ion Coja, pentru că mai apoi chestiunea pusă antrenează alt răspuns: „Dare timpul să vorbim și despre cei care, evrei fiind, au făcut din antisemitism o afacere, un profit, un gheșef! Care fac din antisemitism o sursă de avantaje, de cîștiguri!”² Si ca lucrurile să fie și mai limpezi, autorul *Marelui manipulator* stabilește în continuare că există „acea categorie de evrei cărora le prinde foarte bine că există antisemitism”³. Consecința logică e la îndemîna cititorului: antisemitismul în multe cazuri nu există în mod real, dar el e afirmat, inventat de evrei pentru că le aduce foloase precise. „Metoda” utilitară e aplicată și la istorie, rezultatul fiind spectaculos și considerat infailibil: „avem atât evrei cominterniști, care au avut de cîștigat totul de pe urma instaurării comunismului”⁴, încît – poate acum cititorul să deducă – nu e greu de văzut a cui opera politică a fost regimul comunist din România. Și, tot aşa, dacă „după Decembrie 1989, [evreii – n.m.] vor să fie primii și la demolarea

comunismului”⁵, faptul ar deveni inteligibil prin aceeași logică a profitului: evreii ar fi cei ce ar avea de cîștigat în noua ordine politică, prin urmare aceasta ar fi opera lor.

„Metoda” aceasta are, în *Marelui manipulator*, tot felul de aplicații, inclusiv – și mai ales – criminalistice. Cînd autorul acestei cărți afirmă că Ioan Petru Culianu „a fost asasinate deoarece, savant de talie mondială, deranja pe cineva exact la acest nivel: mondial, planetar”⁶, asistăm la un alt exemplu concret de aplicare cu „succes” a aceleiași „metode” într-un domeniu absolut special, în care – constată uimit cititorul – Ion Coja e mai priceput decât FBI-ul și decât Sherlock Holmes, detectivul neîntrecut din povestirile lui Sir Arthur Conan Doyle. Ioan Petru Culianu – susține Ion Coja – ar fi pătruns marea taină a lumii, mai precis ar fi aflat cine anume conduce occult lumea. În consecință, dacă se pune întrebarea cine a avut de cîștigat de pe urma morții savantului româno-american, răspunsul – deduce suveran Ion Coja – nu poate fi decât unul singur: cei ce conduc lumea, care, omorîndu-l pe savantul român, au împiedicat astfel deconspirarea secretului lor. În sprijinul acestei idei, este citat ca o autoritate în domeniul Mircea Ticleanu: „Asasinarea lui I.P. Culianu a avut drept cauză principală cunoașterea evidentă de către acesta a codurilor secrete ale *lumii oculte*, pe care a desemnat-o metaforic sub numele de *Imperiul maculist*”⁷, cunoaștere pe care I. P. Culianu și-ar fi însușit-o de la Mircea Eliade.

Detectivul român aplică această metodă și în cazul morții lui Nicolae Ceaușescu, rezultatul fiind, chipurile, la fel de spectaculos și de inatacabil. România condusă de Ceaușescu – constată Ion Coja – își plătise datorile externe, fapt unic în istoria omenirii, și, în plus, adoptase o lege care îi interzicea să mai facă împrumuturi de la băncile străine. Faptul acesta, e de părere Ion Coja, echivală cu deplina independență a dictatorului român, ceea ce nu putea fi acceptat de cei care domină – nu numai financiar – lumea. Dacă se adaugă la acest statut de neatîrnare faptul că

dictatorul de la București urma să înființeze o bancă internațională – împreună cu Gadhafi și cu ayatolahul Iranului – care ar fi intrat în concurență cu toate marile bănci internaționale existente și le-ar fi zdorbît prin dobînzile mici practicate, se va putea constata – afirmă Ion Coja – că actualul sistem finanțier internațional avea de ales între suprematia sa și suprematia lui Ceaușescu. Ceaușescu, „cel mai îndrăzenit conducător de țară pe care l-au avut românii în acest secol”⁸, trebuia deci lichidat de către cei ce se vedea grav incomodați în afacerile lor oneroase. În concluzia acestui raționament criminalistic vizînd omorîrea lui Ceaușescu, Ion Coja scrie: „KGB-ul sau securitatea au fost ucigașii, iar finanța mondială asasinul”⁹. Raționamentul utilitarist este mai apoi reiterat: „de dispariția lui Ceaușescu [...] au ajuns să profite dușmanii neamului românesc, aceiași care profitaseră și în anii grei cînd, prin corvoadă națională, le-am plătit îndoit și întreit creditele”¹⁰; aceștia ar fi deci aceia care l-au omorît pe autocratul de la București.

Asemănător gîndește, chiar dacă nu pare foarte conștient de „metoda” pe care o folosește, și actualul lider al comuniștilor români. „Procesul construirii socialismului în România – scrie Ion Cristian Niculae – a fost întrerupt în decembrie 1989 de forțe anticomuniste și antiromânești din exteriorul și din interiorul țării, care s-au sprijinit reciproc. Ca urmare, reformiștii aujuși la putere au aplicat în țara noastră același plan de demolare a economiei socialiste, elaborat de specialiști occidentali pentru tot estul Europei.”¹¹ Prăbușirea comunismului ar fi fost deci un proces făcînd parte din „globalizarea mult dorită de către imperialismul mondial, care să permită acestuia să obțină profituri în toate colțurile lumii”¹². Cum din noua ordine politică din estul Europei ar avea de cîștigat doar imperialiștii, se înțelege că ei ar fi cauza eficientă a ceea ce s-a întîmplat în regiune în 1989.

Dificultățile provocate de tranziția de la o economie planificată la o economie de piață sunt interogate și interpretate cu ajutorul aceleiași „metode” de mulți din cei ce fac opinia publică în

România. Dacă economiei românești îi merge rău, faptul s-ar datora exclusiv intereselor străine, interese care și-au găsit "cozi de topor" în interiorul țării, chiar printre guvernanți. Există o bogată literatură pe această temă, nu lipsită de contradicții formale; spre exemplu, autorii în cauză nu prea se înțeleg atunci cînd trebuie să nominalizeze pe cel ce are de cîștigat de pe urma ruinării României: cînd FMI, cînd Occidentul, cînd sionismul, cînd America, cînd Rusia etc.

Dincolo de aceste neînțelegeri, tiparul este însă mereu același. "Ruinarea" economiei românești are mai mereu același sens: "Intenționat am fost aduși la sărăcie, ca să putem fi manipulați ușor."¹³ Sărăcirea programată a românilor, fenomen ce s-ar desfășura prin intermediul "societăților secrete", ar fi deci mai degrabă un mijloc, nu un scop. Obiectivul fundamental ar fi, se poate deduce, unul eminentă politic.

Ideea că lucrurile au acest substrat decisiv e împărtășită de mulți comentatori politici. Tot "metoda" *cui prodest* este uzitată pentru a releva și acest ascuns substrat politic. Adesea apelul la această "metodă" este instinctiv. Chiar și indivizi vag alfabetizați procedează astfel, conduși – s-ar zice – de un fler infailabil. Directorul fondator și patronul unei publicații de scandal (persoană publică importantă, cu rol major în lumea fotbalului) "explică" cititorilor cum desființarea poliței politice comuniste a folosit numai intereselor anti-românești. "După Revoluție sau, mă rog, ce o fi fost în decembrie 1989, sarcina primordială venită din afară a fost «distrugeri Securitatea statului și toate pîrghiile pe care se bazează, pentru că numai așa îi distrugem pe români»"¹⁴. Cum "tot ce a avut țara mai bun prin școlile primare, ani de-a rîndul, a fost selecționat și pregătit patriotic să-și apere glia", desființarea Securității a însemnat – tălmăcește textul – lăsarea deliberată a României fără apărare, așa că astăzi "umblă spioni și trădătorii de neam, liberi prin țara noastră"¹⁵. Ciuntirea teritoriului României, pierderea valorilor românești ar fi, în aceste împrejurări, absolut iminentă.

"Metoda" în chestiune nu servește, s-a

văzut deja, doar pentru a releva interesele materiale aflate în joc, ci și pentru a pune în evidență – dacă se poate spune așa – interesele spirituale ale celor ce conspiră. Dacă, de pildă, *Elementele* lui Euclid nu mai sunt azi studiate nici măcar de matematicieni, situația are o "explicație" de acest ordin, căci locul neîntrecutului matematician a fost luat de Einstein, Hollinger etc., substituție care-și are tilcul ei utilitar. Înlocuirea în cauză ar avea însă și o "explicație" legată de agerimea neîntrecută a minții grecești întrale abstractizării: "Dacă «punctul nu are nici o parte» iar «linia este o lungime fără lățime», atunci lumile propuse de Euclide nu pot ființa decât în pură intelectie, în fața *celui de-al treilea ochi*, și sub nici o formă în simțuri. Este imposibil de găsit, în lumea în care evoluăm, *lungime fără lățime și punct care nu are nici o parte*".¹⁶ Vechii greci lucrau aşadar "în pură intelectie", cum zice poetul «pe încercarea cirezilor agreste», adică dincolo de senzorial.¹⁷ Or, evrei – consideră autorul textului în cauză, developindu-și astfel credințele rasiste – nu se pot ridica la "intelectia pură", la abstract, mintea lor rămînând strictamente intuitivă: "În veacul nostru, iudaismul ajuns la paroxism a prăvălit bolovanul concretului peste toată grădina".¹⁸ În fapt, totul e o conspirație al cărei sens se revelă cititorului atunci cînd este aplicată "metoda" adecvată: "Să ne întrebăm cînd și cu ce motivație au fost alungate ELEMENTELE din învățămînt și de ce nici un dascăl nu cere reintroducerea lor? Să ne întrebăm cum este posibil ca dascăli universitari să nu cunoască nici măcar DEFINIȚIILE ce deschid cărțile lui Euclide? Nu cumva interese extraordinare, cu motivații adînci, de mai bine de două sute de ani, trudesc la sufocarea spiritului euclidian, spirit profund religios prin rosturile lui?"¹⁹ Întrebările sunt, firește, retorice, autorul știind bine că totul e un complot intelectual pentru a deposedea spiritul grec de meritele sale matematice și pentru a le atribui spiritului iudaic, dar și pentru a deturna lumea de la drumul ei religios, căci prin Euclid s-ar fi manifestat chiar "Duhul Sfint Biruitor". Raționamentul de acest tip nu e valabil

doar pentru cazul lui Euclid. În paradigma conspirației, multe nume ilustre ale culturii române apar ca supuse unor minimalizări asemănătoare. Moartea lui Culianu, în viziunea lui Ion Coja, poate fi și ea interpretată astfel. Mircea Eliade ar fi și el un exemplu grăitor în acest sens. Grigore Traian Pop a publicat o carte intitulată semnificativ *Eliade și Nobelul interzis*. Studiile asupra angajamentului gardist din tinerețe al celui ce va deveni la maturitate o somită mondială în domeniul istoriei religiilor sunt văzute de mulți ca atacuri menite să anuleze valoarea lui Mircea Eliade. Radu Drăgan dă o expresie apăsată acestui gînd: "dacă se poate demonstra că cel mai mare savant român al acestui veac [Mircea Eliade – n.m.] nu a fost democrat, atunci nici un intelectual român nu e, și atunci, iarăși cu vorba lui Preda [sic!], dacă nici un intelectual nu e, nimic nu e!"²⁰ Cei ce-l critică pe Eliade critică de fapt cultura română, valoarea ei de excepție, prestigiul ei sacrosanct, susține Radu Drăgan. Această critică ar fi o operație propagandistică cu un sens anti-românesc foarte precis, puternic susținută financiar: "De oricine și în orice scop ar fi dirijată această propagandă, ea nu face decât să servească îndepărțarea României de Occident. [...] Poate că e un fapt minor, dar sunt unii plătiți exact pentru a contabiliza astfel de lucruri, pentru anumite țări dintr-o anumită parte a Europei, așa ca, la momentul potrivit, să se poată spune: acești indivizi nu sunt democrați, n-au ce căuta în Europa!"²¹ [subl. autorului] Conspirația occidentală împotriva (culturii) României ar deveni astfel inteligibilă, crede editorialistul de la *Jurnalul literar*. Se poate însă observa cu ușurință că se înșeală, pentru că nu spune esențialul: de ce Occidentul este atât de potrivnic tocmai cu România. Pentru aceasta, e necesară – așa cum se va vedea – o convingere protocronică sau una vizînd excelența românească.

"Metoda utilitară" ar pune deci în relație – pe baza observației celei mai stricte – un fenomen anume cu efectele sale, relație căreia mereu i-a fost atribuită o precisă, univocă semnificație genetică. Nu e greu de observat că realitatea

devine astfel arbitrară, căci ea este de fiecare dată derivată din interes sau din acte de voință individuală sau de grup, cărora ea nu le poate nicicum rezista. Realitatea ar fi deci mereu obedientă, mulțindu-se de fiecare dată după niște interese precise, identificabile. "Metoda utilitară" nu spune însă nimic despre situația, atât de frecventă, practic inevitabilă, în care interesele se ciocnesc. Ce fel de efecte rezultă dintr-o asemenea situație? Nu rezultă oare și efecte nescontate? "Metoda utilitară" vede însă în fiecare fenomen un efect scontat, un efect anticipat și dorit de cineva anume. Se înțelege că semnificația stabilită astfel este proiectivă: ea este de fapt atribuită aprioric, nu dedusă empiric. Toate acestea fac din "metoda utilitară" o "metodă" vulgară, bazată pe un determinism simplificat la extrem, strident materialist, nu fără sesizabile origini în paradigma ideologiei oficiale de pînă mai ieri: dacă există un rău în lume, el e mereu explicabil pe baza unui interes anume, a unui anume raport de forțe. Paradigma aceasta conduce, de pildă, la concluzia că, dacă există boli, faptul ar fi în avantajul medicilor, aşadar ei le-ar crea (idee care, așa cum se va vedea, e împărtășită *ad litteram* de conspiraționiștii cei mai radicali); sau, ca un alt exemplu, dacă există incendii, numai pompierii sunt de vină, căci ei au de cîștigat de pe urma lor; sau, în fine, ca un alt exemplu, dacă există infracționalitate, fenomenul s-ar datora poliției și justiției, statului, structurii sale de clasă, căci ar fi în avantajul acestor instituții, al celor ce lucrează în aceste domenii, al clasei exploatațoare etc.

Note:

¹ Ion Coja, *Marele manipulator și asasinarea lui Culianu, Ceaușescu, Iorga* (București, Editura Miracol, 1999), p. 149.

² Ibid., p. 150.

³ Ibid., p. 151.

⁴ Ibid., p. 153.

⁵ Ibid., p. 154.

⁶ Ibid., p. 194.

⁷ Apud Ion Coja, *op. cit.*, p. 328.

⁸ Ibid., p. 282.⁹ Ibid., p. 213.¹⁰ Ibid., p. 319.¹¹ Ion Cristian Niculae, "Luciditate și solidaritate", *Comuniștii* (publicație a Partidului Muncitoresc Român), nr. 5, 1998.¹² Ibid.¹³ Violeta Durdan, "Războiul economic, cel mai periculos război...", *România Mare*, nr. 436, 20 noiembrie 1998.¹⁴ Dumitru Dragomir, "Frica de securiști", în *Atac la persoană*, nr. 40 (52), 5 octombrie 1998.¹⁵ Ibid.¹⁶ Costache Ariton, "File de calendar ortodox", în *Convorbiri literare*, nr. 9, septembrie 1998.¹⁷ Ibid.¹⁸ Ibid.¹⁹ Ibid.²⁰ Radu Drăgan, "Intelectualii români și occidentul", în *Jurnalul literar*, iunie 1998 (1-2).²¹ Ibid.

George Voicu - doctor în filosofie, conferențiar universitar în cadrul Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului *Pluripartitismul. O teorie a democrației*.

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"

(vă rugăm să completați cu majuscule)

DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începând cu numărul pe perioada de:
 3 luni (30.000 lei) 6 luni (60.000 lei) 1 an (120.000 lei)
 Am achitat contravaloarea abonamentului, în suma de _____ lei, cu mandat poștal nr. _____ sau ordin de plată nr. _____, în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.
 DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume _____ prenume _____ vîrstă _____
 Compania _____ Cod fiscal _____
 Profesia _____ Funcția _____
 Adresa la care dorîți să primiți abonamentul:
 Strada _____ nr. _____ bl. _____ sc. _____ et. _____
 Ap. _____ Localitatea _____ Cod poștal _____ jud./sect. _____
 Telefon _____ Fax _____ e-mail _____

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată a abonamentului, expediți-l în același plic, pe adresa: Fundația Societatea Civilă – Sfera Politicii, Piața Arzei, nr. 13, et. 1, sector 1, București, cu mențiunea "talon abonament", sau prin fax la +40 - 1- 659.57.90. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creațile ulterioare ale prețului de vînzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat.
 În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

Forțele de elită ale lumii*

OVIDIU MAICAN

Cartea tratează o temă putin abordată în România după 1989. Subiectul este cu atât mai interesant cu cât toate elitele societății românești au fost eliminate între 1947 – 1989, inclusiv elitele militare.

Elitele militare sunt reprezentate de către ofițerul de elită. Autorul reia o idee apărută într-o lucrare franceză, potrivit căreia profilul trupelor de elită este imprimat de către ofițerul de elită. Lucrarea respectivă, "Armees d'aujourd'hui", în numărul 180 din 1993, redă opinia generalului de corp de armată Roue, directorul Serviciului de Personal Militar al Armatei de Uscat, în conformitate cu care "Un ofițer de elită este un ofițer complet. El trebuie să posedă, la un nivel superior medie, calități esențiale: etice, competență profesională, echilibru al personalității, capacitate fizice."

Calitățile de comandanți ale unui ofițer sunt în primul rînd rezultatul autoeducației.

Deși în activitatea unui grup defectele unora sunt compensate prin calitățile altora, comandanțul militar trebuie să pose de capacitatea să ia decizii de unul

*) Col. Mihai Floca, Ed. Militară, 1999

unei forțe militare ca fiind de elită este experiența de luptă a membrilor săi, experiența dobîndită în cursul conflictelor armate de diferite dimensiuni. Dacă am lua în considerare teza conform căreia o armată care nu a participat la nici un război timp de 30 de ani, rezultanta nu ar fi prea îmbucurătoare pentru armata română. Concluzia poate fi întărită și de evenimentele din Decembrie 1989.

Experiența îndelungată a unităților de elită a dovedit că o structură militară redusă numeric, dar foarte bine antrenată și condusă are o forță mult mai mare decât unitățile mult mai numeroase. Aceasta înseamnă că pot înfrange adversari mult superiori numeric, concomitent cu o rată a pierderilor mult mai mică în propriile rănduri.

Existența unităților de elită este esențială pentru o armată modernă. Aceasta deoarece au un caracter suplu și elastic, iar stabilirea unor structuri suple și elastice reprezintă o etapă hotărîtoare în crearea unei armate moderne și eficiente.

Atunci cînd efectivele unei armate se diminuează (cum se întîmplă în prezent în România), în vederea păstrării capacitatei combative nu există decât soluția ridicării nivelului profesional al militarilor, atât al comandanților, cât și al simplilor soldați. Cu alte cuvinte, crearea unei armate de profesie. Forțele de elită contemporane nu reprezintă nucleul de profesioniști și coloana

vertebrală a armatelor, deși acționează alături de trupele convenționale (regulate), rolul și misiunile lor au un grad de diversificare mult mai amplu decât o simplă luptă (raiduri, salvare de ostatici, luptă antiteroristă, culegere de informații, etc.).

Unitățile de elită au apărut în perioada celui de-al doilea război mondial, având un mare rol în victoria puterilor aliate. Rolul lor a fost esențial și în cadrul procesului de dezcolonizare, cind au fost utilizate de fostele puteri coloniale în lupta contra mișcărilor de independență (SAS – ul britanic în Malaezia, Borneo, Yemen și Oman, Legiunea Străină franceză și Beretele Verzi americane în Vietnam, etc). Cea mai recentă arie de preocupare a forțelor de elită este "razboiul" contra terorismului (SAS-ul britanic, Delta Force americană, GIGN-ul francez, GSG-9 german etc.). În prezent, forțele de elită (sau speciale) prezintă un caracter destul de flexibil (datorat mai ales faptului că sunt organizate în grupuri mici, autonome) pentru a acționa în ambianța neclară a conflictelor de mică intensitate, acolo unde nu este nici pace, nici război deschis. Este o panoramă destul de apropiată de "razboaiele de nișă" predicționate de Alvin Toffler în cartea sa "Razboi și anti-razboi".

Redarea panoramică a forțelor speciale din fiecare țară începe bineînțeles cu Marea Britanie, ca fiind prima țară din lume care a

întăles necesitatea acestui tip de unități militare și creându-le în iunie 1940. Cea mai cunoscută dintre forțele de elită britanice este SAS (Special Air Service), înființat în 1941 și existând acum la nivel de regiment. Pe lângă SAS este prezent și Regimentul de Parașutisti (Parachute Regiment), parte componentă a Brigăzii 5 Aeropurtate (5 – th Airborne Brigade), alături de batalionul de parașutisti Gurkha (prezent acum la Pristina).

În sfîrșit, trebuie menționată și infanteria marina regală britanică (Royal Marines), cel mai vechi corp de infanterie marină (înființat la 28 octombrie 1664). În cadrul infanteriei marine britanice există Brigada 3 Comando (3-rd Commando Brigade).

Forțele de elită britanice au acționat după al doilea război mondial în fostele colonii britanice, iar mai recent în insulele Falkland (1982), în Golf (1991) și în Irlanda de Nord (SAS).

Cele mai numeroase forțe de elită (speciale) din lume există în Statele Unite ale Americii. Cea mai cunoscută dintre ele este Corpul de Infanterie Marină (United States Marine Corps – creat în 1775), cel mai faimos corp de infanterie marină din lume. Forțe speciale există la nivelul celor 4 categorii de forțe armate ce sunt părți componente ale acestui Ministerului Apărării (Armata de Uscăt – US Army, Aviația Militară – US Air Force, Marina Militară – US Navy și

Infanteria Marină). US Army poate conta pe US Army Rangers, US Army Special Forces - Green Berets și pe trupele aeropurtate (82 – nd Airborne Division și 101 – st Air Assault Division), iar US Navy pe US Navy SEALS. US Air Force are și ea forțe speciale (Night Stalkers, Pararescues, Combat Controllers). US Marines au și ei unități speciale în rîndurile lor (Marine Recon, Snipers platoons, Fleet Antiterrorist Search Team și unitățile de pază ale ambasadelor). Trebuie menționat faptul că cel mai mare rol în crearea forțelor speciale americane după Razboiul II l-a avut președintele Kennedy.

În prezent, activitatea forțelor speciale americane este coordonată de Joint Special Operations Command (creată în 1980), aflată în directă subordonare a Ministerului Apărării (Defense Department).

Trupele de elită americane au participat la conflicte în Coreea, Vietnam, Grenada (1983), Panama (1989), Golf (1991), Somalia (1994), etc.

Dintre toate formațiunile militare prezentate de autor în carte sa, cea mai cunoscută astăzi în țara noastră, cît și pe plan mondial este Legiunea Străină franceză. În același timp, este și cea mai cunoscută formăție de mercenari din lume (alături de soldații Gurkha din armata britanică, Legiunea Străină spaniolă, etc), dar nu cea mai

veche (a fost creată în martie 1830, pe cind recrutarea soldaților din tribul nepalez Gurkha în armata britanică datează din 1815). După ultima conflagrație mondială, Legiunea a luptat oriunde în lume trebuiau apărate interesele Franței (Indochina 1948–1954, Algeria 1957–1962, Ciad 1969, 1970 și 1986–1987, Zair 1978, Liban 1982–1983 și în Golf – 1991). Faptul că rolul ei este considerat esențial în continuare este dovedit prin crearea recentă a unui nou regiment al Legiunii Straiene. Cea de a doua forță de elită franceză prezentată în carte este Grupul de Intervenție al Jandarmeriei Naționale (Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale – GIGN), creat în 1974, având drept competență combaterea terorismului politic. Printre cele mai cunoscute acțiuni ale sale sunt cele desfășurate în 1976 în Djibouti și 1995 la Marsilia.

În privința Germaniei, singura formăție de elită prezentată este Grupa de Apărare a Frontierei-9 (GSG-9). GSG-9 a fost înființată în 1972, la inițiativa ministrului federal de interne de atunci, cunoscutul om politic german Hans-Dietrich Genscher și are aceleași atribuții ca și GIGN.

În continuare merită menționat și formațiunile de elită (speciale) aflate mai puțin în ochii publicului și despre care se știe cel mai puțin, fiind, poate, mai eficace din această cauză.

la alte servicii (SVR, FSB, MVD, etc).

În același timp, unele din fostele republici sovietice încearcă să-și creeze propriile trupe spetnaz, bineînțeles tot cu concursul foștilor spetnaz sovietici.

A doua mare putere asiatică, India, și-a creat și ea forțe de elită, în special Forța de Comando a Marinei Indiene (Marine Commando Force). Cea mai cunoscută operațiune a forțelor speciale indiene este cea desfășurată în Sri Lanka, cind au acordat sprijin guvernului în lupta sa cu rebelii tamili din nordul și estul țării.

În sfîrșit, merită menționate și regimenterile SAS din Australia și Noua Zeelandă (omologele SAS din Marea Britanie).

Pe lângă participarea la conflictele din fostele colonii britanice (alături de SAS – ul mama), acestea au luptat alături de Statele Unite ale Americii în războaiele din Coreea și Vietnam.

Ca o concluzie a recenziei, merită reprodată fraza de sfîrșit a cărții.

"În ecuația viitoarelor, dar nedoritelor conflicte, ca și în mintile strategilor, importanța unităților mici, dar rigurose selecționate și excelente instruite, va cunoaște o continuă creștere. Viitorul nu este al armatelor de masă, de milioane. VIITORUL APARTINE UNITĂȚILOR DE ELITĂ!"

FRIEDRICH A. HAYEK
Constituția libertății

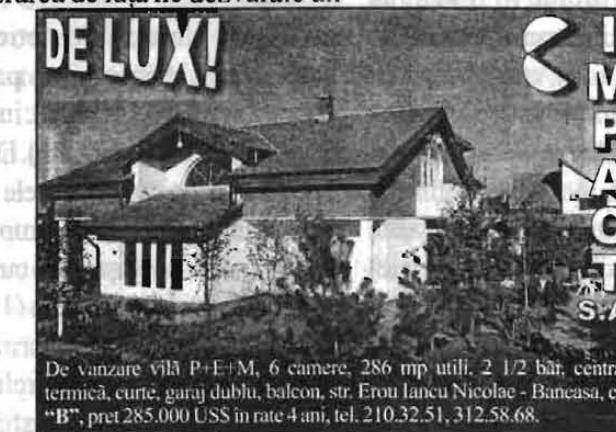
Iași, Institutul European, 1998, p. 580, lei 36.000

Friedrich A. Hayek (1899-1992), laureat al premiului Nobel pentru economie în 1974, a fost un eminent cercetător al libertății. Tripticul format din lucrările *Drumul către servitute, Constituția libertății și Drept, legislație și libertate* reprezintă cea mai cuprinzătoare reafirmare contemporană a principiilor liberalismului clasic. Lucrarea de față susține ideea că într-o lume în care nevoie principală este, o dată mai mult, ca și la începutul secolului al XIX-lea, aceea de a elibera procesul de creștere spontană de obstacolele și piedicile pe care i le-a ridicat în cale nebunia oamenilor, speranțele sale trebuie să rezide în convingerea și cîștigarea sprijinului celor care, prin temperament, sunt progresiști, al celor care, deși în acel moment ar putea căuta schimbarea într-o direcție greșită, sunt cel puțin, dispuși să examineze critic ceea ce există și să schimbe acolo unde este necesar.

EMIL CIORAN

Caiete I
București, Editura Humanitas, 1999, Colecția Memori/Jurnale/Convorbiri, p. 362, preț neprecizat

Caietele lui Cioran nu au nimic dintr-un jurnal care să consemneze în detaliu evenimente cotidiene – gen lipsit pentru el de orice interes. Ai mai curînd impresia că te află în față unor schițe sau ciorme. Numeroase cugetări și fragmente se regăsesc, neschimbate, în cărțile sale. Lucrarea de față ne dezvăluie un

De vânzare vilă P+E+M, 6 camere, 286 mp utili, 2 1/2 băi, centrală termică, curte, garaj dublu, balcon, str. Erou Iancu Nicolae - Bucăsă, cod "B", pret 285.000 US\$ în rate 4 ani, tel. 210.32.51, 312.58.68.

PETER GROSS

Colosul cu picioare de lut – aspecte ale presei românești postcomuniste

Iași, Editura Polirom, 1999, p. 190, preț neprecizat

Peter Gross, profesor la California State University – Chico, Departamentul de Jurnalism, este un fin cunoșător

al mass-media est europeană, fapt dovedit prin lucrarea de față, care este singura consacrată exclusiv mass-media din România de după 1989, în contextul lipsei totale a surselor de informare în lumea specialiștilor occidentali. Peter Goss realizează o sinteză a problemelor majore cu care se confruntă jurnalismul românesc, insistând asupra cadrului legislativ și profesional în care se desfășoară activitatea jurnaliștilor români. Astfel, cartea este un prilej de reflecție și dezbatere pentru toate categoriile de cititori.

DAVID BEETHAM
Birocracia
București, Editura DU Style, 1998, Colecția Concepte în Științele Sociale, p. 163, lei 25.000

David Beetham, profesor de Științe Politice la Universitatea din Leeds, specializat în Teoria Sociale și Politice. În cea de-a doua ediție a lucrării sale, revizuită și adusă la zi în funcție de ultimele evoluții politice și intelectuale, autorul ne dezvăluie o introducere pertinentă în economie, sociologie și științe politice, precum și în teoriile sociale rivale ce includ abordarea structurală, culturală și rațională a problemei birocratiei, realizînd o sinteză proprie ce ilustrează imposibilitatea unei înțelegeri neutre, neangajate, pur tehnice a acestei probleme.

Eu, tu și... o acoperire excelentă.

**Comunicare
perfectă**

**Acoperire
maximă**

Când pleci în vacanță, în țară sau în străinătate, telefonul tău celular te apropie de cei dragi. Te menține în legătură permanentă cu partenerii de afaceri. Dialog pune la dispoziția ta cea mai extinsă rețea de acoperire GSM din România: 258 orașe și 11 400 km de drumuri naționale și cel mai extins serviciu de roaming cu 125 de parteneri din 70 de țări. Prețuri indeni, sub acoperirea Dialog ai 24 de ore pe zi un semnal de mare claritate alături de serviciile de telefonia de cea mai bună calitate. Cu Dialog, oriunde ai pleca în vacanță, păstrezi legătura.

Un nou motiv de Dialog

dialog

Face totul posibil 203 33 33